

ULUSLARASI EĞİTİM VE
TARİH ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

INTERNATIONAL JOURNAL OF
EDUCATION AND HISTORY RESEARCH

ETA Journal, bahar ve yaz dönemleri olmak üzere yılda iki kez yayımlanan, uluslararası ve çift kör hakemli bir dergidir.

ETA Journal is an international, double-blind peer-reviewed journal published biannually (in Spring and Summer terms).

ETA Journal'da yayınlanan tüm yazıların, dil, bilim ve hukûki açıdan bütün sorumluluğu yazarlarına, yayın hakları ETA Journal'a aittir. Yayınlanan yazılar yayıncının yazılı izni olmaksızın kısmen veya tamamen herhangi bir şekilde basılamaz, çoğaltılamaz. Yayın Kurulu dergiye gönderilen yazıları yayınlayıp yayınlamamakta serbesttir. Gönderilen yazılar iade edilmez.

The authors bear full responsibility for the linguistic, scientific, and legal content of all articles published in ETA Journal; publication rights belong to ETA Journal. Published articles may not be printed or reproduced in any form, either in whole or in part, without the written permission of the publisher. The Editorial Board reserves the right to decide whether or not to publish submitted manuscripts. Submitted manuscripts will not be returned.

Bu dergi [Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı](#) ile lisanslanmıştır.
This journal is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](#).

ETA Journal Acar İndeks, Asos İndeks, Sobiad İndeks ve İSAM veritabanı tarafından taranmaktadır.

Editör

Doç. Dr. Sabri Becerikli

Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı Başkanlığı Görükle Yerleşkesi, A
Blok16059 Nilüfer / BURSA / TÜRKİYE
e-Posta: journaleta@gmail.com

Yardımcı Editör/ Assistant Editor

Dr. Ayşe AYÇİÇEK - Dr. Suat KAYMAK

Yayın Kurulu/Editorial Board

Doç. Dr. Alev DURAN - Mizanpaj / Layout specialist
Doç. Dr. Sabri BECERİKLİ - Eğitim Bilimleri Alan Sorumlusu / Educational Sciences Field Coordinator
Doç. Dr. Derya GÜRTAŞ DÜNDAR - Sosyal Medya/ İletişim Sorumlusu / Social Media / Communications Officer
Doç. Dr. Huriye BOSTANOĞLU – Yayın Kontrol Sorumlusu / Publications Control Officer
Doç. Dr. Mutlu ADAK - İndeks Koordinatörü / Index Coordinator
Dr. Ayşe AYÇİÇEK – Son Okuma Sorumlusu / Proofreader
Dr. Suat KAYMAK - Dil Koordinatörü / Language Coordinator

Google scholar: [Eta journal](https://etajournal.com)

Academia: [Etajournal](https://etajournal.com)

İmtiyaz Sahibi/ Owner

Doç. Dr. Alev DURAN

Dil Editörleri/ Language Editor

Dr. Hilmi DEMİRAL
Dr. Sezgin TOPAL MIZRAK
Alper ÜNKAZANAN

Kapak Tasarımı: Bülent POLAT

Temsilcilikler / Country Representatives

Macaristan / Hungary : Dr. Szabolcs HADNAGY
Rusya / Russia : Dr. Hilmi DEMİRAL
Almanya / Germany : Öğr. Gör. Uğur Berk KALELIOĞLU
Azerbaycan / Azerbaijan : Öğr. Gör. Orkhan ZAMANOV

Alan Editörleri / Field Editors

Prof. Dr. Ahmet OĞUZ
Doç. Dr. Ahmet KILINÇ
Doç. Dr. Ahmet VURGUN
Doç. Dr. Aziz ALTI
Doç. Dr. Burak KOCAOĞLU
Doç. Dr. Alev DURAN
Doç. Dr. Hayrettin İhsan ERKOÇ
Doç. Dr. Korkmaz ŞEN
Doç. Dr. Derya GÜRTAŞ DÜNDAR
Doç. Dr. Huriye BOSTANOĞLU
Doç. Dr. Sabri BECERİKLİ
Doç. Dr. Emre SARAL
Doç. Dr. Mutlu ADAK
Doç. Dr. Özgür TÜRKER
Dr. Öğr. Üyesi Suat KAYMAK
Dr. Mehmet TAŞ

Sayının Hakemleri Reviewers for The Issue

Dr. Sezgin TOPAL MIZRAK/ Muğla
Doç. Dr. Özgür TÜRKER/ Süleyman Demirel Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mert AĞAOĞLU/ Sakarya Üniversitesi
Dr. Dursun AYAN/ Ankara
Dr. Gábor FODOR/ Macaristan
Doç. Dr. Emre SARAL/ Hacettepe Üniversitesi
Dr. Szabolcs HADYNAGY/ Macaristan
Dr. Gergő Máte KOVÁCS/ Macaristan
Prof. Dr. Abdulhaluk Mehmet ÇAY/ Ankara

Dr. Öğr. Üyesi Serdar GÜRÇAY/ İstanbul Kültür
Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Sıla GEN KAYA/ İstanbul Aydın Üniversitesi
Mehmet Emin YILMAZ/ Ankara
Dr. Öğr. Üyesi Özgür TÖR/ İstanbul Aydın Üniversitesi
Öğr. Gör. Fatma TOMBAK/ Aydın Adnan Menderes
Üniversitesi
Doç. Dr. Alev DURAN/ Ankara

Bilim Danışma Kurulu/ International Scientific Advisory Committee

Prof. Dr. Zafer TANGÜLÜ/ Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim TELLİOĞLU / Ondokuz Mayıs University
Prof. Dr. Salim GÖKÇEN/ Erzincan Binali Yıldırım University
Prof. Dr. Murat KÜÇÜKÜĞURLU/ Erzurum Technical University
Prof. Dr. Necmettin ALKAN/ Sakarya University
Prof. Dr. A. Şevki DUYMAZ/ Suleyman Demirel University
Prof. Dr. Ömer AYDIN/ Istanbul University
Prof. Dr. Hikmet ÖKSÜZ/ Karadeniz Technical University
Prof. Dr. Melek ÖKSÜZ/ Karadeniz Technical University
Prof. Dr. Havva SELÇUK/ Erciyes University
Prof. Dr. Özcan BAYRAK/ Elazığ University
Prof. Dr. Serdar YAVUZ/ Elazığ University
Prof. Dr. Şuayıp KARAKAŞ / Istanbul Aydın University
Prof. Dr. Abdülhaluk Mehmet ÇAY/ Istanbul Aydın University
Prof. Dr. Metin AKAR/ Istanbul Aydın University
Prof. Dr. R. Nükhet ÇIKRIKÇI/ Üsküdar University
Prof. Dr. Ali DENİZLİ / Rumeli Üniversitesi- Milli Savunma Üniversitesi
Prof. Dr. İsmail KÖSE/ Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. İsmail ŞAHİN/ Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Yahya BAĞÇECİ/ Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Kazım YETİŞ/ Istanbul Aydın Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet OĞUZ/ Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Salim PİLAV / Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Mualla UYDU YÜCEL/ İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Naci ŞAHİN/ Yozgat Bozok Üniversitesi
Prof. Dr. Yavuz TOPKAYA/ Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Prof. Dr. Oğuzhan KARADENİZ/ Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi
Doç. Dr. Gökhan TEKİR/ Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet VURGUN/ Marmara Üniversitesi

Doç. Dr. Burak KOCAOĞLU/ Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Doç. Dr. Bülent YILDIRIM/ Trakya Üniversitesi
Doç. Dr. Gökçen ÇATLI/ İstanbul Aydın Üniversitesi
Doç. Dr. Özgür TÜRKER / Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Emre SARAL / Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Tekin ÖNAL/ Ankara Yıldırım Bayezid Üniversitesi
Doç. Dr. Turan AÇIK/ Aksaray Üniversitesi
Doç. Dr. Sabri BECERİKLİ / Uludağ Üniversitesi
Doç. Dr. M. Ebru ZEREN
Doç. Dr. M. Hakan ÖZÇELİK / İstanbul Aydın Üniversitesi
Doç. Dr. Harun TUNCER/ İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Hüseyin Şevket Çağatay ÇAPRAZ/ Kırklareli Üniversitesi
Doç. Dr. Huriye BOSTANOĞLU / Ankara Medipol Üniversitesi
Doç. Dr. N. Selcen KORKMAZCAN / İstanbul Aydın Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ümit KATIRANCI/ Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi. Dilara USLU/ Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Abdurrahman SEÇKİN / Kars Kafkas Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi. Burcu GÜDÜCÜ/ İstanbul Aydın Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi. Bünyamin ÇETİNKAYA/ Giresun Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi. Elif ŞİMŞEK ÖZKAN/ Erciyes Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi. Naim BABÜROĞLU/ İstanbul Aydın Üniversitesi
Dr. Pınar YİĞİT TÜRKER
Dr. Sezgin TOPAL MIZRAK
Dr. Szabolcs HADNAGY/ Macaristan Szeged Üniversitesi
Dr. Gábor FODOR/ Macaristan- Macar Kültür Merkezi/ Macaristan
Öğr. Gör. Orxan ZAMANOV / Khazar Üniversitesi
Dr. Bayram QULİEV / Khazar Üniversitesi
Dr. Eva KINCSES- NAGY/ University of Szeged/ Hungary
Dr. Péter KÖVECSI-OLÁH/ Macaristan Ankara Büyükelçiliği

*Türk ve Macar tarihinin usta emekçisi ve Macaristan'ın önceki Ankara Büyükelçisi
Sayın Prof. Dr., János Hóvári'nin hatırasına saygıyla ithaf olunur.*

*Respectfully dedicated to the memory of Prof. Dr. János Hóvári—a distinguished scholar of Turkish
and Hungarian history and Hungary's former Ambassador to Ankara*

ULUSLARARASI EĞİTİM VE TARİH ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

INTERNATIONAL JOURNAL OF EDUCATION AND HISTORICAL RESEARCH

(ETA JOURNAL) e-İSSN: 2687-6426

İmtiyaz Sahibi / Owner

Doç. Dr. Alev DURAN

Editör / Editor

Doç. Dr. Sabri BECERİKLİ

Yardımcı editör / Assistant Editor

Dr. Ayşe AYÇİÇEK

Dr. Suat KAYMAK

Yayın Kurulu / Editorial Board

Doç. Dr. Alev DURAN - Mizanpaj / Layout specialist

Doç. Dr. Sabri BECERİKLİ - Eğitim Bilimleri Alan Sorumlusu / Educational Sciences Field
Coordinator

Doç. Dr. Derya GÜRTAŞ DÜNDAR - Sosyal Medya/ İletişim Sorumlusu / Social Media /
Communications Officer

Doç. Dr. Huriye BOSTANOĞLU – Yayın Kontrol Sorumlusu / Publications Control Officer

Doç. Dr. Mutlu ADAK - İndeks Koordinatörü / Index Coordinator

Dr. Ayşe AYÇİÇEK – Son Okuma Sorumlusu / Proofreader

Dr. Suat KAYMAK - Dil Koordinatörü / Language Coordinator

246

Temmuz 2026 8/15 (Volume 8 / Issue 15, July 2026)

Dr. János Hóvári Özel Sayısı

(Special Issue for Dr. János Hóvári)

ETA Journal Volume 8 / Issue 15, July 2026

CONTENTS / İÇİNDEKİLER

Kapak / Cover	
Jenerik / Credits	240 - 245
İçindekiler / Contents	246 - 248
Özel Sayı Ön Sözü / Special Issue Introduction/ İsmail Tosun SARAL	249
Özel Sayı Ön sözü / Special Issue Introduction/ Şakir FAKILI	250 - 251

1. Onur ŞAHİN **252 - 254**

Prof. Dr. Pál Fodor'un János Hóvári'nin Cenaze Töreninde Yaptığı Anma Konuşması

*Çeviri yazı / Translated text

2. Emre SARAL **255 – 271**

Macar-Türk İlişkilerinin Yüz Yıllık Tarihinde Süreklilik, Kırılmalar ve Değişimler.

2013: Yeni Bir Dönemin Başlangıcı

(Hóvári János, “Folyamatosság, törések és változások a magyar–török kapcsolatok százéves történetében.2013: egy korszakváltás kezdete”)

*Çeviri makale / Translated article

3. Melek ÇOLAK **272 - 277**

Prof. Dr. János Hóvári'nin Hatırasına

*Anma yazısı / Memorial text

247

4. Gergő Máté KOVÁCS **278-297**

Bir Osmanlı Türbesini Çevreleyen 19.Yüzyıl Yapısı: János Wagner'in Budapeşte'deki Villası

(A 19th Century Building Framing An Ottoman Shrine: The Mansion Of János Wagner In Budapest)

*Araştırma makalesi / Research article

5. Edit TASNÁDI **298-304**

Sándor Petőfi, Ulusal Türkü

(László Gerold, Petőfi Sándor: Nemzeti dal)

*Çeviri Makale / Translated article

6. Piroska Pallós SIMON **305-311**

Hóvári János Emlékezete

(Prof. Dr. János Hóvári'nin Hatırasına)

*Anma yazısı / Memorial text

7. Dursun AYAN **312-323**

1936 Olimpiyat Oyunlarında Macar Polo Takımı ve Macaristan'da Polo Hakkında Bazı Bilgiler

(The Hungarian Polo Team At The 1936 Olympic Games and Some Information About Polo In Hungary)

*Araştırma makalesi / Research article

Kan Yemini ve Macarların Erken Dönem Siyasal Örgütlenmesindeki Önemi

(The Blood Oath and Its Significance in the Early Political Organization of the Hungarians)

*Araştırma makalesi / Research article

Türk Arşivlerinin İlk Macar Araştırmacısı: Imre Karácson: 20. Yüzyılda Bir Arşiv Araştırmasında Karşılaşılan Zorluklar

(Imre Karácson: The First Hungarian Researcher Of The Ottoman Archives Challenges Encountered in An Archival Research in The 20th Century)

*Araştırma makalesi / Research article

Macar Askerlerinin Gözünden Osmanlı İmparatorluğu: Çöldeki İttifak, Dr. Gyula Kemény ve Lajos Somogyi'nin Günlüklerinden, Çev. Gábor Fodor - Emre Saral, İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 2025, 440 sayfa, ISBN: 978-625-5839-13-8.

*İnceleme/ Tanıtım yazısı / Book Review

Türk ve Macar tarihinin usta emekçisi ve Macaristan'ın önceki Ankara Büyükelçisi Sayın Prof. Dr. János Hóvári'nin hatırasına saygıyla ithaf olunur.

Respectfully dedicated to the memory of Prof. Dr. János Hóvári—a distinguished scholar of Turkish and Hungarian history and Hungary's former Ambassador to Ankara

Türk ve Macar tarihinin usta emekçisi ve Macaristan'ın önceki Ankara Büyükelçisi Sayın Prof. Dr., János Hóvári'nin hatırasına saygıyla ithaf olunur.

Türk- Macar Dostluk Derneği Katkılarıyla

Rahmetli Dr. Janos Hovari'yi Macaristan'ın Ankara büyükelçisi iken tanıdım. Sefareti sırasında aramızda iyi bir arkadaşlık doğdu. Her zaman nazik ve kibardı. Türkçeyi uzatarak ve “e” harflerini “ i” olarak konuşurdu. En çok sevdiği Türkçe sözlük “Efendim” idi ve bu sözcüğü “Afffeenndiiimm” ve de “İfffediiim” şeklinde uzatarak kullanırdı. İyi bir ilim adamı olmasına rağmen güçlü bir hatip değildi. Bana Macar Dışişleri Bakanının önerisiyle Cumhurbaşkanlığı tarafından layık görülen Macar-Türk Kültürel ve Tarihi Hatıralarının muhafaza edilmesi uğrunda gerçekleştirdiğim çok taraflı faaliyetlerin takdiri olarak Macar Liyakat Nişanı ve Şövalye Haçı takdim töreninde yaptığı kısa konuşma çok ilginçti:

“Eski tablolar, eski halılar, eski sandalyeler arasında Rakoczi bize bakıyor. Kossuth'un bir resmi önünde ve arkamızda Gül baba hakkında yapılmış güzel bir resim görüyorsunuz. Hoş geldiniz, hoş geldiniz Effendiiimmm. Bu gün çok iyi bir dostumuzu şimdi size takdim etmek lüzumsuz. Onu siz tanıyorsunuz. Biz ona önemli bir nişan takdim etmek istiyoruz. Bütün Macar Sefareti adamları adına ona teşekkür ederiz.”

Bir gün Macaristan Büyükelçiliği'nde verilen bir akşam yemeğinde yanına oturtulduğum Avusturya Büyükelçisi **Dr. Marius Calligaris**'a kendimi Türk Macar Dostluk Derneği Başkan Yardımcısı olarak takdim ettikten sonra sözü Ankara'da birçok Avusturya sempatzanı olan Avusturya Üniversitelerinde okumuş Türk'ün bulunmasına rağmen, bir Türk - Avusturya Dostluk Derneği'nin olmadığına getirmiş, böyle bir derneğin Türk ve Avusturya halkları arasında kültürel ve dostane ilişkileri geliştireceğini vurgulamıştım. Aldığım cevap çok üzücü idi:

“Bizim böyle bir derneğe ihtiyacımız yok.”

Bu olayı sayın Hovari'ye bir vesile ile anlattığımda *“Üzülmeyiniz Tussuun Biy İfindim yeni gelecek olan Avusturya Büyükelçisi bir Macar. Onunla tanışır ve çok güzel çalışmalar yaparız”* demişti. Avusturya'nın yeni büyükelçisi Klaus Werfel gerçekten de Macar asıllı bir Avusturyalı idi. Avusturya'nın genellikle Macar asıllı vatandaşlarının yaşadığı Burgenland bölgesinden geliyordu. Maalesef O da biz Türklerle hiç ilgilenmedi. Bir recepsiyonda kendimi ona da Türk Macar Dostluk Derneği Başkanı olarak tanıtmama rağmen hiç ilgilenmedi. Üzüntümü yine rahmetli Hovari'ye arz edince nazik ve kibar yüzü buruldu. Ellerini iki yanına açarak ileri doğru üzüntü ile lanet olsun dercesine salladı *“Tussuunn Biy İffendim O bir Macar değilmiş babası Macarmış”* dedi.”

Allah rahmet eylesin.

İsmail Tosun SARAL

Türk Macar Dostluk Derneği Başkanı

Kıymetli Dost Hóvári...

Meslektaş olmakla mutlu olduğum, iyi yetişmiş bir diplomatın tüm olumlu sıfatlarına sahip sevgili János'la, görev yerleri sıkça değişen, her ülke değişikliğinde arkadaşlarından ayrılmanın bedbahtlığını yaşayan diplomatlara kıyasla, biraz da tesadüflerin sayesinde görece hayli uzun bir dostluğumuz oldu. Budapeşte'den önce onunla Kuveyt'te karşılaşmıştık. İyi Türkçe bilen, bir de Tarihçi ve Türkolog sıfatı bulunan János'la uzak bir diyarda dost olmak, insanın çocukluk arkadaşına yıllar sonra rastlayınca kanının ısınması gibi bir şeydi.

Kordiplomatikte Türkiye'de bulunmuş büyükelçilerin yeri başkadır. İlişkiler hemen sıcak bir dostluğa dönüşebilir. Türk insanını tanımış, memleketimizi sevmiş olmaları keyifli söyleşilerin ilk adımıdır. Bir Batı Avrupa büyükelçisini anımsıyorum; Türkiye'den o denli etkilenmişti ki, Ankara'da doğan oğluna Türkçe isim vermişti.

Macaristan'ı ve Macarları sevgiyle anımsıyorum. Macarların hepsini birden tanımlayacak ortak bir sıfat var mıydı? Aralarında dört yıl aralıksız yaşayınca bu sıfatı bulmak boyun borcuydu. İlk bakışta, “Alicenap, kompleksiz ve rahat” olduklarını ayırt etmek mümkündü. Kültürel aydınlanma sınavından geçmiş her halk gibi, insanlar sokakta yüksek sesle konuşmuyor, uzaktaki birine bağırarak seslenmiyor, çarşıda pazarda aksi ve kızgın davranmıyor, abartılı tepkilerden uzak duruyordu. Hatta ilk aylarda kordiplomatik içinde, insanların sade ve kendi halinde yürüyüşlerinden, “Bir şeye mi üzülüyorlar” gibi bir izlenim çıkaranlar da vardı. Başka sıfatlar bulunabilir miydi? “Hüzünlü”, “sessiz”, “saygılı”, “terbiyeli”, “eğitilmiş” sözcükleri yeterli olabilir miydi? Bilimde ve sanatta ünlü kişileri de yetiştiren bu halk için uygun özellik ne olabilirdi?

Sonunda galiba bizim dilimizdeki güzel ve ince anlamıyla, “efendi” sözcüğü, bu tanımlamaları birleştiren ortak sıfat gibi göründü. Zira bu anlamıyla efendilik kavramının içine, hem çocuklarına bir yabancı dil öğretmeyi, enstrüman çalmayı, güzel konuşmayı, toplum içinde görgülü davranmayı özendiren aile terbiyesi, hem de yetişkinlikte gerekli centilmenlik, bilgelik ve erdem dahil olabilirdi.

János iyi bir dost, saygın bir Macar'dı. Eski dostun yeri bir başka oluyor. Güzel bir tesadüf, Kuveyt'te tanıştığımız János birkaç yıl sonra Büyükelçi olarak Ankara'ya atandı. Aslında gönlünde en çok yatan tayinin Ankara olduğunu hep biliyorduk. Doğrusu, Türkologlara da Ankara yakışır. Macarların önceki Ankara büyükelçilerinin çoğu da Türkçeye hâkim değerli kişilerdi. Doğal olarak János da Ankara'da kendini sevdirep saydırdı, ikili konularda yararlı ve iz bırakan işler yaptı.

Yine beklenmedik tesadüf, kendisi Ankara'dayken tayinim Budapeşte'ye çıktı. Tayin öncesi bilgilendirme döneminde onun ve kıymetli eşinin bize katkılarını unutmak mümkün değil. Budapeşte'de de ilişkiler devam etti. Bir büyükelçi için kendi başkentinde, akredite olduğu

ülkenin büyükelçisinin kolay anlaştığı, kafa dengi biri olması kuşkusuz önemli yararlar sağlayan bir husustur. János’la dostluğumuz da öyle idi.

János bir söyleşiye akıcı Türkçesiyle girmeye karar verdiğinde mutlaka söze “Efendim” diye başladığı. İtiraz edeceği bir husus olduğunda ise müdahalesini kibarca “Efendim”i iki kez söyleyerek yapmayı tercih ederdi. Türkiye’de “Efendim” ile başlayan bir konuşmanın yaratacağı olumlu etkiyi düşünün.

Ankara’da arzu ettiği kadar uzun kalamamış olsa da, ülkesine döndüğünde güzel izler ve anılar bırakmış olmanın kıvancını da taşıyordu. Dönüşü bürokraside yeniden yapılanma dönemine rastladı; Dışişleri Bakanlığı ile Dış Ticaret Bakanlığı aynı çatı altında tek kurum haline dönüşüyordu. Böyle bir ortamda János, bizim de hafta sonları sıkça ziyaret ettiğimiz, Tuna kıyısındaki güzide Szentendre kasabasında, sanatçıların ve sanatseverlerin arasında, “Sanat Kolonisi” adıyla bilinen harika bir kurumun direktörü olmayı seçti. Sanat Köyü de diyebileceğimiz Koloni, ressamların uzun süre kalarak eserler ürettikleri, sergi salonu da bulunan, ağaçlar arasında bir dizi evden oluşan geniş, huzurlu bir yerdi.

János oraya Türkiye’den de ressamlar getirdi. Koloni’de onu ziyaret ederek resimle ilgili sohbetler ettik, sanatçılarla tanıştık, bir de onun desteğiyle, açılışında konuşma da yaptığı bir sergi açtık. Emekli olduktan sonra Koloni’ye gelerek misafir olmamızı da önerdi. Türkiye’ye döndüğümüzde Urla’da bizi ziyaret etmişti, ertesi yıl Ayvalık Cunda’da buluşmuştuk.

János güzel izler bırakarak aramızdan ayrıldı. Türk-Macar ilişkilerine katkısı büyüktür. Toprağı bol olsun. Işıklar içinde uyusun.

Şakir FAKILI
Emekli Büyükelçi
Urla, 30 Haziran 2026

PROF. DR. PÁL FODOR'UN JÁNOS HÓVÁRI'NİN CENAZE TÖRENİNDE YAPTIĞI ANMA KONUŞMASI

Macarca aslından çeviren: Onur ŞAHİN

Onur ŞAHİN¹

Open Access Journal

1 Sorumlu Yazar / Corresponding Author: Onur ŞAHİN, Hungarolog, Budapeşte/ Macaristan, onursah86@gmail.com,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-4219-6944>.

Bu çalışmanın ön incelemesinde ve yayımlanmadan önce Turnitin ile intihal taraması yapılmıştır. This study was screened for plagiarism using Turnitin during the preliminary review and prior to publication.

Başvuru/Submitted: 06-06-2026 **Kabul/Accepted:** 07-07-2026 **Online Yayın/Published Online:** 14-07-2026

Atıf/Cite: Fodor, Pál, "Prof. Dr. Pál Fodor'un János Hóvári'nin Cenazesinde Yaptığı Anma Konuşması." Çev. Onur Şahin, Uluslararası Eğitim ve Tarih Araştırmaları Dergisi, c. 15, sy. 8, 2026, ss. 252-254.

*Sevgili yas tutan topluluk!*¹

János Hóvári'yi övme, doktora tezini eleştirme, doğum gününü kutlama fırsatım oldu. Ama hiçbirini bugünle kıyaslanamaz. Bir insan, kalbinin yarısı kopmuş gibi yaşadığı ve onu düşündüğünde hemen ağlamaya başladığı arkadaşının (savaşçı yoldaşı) aramızdan ayrılışı hakkında beş altı dakika içinde ne söyleyebilir? Bu büyük ve iyi adam hakkında söylenmesi gerektiğini düşündüğüm şeyleri başlıklar halinde sıralamaya karar verdim.

İlk kelimem: Mesafeler. János, Somogy'de küçük bir köyde doğdu ve oradan başlayarak hem gerçek hem de mecazi anlamda inanılmaz mesafeler kat etti. Önce Kaposvár'a, sonra Budapeşte'ye, sonra da dünyanın dört bir yanına... O, bu ülkeye pek çok adanmış yetenek kazandıran geleneksel, eski Macar kırsalının bir elçisidir. Ve unutmayalım: *Bu mesafeleri, bugünkünden bin kat daha zor olduğu bir zamanda aştı.*

İkinci ve Üçüncü Kelimelerim: Misyon ve Azim. Vásárhely'deki askerlik görevimiz sırasında zaten belliydi: János doğuştan bir halk adamıydı (homo politicus). Her şey hakkında bir fikri vardı, her şeyi değiştirmeye ve geliştirmeye çalışıyordu. Daha sonra, önemli görevlerinde de aynı şeyi yaptı. Sanki içinde dinamit vardı, onu durdurmak mümkün değildi; her hafta yeni görevler ortaya çıkardı ve diğer meslektaşlarının da çalışmasını sağladı. Geçenlerde bana yeni bir görev teklif ettiğinde, utanmış bir şekilde ona şöyle dedim: "*János, Tanrı aşkına, neredeyse 70 yaşındayız, ne zaman biraz duracağız?*"

Dördüncü Kelimem: Çok Seslilik. Sıkı diplomatik çalışmalarının yanı sıra araştırdı, yazdı, öğretti, ders verdi, entelektüel atölyeler kurdu, arkadaş toplulukları oluşturdu ve yönetti, sanatsal yaşamı organize etti, yetenekleri besledi, insanları eğitti. Sanki iki hayatı vardı. Tüm bunları ancak çok az uyuyarak yapabildiğini biliyorum.

Beşinci Kelimem: İletişim (Kişisel Gelişim). Çok az insan, János'un başlangıçta kendisini hem sözlü hem de yazılı olarak çok iyi ifade edemediğini bilir. Sonra bir şeyler oldu ve János kelimenin tam anlamıyla bir kalem erbabına dönüştü. Son yıllarda, tarihi makalelerini yayınlanmadan

¹ Kaynak: <https://fodorp.alabtk.hu/> Cenaze töreninde (Budapeşte, Farkasréti Mezarlığı, 9 Ekim 2023) yapılan Macarca konuşmanın Türkçe metni için Prof. Dr. Pál Fodor'un izni alınmıştır.

önce yorumlamam için bana gönderirdi ve ben de onun başardıklarını giderek artan bir hayret ve hayranlıkla izlerdim. Onu aynı zamanda bir diplomat olarak da gözlemledim: İletişimin ve etkinliğin öncelikle kelimelere bağlı olmadığına canlı bir örneği olarak harikaydı. János tüm varlığıyla iletişim kuruyordu, çoğu insan (diplomatların yanı sıra bayanların çoğunluğu) üzerinde temel bir etkisi vardı. Bu yüzden bu kadar çok şey başarabildi. Ankara'da büyükelçi olarak görev yaptığı kısa süre zarfında Türk-Macar bilimsel ilişkilerini geliştirmek için seleflerinin toplamından daha fazlasını yaptı.

Altıncı Kelimem: Eğitim. János, Pécs'te genç bir öğretmen olarak görev yapmaya başlamıştı. Sanırım Tanrı onu gerçekten de bir üniversite profesörü yaptı. Asıl rolü oynayan, konu hakkındaki engin bilgisi ve inanılmaz hafızası değil, ondan yayılan ve ona yaklaşan her öğrenciyi büyüleyen kişisel cazibesiydi. Onları, hiçbir şeyin tarihten daha önemli olmadığına inandırmak gibi nadir bir yeteneği vardı. Öğrenime ayırdığı süreye hiç üzülmezdi. Hatta kendi deyimiyle "okunması gerekenleri" ilk elden tanıyabilmeleri için en iyi öğrencileri ile özel ilgilenirdi.

Yedinci Kelimem: Hizmet. Elbette herkes gibi János'un da kişisel hırsları vardı. 50 yıllık dostluğumuzdan yola çıkarak söyleyebilirim ki, tanıdığım çok az kamusal figür hizmet ahlakıyla bu kadar dolu olmuştur. Onun çok sesli hareket tarzı, "aslanı bana ver" ilkesinden değil, daha iyi bir Macaristan yaratmak için yapılacak çok ama çok şeyin olduğu alanlarda ne kadar az sayıda kendini adanmış yetenekli insanın hareket ettiğini görmesinden/görmeye ihtiyaç duymasından kaynaklanıyordu.

Sekizinci Kelimem: (Akıllı) Vatanseverlik. Son zamanlarda, János ve ben sık sık acı bir şekilde gözlemledik: Muhtemelen bizim neslimizle birlikte, vatana ve Macar tarihine gösterişsiz sadakati hava gibi olan Macar türü yok olacak. Onsuz hemen boğuluruz. Bu sadakat, Zigetvar ve Mohaç'taki araştırmalara ilham verip organize ettiğinde ya da Zigetvar Anma Yılı'nda, Zigetvar ile Türkler arasında arabuluculuk yaptığı da ona rehberlik etti. Bu konularda gerçekten de Petőfi'nin deyimiyle "*Miklós Zrínyi'nin torunuymuş*" gibi davrandı. Ve bu sadakat, günlük angarya işlerinin yanı sıra, temas halinde olduğu ülkeleri ve (çoğunlukla Türk) halkları sürekli araştırıp analiz ederken de ona rehberlik etti. Çünkü kendini onlara sevdirmenin tek yolunun onları tanımak ve anlamak olduğunu biliyordu. János, dünyanın her yerinde Macarların en iyi yüzünü gösterdi.

Dokuzuncu Kelimem: Türkiye Sevgisi. Türkiye ile ilişkilerimiz iyi bir başlangıç yapmadı: Ağustos 1976'da İstanbul'da Bayezid Camii'nin önündeki meydanda iki dolandırıcı János'un 100 Alman markını çalarak geçimimizi ciddi şekilde tehlikeye attı. Ama bunu atlattık ve on yıllar boyunca János, Türklüğe karşı derin bir yakınlık geliştirdi. İtirazlara rağmen, Türk dünyasıyla ilişkilerin önemine derinden inanıyor ve bu ilişkileri geliştirmek için var gücüyle çalışıyordu. Bunları, Macaristan'ın dünyadaki konumunu dengelemek için vazgeçilmez olarak görüyordu.

Onuncu Kelimem: Başkalaşım. Tüm kişisel sorunlarına rağmen, 68 yaşındaki János hala hayata hazırdı. En az 20 yıllık planları vardı, evlenmek üzereydi, çok şey yazmak ve gerçekleştirmek istiyordu. Bunun yerine başkalaşım geçirdi. Sonsuz yaşama geçişinin, tarihi bir Macar-Türk olayı olan Nándorfehérvár zaferini anmak için resmi kilise tatili haline getirilen, Hz. İsa'nın Başkalaşımı günü olan 6 Ağustos'ta gerçekleşmiş olmasının ürkütücü derecede mistik bir yanı var. Dünyadaki yaşamı ne kadar sevmiş olursa olsun, János muhtemelen şimdi Havari Petrus'un Tabor Dağı'nda söylediği şeyi söylüyor: "*Tanrım, burada olmak benim için iyi*". Ama biz sadece şu cevabı verebiliriz: "*Tanrım, János olmadan burada olmak bizim için kötü*". Geride kocaman bir kara delik kaldı ve biz onsuz nerede olacağımızı henüz bilmiyoruz ve bu başkalaşımın neden bu kadar çabuk gerçekleşmesi gerektiğini anlamıyoruz. Ama biz kimiz ki Tanrı'yı sorgulayalım? Fiat voluntas tua! (Senin isteğin

gerçekleşecek!) Ama ağlayabiliriz. İlk çalışma yeri olan Tarih Enstitüsü'nde ve son çalışma yeri olan Károli Gáspár Reform Kilisesi Üniversitesi'nde ona kederle veda etmekte özgürüz. János, huzur içinde yat!

Budapeşte, Farkasréti Mezarlığı, 9 Ekim 2023

Makale Bilgileri:

Yapay Zekâ Beyanı:	<i>Herhangi bir yapay zeka aracı kullanılmamıştır.</i>
Etik Kurul Kararı:	<i>Etik kurul kararından muaftır</i>
Katılımcı Rızası:	<i>Katılımcı yoktur.</i>
Mali Destek:	<i>Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.</i>
Çıkar Çatışması:	<i>Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.</i>
Telif Hakları:	<i>Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.</i>

Article Information:

Artificial Intelligence Statement:	<i>No artificial intelligence tools were used.</i>
Ethics Committee Approval:	<i>It is exempt from the Ethics Committee Approval</i>
Informed Consent:	<i>No participants.</i>
Financial Support:	<i>The study received no financial support from any institution or project.</i>
Conflict of Interest:	<i>No conflict of interest.</i>
Copyrights:	<i>The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.</i>

Macar-Türk İlişkilerinin Yüz Yıllık Tarihinde Süreklilik, Kırılmalar ve Değişimler. 2013: Yeni Bir Dönemin Başlangıcı

Emre SARAL

Open Access

1 Sorumlu Yazar / Corresponding Author: Doç. Dr. Emre SARAL, Hacettepe Üniversitesi, saral@hacettepe.edu.tr,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0281-203X> - **ROR ID:** - <https://ror.org/04kwvgz42>

Bu çalışmanın ön incelemesinde ve yayımlanmadan önce Turnitin ile **intihal taraması** yapılmıştır. This study was screened for plagiarism using Turnitin during the **preliminary review** and prior to publication.

Başvuru/Submitted: 01-06-2026 **Kabul/Accepted:** 29-06-2026 **Online Yayın/Published Online:** 14.07.2026

Atıf/Cite: "Macar-Türk İlişkilerinin Yüz Yıllık Tarihinde Süreklilik, Kırılmalar ve Değişimler. 2013: Yeni Bir Dönemin Başlangıcı" Çev. Emre Saral, Uluslararası Eğitim ve Tarih Araştırmaları Dergisi, c. 15, s. 8, 2026, ss. 255-271.

Çeviri makalede, Yazarın varislerinden çeviri için izin alınmıştır. Orijinal metin: Hóvári János, "Folyamatosság, törések és váltózások a magyar-török kapcsolatok százéves történetében.2013: egy korszakváltás kezdeté".

Giriş

Bir yüzyıl boyunca bazı devletlerarası ilişkilere baktığımızda, genellikle komşu devletlerarasında bile nadiren süreklilik olduğunu görürüz. Uluslararası siyasi hayatın sürekli hareketi, hatta dinamizmi, savaşlar, rejim çıkar ve değer yargılarındaki değişiklikler çoğu zaman bu süreklilik çizgisini kesintiye uğratırlar. Ancak, Macar-Türk ilişkilerinde, tarihin sürekliliğiyle Macar-Türk diplomatik ilişkilerini bir sistem içerisinde tutan bağı keşfedebiliriz. Sonuç olarak, değişimler, kırılmalar, duraklamalar ve yeniden rayına oturtma girişimleri yoluna devam etme potansiyeline sahip bir yay çizmiştir; ancak bunun gerçekleşmesi için de içeriğinin, uluslararası bağlamının, zamanının ve ilişki kurucu kişiler arası ilgilerinin de kurulması gerekmektedir. Bunların hepsi 2013 yılında bir araya gelmiştir ve o zamandan bu yana önemli bölgesel etkiler yaratarak gelişmeye ve genişlemeye devam etmektedir. Yüz yıllık Macar-Türk dış politika ilişkilerinde değişmemiş ve hâlâ değişmeyen husus, hem Budapeşte'nin hem de Ankara'nın dikkat etmek zorunda oldukları uluslararası diplomatik güçlerin, yapıcı ya da yıkıcı bir şekilde onları her zaman etkiledikleri ya da sınırladıklarıdır. Bu arada, her iki dış politikanın da ulusal çıkarları ilerletme fırsatlarının veya olanaksızlıklarının çok farklı coğrafi alanlarda ve çok farklı ölçeklerde gerçekleştiği giderek daha belirgin hale gelmiştir. Dünyayı şekillendiren uluslararası güçler iki dış politikayı farklı yönlerde sürükleyebilirlerdi ve bazen dramatik değişikliklere de sebep olmuşlardır. Ancak Budapeşte ve Ankara her zaman diplomatik küçük kapılar (boşluklar) bulmuştur. 1990 yılındaki rejim değişikliği büyük bir fırsattı, ancak bunun ortaya çıkışı – Budapeşte'nin 1920'ler ve 1930'lardaki Macar-Türk ilişkilerinin altın çağına geri dönüş ya da onu aşma çabaları ve Ankara'nın da aynı çabayı onaylaması – bunun için hem nesnel hem de öznel koşulların olduğu 2013 yılında başlamıştır.

Elbette, yukarıda anlatılanlar dikkate alındığında, Macar-Türk diplomatik yüzyılının Macar, Türk, bölgesel veya uluslararası diplomasi tarihi ve yorumunda çeşitli yorumları ve mesajları olabilir. Ancak, bu yüzyıl boyunca Türklerin, Polonyalılarla beraber Macarların en sadık diplomatik ve siyasi dostları olduğu yadsınamaz: En zor zamanlarda birbirimize yardım ettik, en zor zamanlarda bile birbirimize saygı duyduk – dünyanın ahvali bizi on yıllar boyunca düşman taraflara attığında bile. Bunun sadece Macar-Türk dostluğuna adanmış bireysel etkilerden kaynaklanmadığına, aynı zamanda birbirimize dair düşünüş biçimimizde, ülkelerimize ve milletlerimize dair karşılıklı imajlarımızda ve

This work is licensed under [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) License

bunlarla beraber gelen siyasi ve entelektüel reflekslerde de belli bir sistem içerisinde olduğu kanaatindeyim.^[1]

4-5 Şubat 2013 tarihlerinde Başbakan Recep Tayyip Erdoğan Budapeşte'ye resmî bir ziyaret gerçekleştirmiş; bunu 17-18 Aralık 2013 tarihlerinde Başbakan Viktor Orbán'ın ziyareti izlemiştir.^[2] Bu son ziyaret sırasında Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi'nin ilk toplantısı gerçekleştirilmiş ve ikili ilişkiler için yeni bir temel teşkil edilmiştir.^[3] Ankara ziyaretinin esas tarihi, Macar-Türk Dostluk Antlaşması'nın 90. Yıl dönümüne denk gelen 18 Aralık'tı. Bu tarih aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti'nin diploması tarihi açısından da önemli bir tarihtir, zira kısa bir süre önce, 29 Ekim 1923 tarihinde ilan edilen Cumhuriyet diplomasının İstanbul temsilcisi (murahhası) Adnan Abdülhak Adıvar (1882-1955) ve Sofya Maslahatgüzarı Sándor Nemeskeri-Kiss (1884-1958) yeni kurulan Cumhuriyetin ilk ve uluslararası hukuka uygun antlaşmasını o gün imzalamışlardır. Bu satırların yazarı, geçmişin bugünü ya da geleceği kontrol etmediğinin, ancak geleneğin ya da hafıza kültürünün her zaman, bazen sembolik gibi görünen, ancak gerçekte önemli bir diplomatik olaya derinlik ve ciddiyet kazandıran bir rol oynadığının farkındadır. Budapeşte ve Ankara'da 18 Aralık 2023 tarihinde bu eski belgeyi anacağımız zaman da durum böyle olacaktır. Bu etkinliğin, Türkiye Cumhuriyeti'nin 29 Ekim 2023 öncesi ve sonrasındaki yüzüncü yıl kutlamalarının bir parçası olacağı açıktır.^[4] Birinci Dünya Savaşı sonrasında “üç denizin” büyük bölgesindeki toprak düzenlemelerinde, Macaristan için hâlâ kilit ortak olan iki güçlü devlet ortaya çıkmıştır: 11 Kasım 1918'de Polonya ve 29 Ekim 1923'te Türkiye. İkisiyle de sınır komşusu değiliz, ancak ilişkilerimiz bazı komşularımızdan daha güçlüdür.

Sürekliliğin Temeli: Macar-Türk Dostluk Antlaşması (1923)

Genç Cumhuriyetin ilk uluslararası dostluk antlaşması olan Macar-Türk Dostluk Antlaşması'nın (Türkiye ile Macaristan arasında Münakit Muhadenet Muahedenamesi) 18 Aralık 1923 tarihinde İstanbul'da ilgili ülkelerin yetkili temsilcileri tarafından imzalanmış olması hem Türkiye Cumhuriyeti'nin yüzüncü yılına hem de ortak Macar-Türk hafızasına kendine has bir çerçeve sunmaktadır.^[5] Bu belge aynı zamanda uluslararası hukukun iki “yeni” egemen devletinin (Avusturya'dan ayrılarak parçalanmış Macaristan Krallığı ve Osmanlı imparatorluğu'nun parçalarından doğan Türkiye Cumhuriyeti) karşılıklı olarak tanınmasını öngören bir antlaşmadır. Bugün hâlâ yürürlükte ve birkaç ay sonra 100 yaşına girecektir.^[6] Bu antlaşma, sadece devletler arası ilişkilerin başlangıcına işaret eden bir belge olduğu için değil, aynı zamanda Soğuk Savaş'ın zorlu yıllarında - tartışılmasa bile- yürürlükte kalan bir dostluk antlaşması olduğu ve hiçbir zaman iptal edilmediği için de önemlidir. Antlaşma ilk olarak 13 Mart 1924 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi ve 21 Mayıs 1924 tarihinde Macaristan Parlamentosu tarafından onaylanmıştır. Ancak, bu arada, 11 Mayıs'ta nota teatisi yoluyla diplomatik ilişkilerin karşılıklı kurulması konusunda anlaşmaya varılmıştır ve diplomatik ilişkilerin başlangıcı olarak bu tarih kabul edilmektedir.^[7]

Dostluk antlaşması (*traité d'amitié*) 18. Yüzyıldan beri uluslararası diplomasiin yaygın bir aracı olmuştur. ^[8] Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti de devletlerle tek tek diplomatik ilişkiler kurarak bu antlaşmalardan imzalamıştır. Daha önce de belirtildiği gibi, bunu ilk imzalayanlardan biri Macar Krallığı olmuştur. Ancak, Varşova ile Ankara arasında imzalanan Dostluk Antlaşması Cumhuriyet'in ilanından önce, 23 Temmuz 1923 tarihinde Lozan'da imzalanmıştır.^[9]

Macar-Türk Dostluk Antlaşması, Budapeşte ve Ankara arasındaki ekonomik ilişkilerin gelişmesine yardımcı olan bir dizi ikili anlaşmanın da temelini oluşturmuştur. Bunlar arasında 8 Aralık 1925 tarihli İskân (Yerleşme) Sözleşmesi, 20 Aralık 1926 tarihli Ticaret Sözleşmesi ve 5 Ocak 1929 tarihinde imzalanan Tarafsızlık, Uzlaştırma ve Hakemlik Antlaşması yer almaktadır.^[10] Péter Kövecsi-Oláh ve Emre Saral, ilişkileri altın çağı olan 1920'li ve 1930'lu yıllar üzerine Macar ve Türk arşiv belgelerine dayanarak “*Török-magyar diplomáciai kapcsolatok a két világháború között (1920–*

1945) (*İki Dünya Savaşı Arasında Türk-Macar Diplomatik İlişkileri (1920-1945)*)” başlıklı bir kitap yayımlamışlardır. Klebelsberg’in kültür siyasetinin bir parçası olan ve 1936’dan 1947’ye kadar faaliyet gösteren *Hungaroloji (Macar) Enstitüsü*, kültürel ve eğitim ilişkileri için yeni fırsatlar sağlamıştır.^[11]

Miklós Kállay’ın Türklere Sığınması (1944). İlişkiler ve Fay Hatları

İkinci Dünya Savaşı sırasındaki uluslararası vaziyet, 1941 ilkbaharından itibaren ticari taşımacılığı neredeyse imkânsız hale getirmiştir ve o zamana kadar Türkiye’de çalışan Macarların çoğu (kalmaya karar veren çok sayıda kişi olmasına rağmen) evlerine dönmüştür.^[12] Ancak, diplomatik ilişkiler aktif kalmaya devam etmiş ve her iki taraf da baskıcı koşullar altında hızla değişen uluslararası ilişkiler sisteminde yeni yerlerini aramışlar ve çoğu zaman birbirlerine yardım etmişlerdir. Türk diplomasisi, 20 Mart 1944’te Almanların ülkeyi işgallerinin ertesi günü, Almanlardan kaçan Başbakan Miklós Kállay’a (1887-1967) diplomatik koruma sağlayarak uluslararası bağlamda dikkate değer bir cömertlik ve cesaret göstermiştir.^[13] Kállay, Türk elçisinin rezidansının kapısından içeri adımını attıktan sonraki ilk sözlerini hatıratına şöyle kaydetmiştir: “Türk toprakları, Rákóczi ve Kossuth’tan sonra şimdi de bana bir sığınak sunuyor.”^[14] Şevket Fuad Keçeci’nin (1892-1965) Macar Başbakanı tarafından, konuyu Ankara’daki Alman Büyükelçisi Franz von Papen ile de görüşmüş olan Türk Dışişleri Bakanı’nın bilgisi dahilinde kabul edildiği anlaşılmaktadır.^[15] Bulgaristan Başbakanı Bogdan Filov (1893-1945) da ülkesini işgal eden Sovyet birliklerinden kaçmak için Türk Büyükelçiliğine sığınmıştır, ancak Türkiye kendisini sonunda Sovyetler’e teslim etmiş ve 1 Şubat 1945’te idam edilmiştir.^[16]

Miklós Kállay’ın Türk Elçiliğinde daha fazla kalması Oklu Haçlıların [Nazi yanlısı Macar siyasi partisi] yönetimi ele geçirmeleriyle imkânsız hale gelmiştir. 18 Kasım 1944’te Oklu Haç Dışişleri Bakanı Gábor Kemény, Keçeci’yi makamına çağırarak, Kállay’ı ertesi günün akşamına kadar Gestapo’ya teslim etmemesi halinde, rezidansın diplomatik dokunulmazlığının göz ardı edilerek Macar Başbakanının zorla tutuklanacağını söylemiştir.^[17] Miklós Kállay, 19 Kasım’da rezidansı terk ederek Almanlara teslim olmuştur. Ancak daha sonra eşi de Rózsadomb’daki Rózsa (bugün Zivatar) Sokağı’nda bulunan Türk Elçiliğine taşınmıştır. Helén Kállay, 7 Şubat 1945’te Elçilik Rezidansı’nı da etkileyen bombardımanda hayatını kaybetmiştir ve ilk kabri de oradaydı. Şevket Fuad Keçeci ve elçilik personeli Budapeşte Kuşatması’ndan sağ kurtulmuşlardır, ancak 3 Nisan 1945’te Sovyet birlikleri misyonun tüm personelini özel bir trenle ülkeden çıkarmış ve Ankara’ya göndermiştir.^[18] Merhum Miklós Kállay’ın Macar-Türk hatırası, oğlu Kristóf Kállay (1916-2006), akademisyen György Hazai (1932-2016) ve 1998-2002 yılları arasında Türkiye’nin Budapeşte Büyükelçisi olarak görev yapan Ender Arat tarafından yeniden canlandırılmıştır.^[19] Kristóf Kállay, 20 Mart 2000 tarihinde Macar Bilimler Akademisi Alimler Kulübü’nde yaptığı konuşmada babasının Türk Elçiliğinde geçirdiği zamanı anımsatmış ve konuşması *Török Füzetek (Türk Defterler)* mecmuasında düzenlenmiş biçimde yayımlanmıştır. Bunu takiben, 28 Şubat 2002 tarihinde Zivatar Sokağı’nda (Avrupa Konseyi Avrupa Gençlik Merkezi) duvarına Türk Dışişleri Bakanı İsmail Cem’in de katılımıyla bir hatıra plaketi asılmıştır.^[20] Kristóf Kállay, Büyükelçi Ender Arat’ın düzenlemesiyle aynı sene İstanbul’a giderek Şevket Fuad Keçeci’nin kabrine çelenk bırakmış ve aile üyeleriyle bir araya gelmiştir.

Türkiye’deki Macar diplomasisi 19 Mart 1944’ten sonra parça parça olmuştur.^[21] Dezső Újváry 25 Mart 1944’te başkonsolosluk görevinden istifa etmiş, ama İstanbul’da kalmış, daha sonra Aralık’ta vazifesine geri dönerek Debrecen’deki Geçici Hükûmet ile temasa geçmiştir. Ankara Elçisi János Vörnle ise Sztójay ve daha sonra Lakatos hükûmetleriyle teması sürdürmüştür. Savaş sonunda Halk Mahkemesi tarafından yargılanmak istenmiş; ama 1946’da Türkiye’den Brezilya’ya iltica ederek orada vefat etmiştir.^[22] Macar tarafında Ankara’daki diplomatik ilişkiler ilk defa 23 Eylül 1946’da

Türk Dışişleri Bakanlığı tarafından agreman verilen Maslahatgüzar Pál Fábry'nin atanmasıyla düzenlenmiştir.^[23] Savaş sonrası ilk elçi 4 Şubat 1947'de itimatnamesini veren Béla Andaházi Kasnya olmuştur.^[24]

Macar-Türk ilişkileri 1946 ve 1947'de az çok düzelmiş olsa da, istifaya zorlanan Başbakan Ferenc Nagy'nin iki yakın çalışma arkadaşı Andaházi ve Fábry'nin Ankara'da görev yapıyor olmaları nedeniyle derhal bir kriz aşamasına girmiştir. Yaz aylarında – 3 Temmuz 1947 – her ikisi de istifa ederek Elçiliğin birkaç üyesiyle beraber Arjantin'e iltica etmiştir.^[25] Macar misyonunda sadece yerel memurlar kalmıştır. Macaristan'ın Ankara'daki ilk komünist elçisi itimatnamesini 1 Ekim 1947'de teslim eden György Gulácsi olmuştur.^[26] Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki Budapeşte'deki ilk elçisi ise Şubat 1947'de buradaki diplomatik görevine başladığında emekli olmak üzere olan ancak Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü'nün isteği üzerine daha sonra da görevini sürdüren (1952-1955 arasında Belgrad'da görev yapan) Ağâh Aksel'di.^[27]

Macaristan ve Türkiye 12 Mayıs 1949'da ekoomik ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla bir ticaret ve kliring sözleşmesi imzalamıştır.^[28] Ancak, Macaristan'ın Karşılıklı İktisadi Yardımlaşma Konseyi'ne entegrasyonu, daha sonra rejim değişikliğiyle [çok partili hayata geçiş] Türkiye'de yapılan ilk serbest seçimleri takiben Türkiye'de başlayan iç yapılanma ve iki ülkenin dış ve güvenlik politikalarındaki farklı ağırlık noktaları bu sözleşmenin yürütülmesine imkân vermemiştir.

Sovyetler Birliği, 1947'den itibaren Türkiye Cumhuriyeti'ni giderek daha fazla düşman olarak görmeye başlamış ve Moskova'daki karar alıcılar çarın gözüyle bakmışlardır.^[29] Stalin'in vefatının ardından durumun nispeten yumuşamasıyla bağlantılı olarak Macar Türkologlardan oluşan bir heyet 1955'te ve 1957'de Türk Tarih ve Dil Kongrelerine katılabilmıştır.^[30] Ancak, Soğuk Savaş ruhu, özellikle Küba Füze Krizi (Ekim 1962) sırasında siyasi ilişkilere nüfuz etmiştir.^[31] Krizin çözümünün ardından Macar-Türk ilişkilerindeki karşı duruş da yumuşamaya başlamıştır. Yine de, 1957 ve 1961 yılları arasında Ankara'dan yazılan çok gizli istihbarat raporlarından da anlaşılacağı üzere, bu dönem hâlâ her iki tarafta da çelişkiler, yalanlar ve güvensizliklerle doluydu.^[32]

Macar-Türk Sıçrayışı (1967): Elçilikten Büyükelçiliğe

1967 yazında Ankara ve Budapeşte arasında diplomatik ilişkilerin büyükelçilik seviyesine yükseltilmesi için müzakereler başlamıştır. Bu, Türk tarafınca başlatılmıştı ve muhtemelen Veysel Rahmi Versan'a (1913-2005) daha yüksek bir maaş derecesi anlamına da gelen büyükelçilik unvanı verme arzusuyla ilgiliydi. Ancak şu da bir gerçek ki, o dönemde Türkiye'nin zaten dünyanın pek çok ülkesiyle büyükelçilik seviyesinde ilişkileri vardı – tıpkı sadece Brezilya ve Bolivya ile elçilik düzeyinde diplomatik ilişkileri kalan Macaristan örneğinde olduğu gibi.^[33] Ancak Dışişleri Bakanlığı'nın (KÜM) – ya da bizzat Dışişleri Bakanı János Péter'in – Türkiye'ye açılma arzusu da söz konusuydu. Bu amaçla, Macar Devrimci İşçi-Köylü Hükûmeti'nin 3 Ağustos 1967 tarih ve 3239/1967 sayılı kararı, Dışişleri Bakanı'na Macar-Türk ilişkilerinin büyükelçilik düzeyine yükseltilmesi için Başkanlık Konseyi'ne bir karar sunması talimatını vermiştir. Gerekçe aynı gün hazırlanmış ve 8 Ağustos 1967 tarihli Macar resmî gazetesinde yayımlanmıştır. Macar tarafı meseleyi hızlı bir şekilde çözmek isterken Türk tarafı gecikmiştir. Ortak bildiri metni üzerinde ancak 26 Eylül'de mutabık kalınmış ve ortak bildiri 28 Eylül'de her iki ülkede de yayımlanmıştır.^[34] O günden itibaren iki ülke arasında büyükelçilik seviyesinde ilişkiler kurulmuştur.

Dışişleri Bakanlığı ile ilgili yazışmaların eklerinin pek çok suretinde 18 Aralık 1923 tarihli antlaşmanın şu maddesi bulunabilir: “Yüksek münakit taraflar, iki devlet arasındaki diplomatik ilişkilerin uluslararası hukuk ilkelerine uygun olarak kurulmasını kabul ederler: Her birinin diplomatik temsilcilerine diğer devletin topraklarında, müteakabiliyet esasına göre, uluslararası kamu hukukunun genel ilkelerine uygun olarak muamele edileceğini kabul ederler.”^[35] Uluslararası hukukçular Macar-

Türk ilişkilerinin ve bir diplomatik temsilciliğin açılması olasılığının başlangıç noktasının bu madde olduğunu iyi biliyorlardı. Böylece, 1924 yılında yeni başkent Ankara'ya taşınan ilk misyonlardan biri olan İstanbul'daki *Macar Sefareti / Légation de Hongrie* tarihi öneme sahip Lázló Tahy'nin idaresinde kurulmuştur, ancak Başkonsolosluk tarihi Osmanlı başkentinde kalmıştır ve Budapeşte'de *Türk Sefareti / Légation de Turquie* aynı yıl faaliyete geçmiştir.

28 Eylül 1967 tarihindeki bildirinin ardından misyonlardaki tabelalar değiştirilebilmiştir: Ankara'da *Macar Büyükelçiliği / Embassy of Hungary* ve Budapeşte'de *Türk Büyükelçiliği / Embassy of Turkey*. Elçi Imre Kutas Budapeşte'den Büyükelçi olarak atanmış ve 20 Aralık 1967'de Türk Cumhurbaşkanı'na yeni güven mektubunu sunmuştur.^[36]

Dışişleri Bakanı János Péter'in 23 Ağustos 1967'de Başkanlık Konseyi'ne bu konuda yaptığı sunumda, Macar-Türk diplomatik ilişkilerinin başlangıcına ilişkin şunlar okunabilir: “Türk Hükûmeti, ülkelerimiz arasında 1947'den beri elçilik düzeyinde var olan diplomatik ilişkilerin büyükelçilik seviyesine yükseltilmesi için kısa bir süre önce diplomatik yollardan bir tekli sunmuştur.”^[37] Dönemin Dışişleri Bakanlığı Hukuk Dairesi çalışanları, elçilik seviyesindeki ilişkilerinin temelini 18 Aralık 1923 tarihli antlaşmanın yürürlüğe girişinin 11 Mayıs 1924 olduğunu gayet iyi biliyorlardı, yine de bunların başlangıcını 1947'ye bağlamışlardır. Bu da büyük olasılıkla Elçi Béla Kasnya Andaházi'nin (1888-1981) 1947 yazında ülkeden ayrılışının ardından^[38] yeni ve tam yetkili Elçi György Gulácsi'nin Türk Cumhurbaşkanı'na itimatnamesini o zaman sunmuş olmasından ötürüdür.^[39]

Fay Hatlarındaki Geçişler: 1970'li ve 1980'li Yıllarda Macar-Türk İlişkilerinin Gelişimi Yönündeki Girişimler

János Péter, 22-27 Temmuz 1968 tarihleri arasında Ankara'ya resmî bir ziyaret gerçekleştirmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Türkiye'ye giden ilk Macar Dışişleri Bakanı olmuştur.^[40] Varşova Paktı birliklerinin 1968'deki Çekoslovakya müdahalesi Soğuk Savaş'ta yeni gerilimlere yol açmıştır ama Türk Dışişleri Bakanı *İhsan Sabri Çağlayangil*'in 1970'te János Péter'in ziyaretini iade etmesiyle ilişki tesisinde büyük bir kırılmaya sebep olmamıştır.^[41] Bunun ardından ilişkiler özellikle eğitim ve kültür alanında gelişme göstermiştir. 1976 Mayıs'ında II. Ferenc Rákóczi'nin doğumunun 300. Yıl dönümü şerefine Türkiye'de düzenlenen etkinliklerle ilgili olarak Eğitim Bakanı Károly Polinszky çok sayıda iş birliği anlaşması imzaladığı Türkiye'ye resmî bir ziyaret gerçekleştirmiştir.^[42]

Aynı zamanda Macar-Türk dış ticareti de önemli ölçüde iyileşmiştir. Bunun sürmesini sadece 12 Eylül 1980'de Ankara'daki askerî müdahale geçici olarak akamete uğratmıştır. 22-25 Kasım 1982 tarihleri arasında Başbakan György Lázár Ankara'ya resmî bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Gyula Gömbös'ün 1933 yılındaki ziyaretinden beri, yani aradan 49 yıl geçtikten sonra yeniden bir Macar hükûmet başkanı Ankara'da, darbeciler tarafından göreve getirilen General – Başbakan Saim Bülent Ulusu (1923-2015) tarafından kabul edilmiştir.^[43] Bunun iade-i ziyareti 29 Haziran – 1 Temmuz 1983 tarihleri arasında yapılmış; Ulusu'yu Macar Sosyalist İşçi Partisi (MSZMP) Birinci Sekreteri János Kádár ve Halk Cumhuriyeti Başkanlık Konseyi Başkanı Pál Losonczi kabul etmiştir.^[44] Görüşmelerde Doğu Anadolu'daki Kangal Enerji Santrali'nin inşasıyla bağlantılı olarak iki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler ön plana çıkmıştır. Hükûmet başkanlarının buluşmasıyla ilgili ilan edilen resmî bildiride şu ifadeler yer verilmiştir: “1982 yılındaki son toplantılarından bu yana ikili ticarete kaydedilen artışı memnuniyetle karşılamışlardır. Ticareti geliştirmeye yönelik faaliyetlerin iyileştirilmesi amacıyla ilgili kurum ve kuruluşların iş birliğinin teşvik edilmesine karar verilmiştir.”^[45] Bu ziyaretin de Başbakan *İsmet İnönü*'nün 1931 Ekim'indeki ziyaretinden beri Türk hükûmet başkanı tarafından yapılan ilk ziyaret olması bakımından tarihi önemi vardır. İki ülke arasındaki ilişkilerin daha fazla genişlemesinin önünde iki ülkenin birbirlerinin karşısında duran askerî blokların mensupları olmaları engel olmuştur.

Başbakan Ulusu'nun ziyareti münasebetiyle verilen bildiri doğal olarak o zamanki müzakerelerin Cumhurbaşkanı General Kenan Evren'in (1917-2015) 1986 yılında Budapeşte'ye gerçekleştirdiği resmî ziyarete zemin hazırladığından bahsetmemiştir. O zaman bu gerekliydi, çünkü darbeci general olağanüstü halin kaldırılmasıyla 1986 yazına kadar tam sivil yönetime geçilemeyen Türkiye'de 13 Aralık 1983 tarihinde parlamento seçimleri yapıldıktan sonra Macaristan'ı ziyaret etmişti. Türk Cumhurbaşkanı'nın resmî ziyareti 24-26 Haziran 1986 tarihleri arasında gerçekleşmiş^[46] ve darbe dönemi Türkiye'si ile komünist Macaristan arasındaki ilişkilerin zirve noktası olmuştur. Bu yüzden Ankara ilişkilerin kurulmasını teşvik etmiştir çünkü ülkenin farklı sebeplerden -doğrudan ya da dolaylı askerî idareden- ötürü diplomatik manevra alanı sınırlıydı ve Budapeşte ise kendi manevra alanını genişletmek istiyordu.

Böylece iki istek örtüşmüştür, ancak her iki ülkede de yeni rüzgârlar esmekteydi. Generallerin himayesini reddetmeyen Başbakan Turgut Özal, Türk ekonomisini liberalleştirmiş ve ülkesini kısa sürede sosyal ve siyasi yansımaları olan yepyeni bir ekonomik yola sokmuştur. Macaristan'da ise rejim değişikliğinin ilk işaretleri hissedilmeye başlamıştır.

Macar-Türk İlişkilerindeki Değişimler: Macar-Türk Dostluk ve İşbirliği Antlaşması (1994)

29 Şubat 1988-24 Kasım 1990 tarihleri arasında Budapeşte'de görev yapan Türk Büyükelçisi Halit Güvener (1935-2010),^[47] Macar rejim değişikliği güçleriyle doğrudan veya dolaylı temasta olmuş ve Macaristan'da olup bitenlerle Antall Hükûmeti'nin kuruluşuna ilişkin detaylı raporlar göndermiştir.^[48] Dolayısıyla Türk yönetimi buradaki rejim değişikliği sürecine kesinlikle hazırlıksız yakalanmamışlardır.

Başbakan József Antall'ın Türkiye'ye resmî bir ziyarette bulunma fırsatı olmamıştır. Ancak 19. Ve 20. Yüzyıl Türk tarihini -özellikle Azerbaycan'da bir Yahudi olarak dünyaya gelen ve daha sonra Müslüman olan Essad Bey'in Almanca olarak yazdığı ve Macarcaya çevrilen eserlerini iyi bilirdi.^[49] 21 Kasım 1990'da Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)'in Paris Zirvesi'nde Türk Cumhurbaşkanı Turgut Özal ile görüşmüştür.^[50] 1991'de Türkolog István Vásáry'yi Ankara'ya büyükelçi olarak göndermiş; 18 Mayıs 1992'de Budapeşte'ye resmî olmayan bir ziyarette bulunan Türk Başbakanı Süleyman Demirel'i misafir etmiştir.^[51] Dışişleri Bakanlığı Siyasi Müsteşarı András Kelemen, 1993 Nisan'ında çok sayıda Türk Dışişleri idarecisiyle buluşarak kendilerine ikili ilişkilerin geliştirilmesi yararına her iki tarafın da daha fazlasını yapmak zorunda olduğunu ve Yugoslavya'da yaşanan krizle ilgili olarak yoğun Macar-Türk işbirliğine gidilmesi teklifinde bulunmuştur.^[52] 9-11 Mart 1993 tarihlerinde József Antall kendisine Türkiye'deki vaziyet hakkında bilgilendirmede bulunan Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin'i kabul etmiştir. Buluşmaların en temel hedefi Macar-Türk Dostluk ve İşbirliği antlaşmasının parafe edilmesi idi.^[53] Rejim değişikliğinin başbakanı ve Macar Demokrat Forumu (MDF) yönetimindeki koalisyon için yeni Macar dış politikasının 18 Aralık 1993 tarihli dostluk antlaşmasının ruhunu yenilemesi doğaldı. Yeni antlaşma ise Macar Sosyalist Partisi (MSZP) ile Hür Demokratlar İttifakı (SZDSZ) koalisyonu döneminde imzalanmıştır.

5-7 Eylül 1994 tarihleri arasında, dönemin Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel Macaristan'a resmî bir ziyarette bulunmuş ve Cumhurbaşkanı Árpád Göncz ile müzakerelerden bulunmuştur. Böylece, iki tarafın ortak tarihinde demokratik ve anayasal haklar çerçevesinde seçilmiş devlet başkanları birbirleriyle buluşmuşlardır.^[54] Bu ziyaret, Kanuni Sultan Süleyman'ın doğumunun 500. Yıldönümü'ne (6 Kasım 1494) yakın bir zamana denk getirilmişti. Sadece Türk Cumhurbaşkanı için değil, Türk toplumu için de 7 Eylül 1566'da hayatını kaybettiği Sigetvar'da Sultan Süleyman'ın anıldığı bir törenin düzenlenmesi oldukça önemliydi. Türkiye'nin Budapeşte Büyükelçiliği Sigetvar Belediyesi ile iş birliği halinde, Sultan Süleyman ve Miklós

Zrínyi'nin heykellerinin yer alacağı bir Macar-Türk Dostluk Parkı'nın ziyaret tarihine yetiştirilmesi için iki yıl boyunca çalışmıştır.^[55] Hatıra parkının ve Sultan Süleyman heykelinin Macar kamuoyunu ikiye bölmelerinden ötürü Árpád Göncz Türk Cumhurbaşkanı'na Sigetvar'da eşlik etmemiştir. Basın, özellikle Sigetvar ilgisinden ötürü bu ziyaretle oldukça yoğun biçimde ilgilenmiştir.^[56]

İki Cumhurbaşkanı Dostluk ve İşbirliği Anlaşması'nı 7 Eylül 1994 tarihinde Budapeşte'de imzalamışlardır. Dışişleri Bakanı, anlaşmanın tasdiki için gerekçeli tasarıyı 13 Şubat 1996 tarihinde sunmuş;^[57] Parlamento bu tasarıyı 19 Mart 1996'da 272 kabul oyuyla, çekimser ve red oyu olmaksızın kabul etmiştir.^[58] 23/1996 (III.28) tarihli Meclis Kararı anlaşmayı kuvvetlendirerek Cumhurbaşkanı'nın onayına sunmuştur.^[59] Nihayet iki tarafın anlaşma tasdiklerini teatileriyle 18 Mart 1997 tarihinde yürürlüğe girmiştir.^[60] Ancak anlaşma Macaristan'da ne ilan edilmiş ne de Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.^[61] Türkiye'de ise her ikisi birden yapılmıştır: Anlaşmanın Macarca ve İngilizce tam metinleri Resmî Gazete'de bulunabilmektedir.^[62]

Anlaşma, demokrasi, hukukun üstünlüğü ve azınlık hakları da dahil olmak üzere insan haklarına dayalı bir Avrupa inşa etme ortak hedefini ortaya koymaktadır. Metinde uluslararası ve ikili iş birliği için temel belgeler olarak Birleşmiş Milletler Şartı, Avrupa Konseyi Tüzüğü, Helsinki Şartı, Paris Şartı, insan haklarına yönelik Avrupa anlaşmalarına ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne atıfta bulunmaktadır. Anlaşma, Avrupa'nın güvenlik ve istikrarını kapsamakta ve silahların azaltılmasıyla kontrolü alanında ortak eylem çağrısı yapmaktadır. Taraflar, yakın iş birliğinde bulunma ve Avrupa bütünleşmesi konusunda görüş alışverişinde bulunma yönündeki isteklerini ifade etmektedirler. Belgede ekonomik ve ticari ilişkilerin karşılıklı sermaye yatırımlarının teşviki ve korunması gibi gerekli ekonomik, mali ve hukuki koşulların yaratılması vurgulanmaktadır. Anlaşmada askerî iş birliğinden de söz edilmektedir.

Árpád Göncz, 16-18 Ekim 1996 tarihlerinde Türkiye'ye resmî ziyarette bulunan ilk Macar devlet başkanı olarak Türk Cumhurbaşkanı'nın ziyaretini iade etmiştir.^[63] Ankara ve İstanbul'un haricinde Macaristan'ın tanınmış anma yerleri olan Kütahya ve Tekirdağ'ı da ziyaret etmiştir. Türk Cumhurbaşkanı Macaristan'ı özellikle sevdiğinden kendisinin Macaristan'ı yeniden ziyaret etmesi için çok beklemeye gerek kalmamıştır: 3-4 Eylül 1997 tarihlerinde Türk Cumhurbaşkanı yeniden, ikinci defa, Budapeşte'de kalmıştır.^[64] Türklerin katkısının belirleyici olduğu Gül Baba Türbesi'nin restorasyon çalışmalarının sona ermesinden ötürü ziyaret tam zamanında gerçekleşmiştir.^[65] Demirel'in ziyaretinin asıl amacı ise kadeh kaldırırken belli olmuştur: Türkiye, Macaristan'ın NATO üyeliğinin sadık bir destekleyicisiydi. (Bunun üzerinden çok fazla süre geçmeden NATO'nun 8 Temmuz tarihli Madrid Zirvesi'nde memleketimizin katılım müzakerelerinin başlatılmasına karar verilmiştir.) Türk Cumhurbaşkanı kadehini kaldırırken “Türkiye, Macaristan'ın NATO'ya katılımından büyük memnuniyet duymaktadır. Türkiye, Macaristan'ı Avrupa'nın istikrarı ve barışı için bir unsur olarak görmektedir. Ancak Türkiye'nin Macaristan'a verdiği destek, sadece bu düşünceye dayanmamaktadır. Türkiye her şeyden önce tarihi dostluğumuz nedeniyle katiyetle Macaristan'ın Kuzey Atlantik Paktı'na eşit ve tam üye olarak kabul edilmesini desteklemektedir” sözlerini söylemiştir.^[66]

Bunu takiben, üye olmamız için bir buçuk sene kadar daha beklememiz gerekti – János Martonyi 12 Mart 1999'da ABD'nin Independence şehrinde katılım belgesini imzalamıştır.^[67] Ankara ve Budapeşte'nin dikkati, bir zamanlar Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki askerî ittifaka bir ölçüde nüfuz etmiş olan güvenlik politikası konularına yönelmiş ve bundan sonra, ortada her iki tarafın da Balkanlar'daki krizlere odaklanmak zorunda kaldıkları 1990'ların ikinci yarısında yeniden gündeme gelen çok sayıda spekülasyon kalmıştır.

Çok sayıda başka devlet başkanıyla beraber Árpád Göncz 28-31 Ekim 1998 tarihleri arasında Ankara’da Cumhuriyetin’in 75. Yıl dönümü münasebetiyle düzenlenen törene katılmıştır.^[68] 1994 Eylül’ünde başlayan devlet başkanları ziyaretleri dizisi Ferenc Mádl’in 15-18 Ekim 2002 tarihlerindeki resmî ziyareti sona ermiştir.^[69]

Çağ Değişiminin Ön İşaretleri (2000)

Viktor Orbán, ilk başbakanlığı döneminde 24-27 Mayıs 2000 tarihlerinde Türkiye’ye resmî bir ziyarette bulunmuş; kendisine eşi de eşlik etmişti.^[70] Bu makalenin yazarı da bu çok önemli ziyaretin programının hazırlanmasında yer almıştı. Siyasi İşlerden sorumlu Müsteşar Zsolt Németh’in Özel Kalem Müdürü olarak benim görevim Başbakanlık ve Dışişleri Bakanlığı arasındaki koordinasyonu sağlamaktı. Başbakan daha önceden Türkiye’ye hiç gelmemişti ve bunun için kapsamlı bir öz hazırlığa ihtiyacı vardı.

Türkolog akademisyen György Hazai, 1999’da kurucu rektörü olduğu^[71] Andrásy Üniversitesi’nin kuruluşu konusunda kendisinin görüşünü sorduğunda ve Başbakan’ın Türkiye’yi ziyaret etmesi gerektiğini şiddetle önerdiğinde bu süreç zaten başlamıştı. Sadece rejim değişikliğinden bu yana değil, 1982’den bu yana hiçbir Macar başbakanı Türkiye’yi ziyaret etmemişti. György Lazár o dönemde Moskova’dan esen bir “rüzgâr” ile müzakere ettiğinden, esasen Gyula Gömbös’ün 1933’teki ziyareti son müstakil Macar hükûmet başkanının ziyareti olmuştu. Böylece, Profesör Hazai’nin iyimser önerisi ve diğer nedenlerle, özellikle de ortak NATO üyeliğimiz ve Batı Balkanlar’daki durum nedeniyle, Başbakan Ankara’ya gitmeye karar vermiş ve diplomatik müzakereler kısa sürede başlamıştır. Türkiye’nin Budapeşte Büyükelçisi Ender Arat bu süreçte çok önemli rol oynamış ve ziyaretin başarıyla gerçekleşmesi için büyük çaba sarf etmiştir.^[72]

Başbakan ve beraberindekiler Ankara ve İstanbul’un yanı sıra, küçük bir kasaba iken büyük bir şehir haline gelen ve büyük hazırlıkların yapıldığı Tekirdağ (Rodostó)’ı da ziyaret etmişlerdir. Rákóczi Müzesi’nde Tamás Kiss Kobzos, tahsilini Macaristan’da yapmış doktor-müzisyen Erdal Şalikoğlu ile beraber Başbakan ve eşi onuruna bir konser vermiştir.^[73]

Viktor Orbán heyetine Macar Türkolojisi’ne katkıda bulunmuş çok sayıda araştırmacı ve üniversite öğretim üyesini de davet etmiştir:

- Başbakan için bir Türkçe sözlük hazırlayan Prof. György Hazai,
- Sadece dünya çapında tanınan bir Osmanlı tarihçisi değil, aynı zamanda Türk siyasal zihniyetini de gayet iyi bilen Pál Fodor,
- Başbakanın tercümanı Öğretim üyesi Géza Dávid,
- Eşlerin tercümanı olarak rol alacak edebiyat çevirmeni Edit Tasnádi,
- Osmanlı Arşivi’nde daimi bir temsilci statüsü kurmakla görevlendirilen arşiv müdürü Lajos Gecsényi (bu ancak 2022’de mümkün olabilmıştır)
- Şaman bilimi üzerine bir kitabın basımına ilişkin müzakereler başlatan Prof. Mihály Hoppál (bu andan beri çok sayıda kitabı basmıştır)
- Török Füzetek (Türk Defterler) mecmuasının editörü ve basımcısı, Macar-Türk kültürel ilişkilerinin lokomotifleri Tibor F. Tóth.

Böylece Başbakan heyetine Türkiye’deki koşulları anlamasına, bu devasa ülkenin jeopolitik bağlamını görmesine ve Türk dünyasına bir bütün olarak bakmasına yardımcı olacak kişileri almıştır. Bir de tesadüf gerçekleşmiştir. Bir zamanlar Orbán’ın Oxford’daki akıl hocası Norman Stone da Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü’nde profesördü. Kendisinin girişimiyle üniversite öğrencilerine bir konferans vermiştir. Aralarından pek çoğu daha sonra diplomat olacak bu öğrenciler, üzerinden yıllar geçse de Macaristan’ın genç başbakanıyla buluşabildikleri bu konferansı hâlâ hatırlarlar.^[74] Hükûmetin başının ziyaretini takiben Norman Stone ve Viktor Orbán, Türkiye’ye de

temas ettikleri görüşmelerini tamamen profesörün 2019'daki vefatına kadar sürdürmüşlerdir. Stone, Türkiye ile ilgili oaln düşüncelerini bir kitapta toplamıştır.^[75]

Viktor Orbán'ın Türkiye ziyareti sırasında, Türkiye'de uzun bir siyasi süreci sona erdiren değişikliklerin işaretleri çoktan görülmeye başlamıştı. Aralık [Çevirenin notu: Kasım olarak düzeltilmelidir] 2002'de yapılan erken genel seçimlerinin kazananı yeniden yapılandırılan bir formatta, başkanlığını daha önce İstanbul'un başarılı belediye başkanı olan o zaman 48 yaşındaki Recep Tayyip Erdoğan'ın üstlendiği Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) olmuştur.

Viktor Orbán'ın ilk ziyareti sırasında Türkiye'nin başbakanının deneyimli bir siyasetçi olan Bülent Ecevit (1925-2006) olması da buna işaret ediyordu – o sırada dördüncü defa Başbakanlık koltuğunda oturuyordu – ama 11 Ocak 1999'dan beri kırılğan bir koalisyon hükümetini idare ediyordu.^[76] Üstelik kendisi zaman zaman ciddi hafıza kayıpları yaşıyordu, ancak Macar mevkidaşı ile müzakerelerde her şey yolunda gitmişti. Ziyaret öncesinde Türkiye'de devlet başkanlığı değişikliği yaşanmış; Süleyman Demirel'in (1924-2015) idaresi Mayıs 2000'de sona ermişti. Halefi Ahmet Necdet Sezer (1941-) 16 Mayıs 2000'de yedi senelik cumhurbaşkanlığı görevine başlamıştı. Viktor Orbán 2000 Mayıs'ında pragmatik, romantik veya doktriner Kemalizmin temsilcisi Türk yöneticilerle buluşmuştur. Ancak, özellikle Anadolu'da esmeye başlayan yeni rüzgârlar, yok olduğu düşünülen Osmanlı geleneğini, İslam ile harmanlanmış milliyetçiliği ve küreselci sistemlere eklenmeyi, yani bir rejim değişikliğini beraberinde getiriyordu – bu arada 1999 yılındaki Helsinki Zirvesi'nden beri Türkiye AB'ye aday devletti.^[77] Viktor Orbán, ziyaretinin ertesinde Türkiye siyasetini daha fazla inşa etmek istemiş ve 2001 yazında yukarıda bahsi geçen Türk uzman heyetini resmen kabul etmiştir.^[78] Ne var ki, Macaristan başbakanlığında 27 Mayıs 2002 tarihine kadar kalması bu planını geciktirmiştir.

Türkiye'nin Uluslararası Yükselişi ve AB Başarısızlığı (2002-2010)

Recep Tayyip Erdoğan, daha önceki bir siyasi meselenin sonuçlarından ötürü Başbakanlık koltuğuna 14 Mart 2003 tarihine kadar oturamamıştır.^[79] Ülkede, birçok alanda AB'ye uyum niteliği taşıyan sistematik, adım adım yeniden yapılanmalar başlamıştır. O dönemde Erdoğan, ülkenin AB üyeliğine 20 yıl sonrasındaki tutumuna kıyasla daha fazla inanıyordu. Türkiye, Avrupa Topluluklarına 1963 yılında ortak üye olmuştu ve birbirinin peşi sıra gelen Türk idareciler – askerî darbeler sonrasındaki siyasi konsolidasyon temelinde – üyeliğin kazanımına inanmışlardı.^[80] Cumhurbaşkanı (çevirenin notu: O dönemde Başbakan) Turgut Özal 1987'de tam üyelik başvurusunda bulunmuştu ama Avrupa çevreleri bunu reddetmişlerdir.^[81]

Soğuk Savaş'ın devamında ve Balkan krizinin ortasında Türkiye'nin önüne tam üyelik için yeni fırsatlar çıkmıştır, ancak bunlar sayısız karşı söylemle çevriliydi. AB ilk gümrük birliği antlaşmasını Türkiye ile yapmıştı – bu o andan beri Brüksel-Ankara arasındaki en başarılı kazanım olmuştur.^[82] 1997 yılındaki Lüksemburg Zirvesi'nde genişlemeye aday ülkeler arasında gösterilmemeleri Ankara'da ciddi siyasi hayal kırıklığına sebep olmuştu.^[83] 1999 Aralık'ında, ilk önce Alman diplomasisinin – Şansölye Gerhard Schröder (1998-2005) ve genişlemeden sorumlu Komisyon Üyesi Günter Verheugen (1999-2004) – sayesinde Türkiye üye devlet olmuştur.^[84] Bu süreç, 18 Aralık 2004'te Amsterdam'da Avrupa Komisyonu'nun Türklerin üyelik için gereken Kopenhag Kriterleri'ni karşıladıklarını ilan etmeleri ve 3 Ekim 2005'te katılım müzakerelerini başlatmaları izlemiştir.^[85]

Ancak bu ivmenin kelebek ömrü olduğu kanıtlanmıştır. Avrupa'nın tutum değişikliğinin rüzgârı Berlin ve Paris'ten esmiştir. 22 Kasım 2005'te Almanya'nın şansölyesi Gerhard Schröder'in Türkiye'nin olası AB üyeliğini mümkün kılan siyasetini izlemeyen Angela Merkel olmuştur. Aynı yön değişikliği 16 Mayıs 2007'de Nicolas Sarkozy'nin Jacques Chirac'ın koltuğuna oturmasıyla Paris'te de olmuştur. Kıbrıs Meselesi'nde oluşan karıştıktan ötürü 2007'den itibaren Fransa – Kıbrıs [Rum Kesimi] ve Yunanistan ile müştereken- çok sayıda müzakere başlığını bloke etmiştir. Berlin ve Paris

Türkiye'nin üyeliğini reddederek bunun yerine ortaklık önerisinden bulunmuşlardır. Bu grubu Avrupa Parlamentosu'nda da örgütlemişlerdir: Alman koalisyon partileri (CDU/CSU) ve Fransız Halk Hareketi için Birlik (*Union pour un Mouvement Populaire*, UMP) Avrupa Halk Partisi üzerinde görüşlerinin tüm partiler tarafından kabul ettirilmesi için büyük baskı yapmışlardır. Fidesz ve diğer Orta Avrupa partileri onların arkasından asla gitmemişler ve Türkiye'yi 2004 yılından beri üyeliğe ehil aday ülke olarak görmüşlerdir.

AB-Türkiye ilişkilerinin coşkulu döneminde, 12-13 Mayıs 2005 tarihleri arasında Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ilk defa resmen Macaristan'ı ziyaret etmiştir. Ana müzakere ortağı Başbakan Ferenc Gyurcsány olmakla beraber devlet erkânıyla da görüşmüş ve Sigetvar'ı da ziyaret etmiştir.^[86] Türk protokolünde âdet olmadığı üzere, ana muhalefet lideri Viktor Orbán ile herhangi bir görüşme gerçekleştirmemiştir. Ferenc Gyurcsány, Nabucco gaz sevkıyatı meselesini Erdoğan ve Türk devlet erkânıyla görüşmek ve Macaristan'ın Türkiye'nin AB üyeliğine yönelik desteğini pekiştirmek üzere 27-28 Kasım 2008 tarihlerinde Ankara'ya gitmiştir.^[87] Buna rağmen, siyasi bağlamda kendi partisinin çok sayıda uluslararası harekete birlikte üye olduğu muhalefetteki Cumhuriyet Halk Partisinin (CHP) yöneticileriyle buluşmamıştır.

Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, 25-27 Temmuz 2006 tarihlerinde memleketimize resmî bir ziyaret gerçekleştirmiş ve Cumhurbaşkanı László Sólyom ile unutulmaz bir görüşme gerçekleştirerek Türkiye'deki Kürt toplumunun durumunu gündeme getirmiş, aynı zamanda Macaristan'ın Türkiye'nin AB üyeliğine verdiği desteği açıkça ifade etmiştir.^[88] 28 Ağustos 2007'den itibaren, Erdoğan'ın siyasi dava arkadaşı Abdullah Gül, Türkiye'nin cumhurbaşkanı olmuştur. Kendisiyle Macar liderler arasından ilk olarak Ankara temasları sırasında Başbakan Ferenc Gyurcsány; daha sonra 14-17 Kasım 2011 tarihlerinde Türkiye'ye resmî bir ziyaret gerçekleştiren Cumhurbaşkanı Pál Schmitt buluşmuştur.^[89]

Macar-Türk İlişkileri Tarihinde Çağ Değişikliği (2013)

Viktor Orbán 19 Mayıs 2010'da yeniden Macaristan Başbakanı olduğunda Türkiye'deki siyasi atmosfer 2000'e nazaran artık tamamen başkaydı. Ancak devasa ülkenin ekonomik gücü yerindeydi ve Erdoğan Dönemi'nin altyapı kalkınması sayesinde ülke tarihinde ilk defa birleşmiş, Budapeşte'den bakıldığında Orta Avrupa ekonomik alanında dahi etkili bir güç merkezi olmuştu.^[90] Ankara o zaman artık defalarca Orta Avrupa devletleriyle ilişki tesis etmek için büyük istekte bulunmuştu. Çünkü bunların bir kısmı NATO üyesi olarak müttefik haline gelmişti; diğerleriye AB'nin güneydoğu açılımıyla AB üyesiydiler.^[91] Yeni Macar Dışişleri yönetimi bu bir araya gelmiş sistemde Macar-Türk ilişkilerinin gelişim olanaklarını aramışlardır.

Bu satırların yazarını umulan değişimin hazırlayıcısı Büyükelçi olma görevi bekliyordu. 1 Ağustos 2012'de Ankara'daki Büyükelçilik görevime başladım ve güven mektubumu 9 Ekim'de Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'e takdim ettim.^[92]

Türk tarafı, 2014 Bahar'ındaki seçimlerden sonraki dönemde Recep Tayyip Erdoğan'ın Budapeşte'ye resmî bir ziyaret gerçekleştirmesini planlamıştı. Bu, Macar tarafı için büyük bir zaman kaybı olacak ve cumhurbaşkanları ile başkanlar ile çeşitli kurumların idarecileri arasında gelişen dinamizmi/uzlaşmayı bozacaktı. Ankara Büyükelçisi olarak, Erdoğan'ın Şubat 2013 başında görev süresi dolmakta olan Cumhurbaşkanı Václav Klaus ile görüşmek üzere Prag'a gideceğini öğrendiğimde, Türk Dışişleri Bakanlığı'ndan Başbakan'ın Budapeşte'ye uğramasını sağlamalarını rica ettim. Avrupa Bakanı Egemen Bağış ve o dönemde AKP'nin dış ilişkilerinden sorumlu Genel Başkan Yardımcısı Mevlüt Çavuşoğlu bunun mümkün kılınmasında büyük rol oynadılar.

Recep Tayyip Erdoğan'ın 4-5 Şubat 2013 tarihlerinde Budapeşte'ye gerçekleştirdiği resmî ziyaret iki başbakan arasındaki yüz yüze ilk görüşmeydi.^[93] Her iki başbakan da ilişkilerde hemen her

alandaki ilerleme kaydetmek istiyordu. Aynı yılın sonlarına doğru Ankara’da tekrar bir araya gelmeleri kararlaştırıldı ve bürokrasi o zamana kadar yıllar boyunca sürüncemede kalan antlaşmaların imzaya hazır hale getirilmesini sağlayacaktı.

Aralık ayındaki iade-i ziyaretin esas günü ilk dostluk antlaşmasının 90. Yıldönümüne denk gelen 18 Aralık 2013 olarak kararlaştırılmıştı. Bu ziyaret adeta tehlikeye düşmüştü, çünkü 17 Aralık’ta Türk hükûmetinin resmen görevdeki çok sayıda mensubu ve aile üyelerine yönelik olarak ülkede ağır bir siyasi krizin patlak vereceği polis soruşturması başlatılmıştı.^[94] Bunların hiçbirisi 2023 Antlaşması’nın defalarca gündeme geldiği müzakereleri etkilememiş ve hatıraların muhafazasının önemi iki taraf tarafından da idrak edilmiştir. Müzakerelerin tutanağı Dışişleri ve Dış Ticaret Bakanlığı Belgeliği’nde mevcuttur ve zamanı geldiğinde yayınlanacaktır. Bu belgelere dayanarak 18 Aralık 2013’teki Macar-Türk ilişkileri tarihinde başlayan çağ değişikliği daha iyi aydınlatılacaktır.

7 Eylül 1994 tarihinde imzalanan Macar-Türk Dostluk ve İşbirliği Antlaşması’nın süresi 2013’te dolmuştur. İçerdiği hükümler nedeniyle uzatılması mümkün değildi ve yeni bir antlaşmaya ihtiyaç vardı. Viktor Orbán’ın Ankara ziyaretini takiben Dışişleri Bakanı János Martonyi, Macaristan ile Türkiye Cumhuriyeti arasında yeni bir dostluk ve iş birliği antlaşmasının hazırlanması için hükûmet tarafından yetkilendirilmiştir. Başbakanın 22/2014. (II.17.) sayılı kararı taslak hazırlama sürecini başlatmış;^[95] imzalanması ise 12 Mart 2015’te Cumhurbaşkanı János Áder’in resmî Türkiye ziyareti esnasında gerçekleşmiş^[96] ve 9 Nisan’da ilan edilmiştir.^[97]

Ankara’da imzalanan Dostluk ve İş birliği Antlaşması’ndan okunabileceği üzere, uluslararası diplomaside aradan yüz yıl geçmiş olsa bile günümüzde geçerliliğini devam ettiren az sayıda belge vardır: *“Macaristan ve Türkiye iki ülke arasındaki kökü derinlere uzanan tarihi ve kültürel ilişkilerini ve sıkı müttefik ilişkisini...18 Aralık 1923 tarihinde imzalanan Dostluk Antlaşması’na özel önemle...dikkat çekerler...”*^[98]

2015 Macar-Türk Dostluk Antlaşması’nda, 1923 yılına yapılan atıf, iki tarih arasındaki özel - 100 yıllık- bir diplomatik, siyasi, iş birliği ve dostluk yayı çizmektedir. Geçen yüz yılda Macar-Türk ilişkilerinin güdüsünde veya sonucunda – zor zamanlarda yaşanan kırılmalara ve vurgu değişikliklerine rağmen - dikkate değer herhangi bir değişikliğin olmadığı söylenebilir. Başlangıç ve bitiş noktalarının ruhunun örtüşmesi memnuniyet vericidir. Doğal olarak, birçok dış politika uzmanı bunun zorlama bir çizgi olduğunu düşünebilir. Ancak, 1923 Antlaşması’nın her ikisinin de uluslararası diplomaside kendilerine yer aradıkları bir dönemde, Macaristan’ın ve Türkiye’nin ortak çıkarına olduğuna şüphe bulunmamaktadır. Ayrıca, buna rağmen temelde iki dünya savaşı sırasında ve sonrası dönemde Budapeşte ve Ankara’nın birbirlerinden uzak duran uluslararası güç merkezlerinin sık sık etkisi altına sürüklenmeleri yatıyordu. Bu ruhun 1994’te ve 2015’te yeniden teyit edilmesi, Macar-Türk diplomatik ilişkilerinin sürekliliğinin ve bunu başarma arzusunun temelidir. Bu olmaksızın, son on yılda meydana gelen çığır açıcı değişimden söz etmek mümkün olamazdı.^[99]

[1] Buna yönelik genel bir teori için bk. Draaisma, Douwe, **Metaphors of Memory: A History of Ideas about the Mind**, Cambridge University Press, Cambridge, 2000.

[2] **Magyar Külpolitikai Évkönyv, 2013**, Külgazdasági és Külügyminisztérium, Budapest, 2015, s.118, 218.

[3] Emre Saral, “Türkiye Macaristan Dostluk Antlaşması (18 Aralık 1923)”, **Halil İnalcık Armağanı III. Tarih Araştırmaları**, Haz. Ahmet Özcan, Doğubatu, Ankara, 2016, s. 155–180; Kövecsi-Oláh Péter, Emre Saral, **Török-magyar diplomáciai kapcsolatok a két világháború között (1920–1945)**, Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest, 2023, s. 39–48.

- [4] János Hóvári, “The Emergence of the Turkish Political and Military Resistance to Great Britain and Its Allies (1919)” **Vom Nachkrieg zum Vorkrieg: Die Pariser Friedensverträge und die internationale Ordnung der Zwischenkriegszeit**, Ed. Ulrich Schlie, Miklós Lojkó, Thomas Weber, Nomos, Baden-Baden, 2020, s. 109–135.
- [5] Saral, a.g.m., s.155-180; Kövecsi-Oláh, Saral, **a.g.e.**, s.39-48.
- [6] Türkiye, 23 Şubat 1945’te müttefik güçlerin safında İkinci Dünya Savaşı’na girmiştir. Harry N. Howard, “The Entry of Turkey into World War II”, **Belleten**, Cilt 31, Sayı 122, 1967, s. 274. Macar Krallığı Hükûmeti’ni 22 Aralık 1944’ten itibaren geçici Millet Meclisi idare ediyordu. Bu Meclis 20 Mayıs 1945’te Sovyetler Birliği, Amerika Birleşik Devletleri ve Büyük Britanya ile ateşkes imzalamıştır. Böylece, Türkiye’nin savaşa girdiği zamanlarda Türkiye ile Macaristan düşman devletler olmamışlardır.
- [7] Kövecsi-Oláh, Saral, **a.g.e.**, s.48.
- [8] **a.g.e.**, s.79.
- [9] Paulina D. Dominik, “Prometheist and Pashas”, **The Lausanne Project (blog)**, 12 Kasım 2021, <https://thelausanneproject.com/2021/11/12/prometheists-and-pashas/>.
- [10] Kövecsi-Oláh, Saral, **a.g.e.**, s.95; Emre Saral, **Türkiye-Macaristan İlişkileri (1920-1945)**, Basılmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2016, s.507.
- [11] János Hóvári, “The Way to Turkology in Budapest: Destination Ankara (1914–1943): Introduction into the Biography of Tibor Halasi-Kun (1914–1991) I.”, **Archivum Ottomanicum**, Sayı 39, 2022, s. 61–63; Kövecsi-Oláh, Saral, **a.g.e.**, s.170-171.
- [12] Alev Duran, “İkinci Dünya Savaşı Sırasındaki Türkiye–Macaristan İlişkileri”, **History Studies: International Journal of History**, Cilt 12, Sayı 1, 2020, s. 171–190.
- [13] Kállay Miklós, **Magyarország miniszterelnöke voltam 1942–44, II**, Európa, Budapest, 2012, s. 211. Bir önceki gün, 19 Mart 1944’te Türk Elçisi, diplomatic himayeyi Başbakanın eşi Helén Kalláy’a tavsiye etmiştir. Edelsheim Gyulai, Ilona, **Becsület és kötelesség 1.: 1918–1944**, Európa, Budapest, 2018, s. 235.
- [14] Kállay, **a.g.e.**, s. 211.
- [15] **a.g.e.**, s.212.
- [16] Richard J. Crampton, **Bulgaria**, Oxford University Press, Oxford, 2009, s. 258–281.
- [17] Kállay, **a.g.e.**, s. 242-243.
- [18] Duran, a.g.m., s. 175.
- [19] “Kállay Miklós miniszterelnök befogadása a budapesti Török Nagykövetségre”, **Török Füzetek**, Cilt 8, Sayı 2, 2000, s. 1–3.
- [20] Dávid Géza, “Emléktábla-avatás az egykori török követségen Kállay Miklós befogadásának emlékére”, **Török Füzetek**, Cilt 10, Sayı 1, 2002, s. 1–3.
- [21] Flesch István, “Az újságíró archívumából: tudósítóból korszakkutató”, **Infovilág**, Erişim Tarihi: 9 Temmuz 2023, <https://infovilag.hu/az-ujsgiro-archivumabol-tudositobolkorszakkutato/>.
- [22] Aynı yer.
- [23] Duran, a.g.m., s. 175.
- [24] Aynı yer.
- [25] Béla Kasnya Andaházi 1981’de Buenos Aires’te hayatını kaybetmiş; torunlarından Federico Andahazi (1963-) meşhur bir Arjantinli yazar olmuştur. Pál Fábry (1919-2018) ABD’ye taşınmış ve oradaki Macar mültecilerin önemli bir şahsiyeti olmuştur. László Ágnes, **Egy sors, egy század: Fábry Pál élete mozaikképekben**, Magvető, Budapest, 1997.

- [26] “Hungarian Embassies and Other Diplomatic Missions (1945–1978)”, **Cold War History Research Center**, Ed. Gajdócsi Levente, Kiss András Erişim Tarihi: 9 Temmuz 2023, http://www.coldwar.hu/finding_aids/hungary/emb_hun.html ‘den **Kossuth Népe**, 1 Ekim – 31 Aralık 1947. [Sayı 90–165.]
- [27] Murat Yümlü, “Agâh Aksel’in Diplomatik Kariyeri ve Belgrad Dönemine Dair Değerlendirmeler”, **History Studies: International Journal of History**, Cilt 3, Sayı 1, 2011, s. 253–272.
- [28] Duran, a.g.m., s. 178.
- [29] Erel Tellal, “Relations with the USSR”, **Turkish Foreign Policy, 1919–2006: Facts and Analyses with Documents**, Ed. Baskın Oran, The University of Utah, Salt Lake City: UT, 2010, s. 298–310.
- [30] Hazai György, **Ellenszélben szélárnyékban: memoár**, Vámbéry Polgári Társulás, Dunaszerdahely, 2018, s. 49.
- [31] Çağrı Erhan, “Relations with the USA and NATO, 1960–1980: Relative Autonomy”, **Turkish Foreign Policy**, s. 410–412.
- [32] Sz. Kovács Éva, “Törökországi levelek: egy diplomata jelentései, 1957–1961”, **Betekintő**, Cilt 9, Sayı 4, 2015, s. 1–34.
- [33] “A magyar–török diplomáciai kapcsolatok nagyköveti szintre emelése”, **ET[Elnöki Tanács] előterjesztés (Bashkanlık Konseyi Tasarısı)**, KÜM Irattára – Dışişleri Bakanlığı Belgeliği, 27 Temmuz 1967, 4993-2/967.
- [34] Bildirge için bk. “A közélet hírei: nagykövetségi szintre emelik a magyar–török diplomáciai kapcsolatot”, **Népszabadság**, 28 Eylül 1967, s.5.
- [35] Türkiye Cumhuriyeti ile İstanbul’da 18 Aralık 1923 tarihinde imzalanan dostluk antlaşmasının yasalaşmasına dair 1924 senesi XVI. Yasa: Madde 2.
- [36] “Hungarian Embassies and Other Diplomatic Missions...”
- [37] “A magyar–török diplomáciai kapcsolatok nagyköveti szintre emelése...”
- [38] Sáringer János, “Fejezetek a magyar külügyi igazgatás 1945 és 1948 közötti történetéből”, **Külügyi Szemle**, Cilt 10, Sayı 4, 2011, s. 147.
- [39] “Gulácsy követ átadta megbízólevelét a török köztársasági elnöknek”, **Kossuth Népe**, 15 Ekim 1947, s.1.
- [40] **Magyar Külpolitikai Évkönyv (Macar Dışpolitika Yılığı), 1968**, Kossuth, Budapest, 1969, s. 246–248.
- [41] Hóvári János, “Szigetvár 2016: az emlékezőskultúra dilemmái és elágazásai”, **Turbék: Szulejmán szultán zarándokvárosa**, Ed. Pap Norbert, Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest, Pécs, 2020, s. 584–585
- [42] **Magyar Külpolitikai Évkönyv, 1976**, Kossuth, Budapest, 1978, s.18.
- [43] **Magyar Külpolitikai Évkönyv, 1982**, Külügyminisztérium, Budapest, 1982, s.343.
- [44] **Magyar Külpolitikai Évkönyv, 1983**, Külügyminisztérium, Budapest, 1983, s.27, 271–273.
- [45] a.g.e., s.272.
- [46] **Magyar Külpolitikai Évkönyv, 1986**, Külügyminisztérium, Budapest, 1986, s.239–240.
- [47] bk. Türkiye’nin Budapeşte Büyükelçiliği İnternet Sayfası, Erişim Tarihi: 11 Temmuz 2023, <http://budapeste.be.mfa.gov.tr/Mission/MissionChiefHistory>.
- [48] Büyükelçi Halit Güvener ile Prof. György Hazai birlikte ve ayrı ayrı olağanüstü iyi ilişkiler geliştirmiştik.
- [49] Essad Bey, **Olaj: A folyékony arany regénye**, Franklin-Társulat, Budapest, yıl belirtilmemiş; Essad Bey,
- A görbe kard**, Dante, Budapest, 1942. Esad Bey hakkında bk. Tom Reiss, **The Orientalist: In Search**

of a Man Caught Between East and West, Vintage Books, London, 2005.

[50] **Magyar Külpolitikai Évkönyv, 1990**, Külügyminisztérium, Budapest, 1990, s.62.

[51] **Magyar Külpolitikai Évkönyv, 1992**, Külügyminisztérium, Budapest, 1992, s.35.

[52] Kelemen András, **Út a szemedben, cél a szívedben I.**, Méry Ratio, Budapest, 2023, s. 236–237.

[53] **Magyar Külpolitikai Évkönyv, 1993**, Külügyminisztérium, Budapest, 1993, s.20.

[54] **Magyar Külpolitikai Évkönyv, 1994**, Külügyminisztérium, Budapest, 1994, s.52.

[55] Hóvári, “Szigetvár 2016”, s.585–590.

[56] Böhm Ágnes, “Törékeny térség mezsgyéjén: interjú Süleyman Demirel török államfővel”, **Népszabadság**, 2 Eylül 1994, s. 1.,6.; Rosdy Tamás, “A török Napóleon: Dávid Géza az ötszáz éve született Törvényhozó Szulejmánról és a szigetvári szoboravatásról”, **Magyar Nemzet**, 7 Eylül 1994, s. 10; Aranyi László, “Szulejmán-emlékmű Szigetváron”, **Új Magyarország**, 7 Eylül 1994, s. 1, 3; Szigethy András, “Török–magyar”, **Népszabadság**, 12 Eylül 1994, s. 3; Csicsery-Rónay István, “Szulejmán szobra Szigetváron: folytatódik az amnéziára szoktatás?”, **Magyar Nemzet**, 21 Eylül 1994, s. 6.

[57] “A Magyar Köztársaság és a Török Köztársaság között Budapesten 1994. szeptember 7-én aláírt barátsági és együttműködési szerződés megerősítéséről”, **Parlamento**, Erişim Tarihi: 11 Temmuz 2023, <https://www.parlament.hu/iromany/01991ir.htm>.

[58] “A Magyar Köztársaság és a Török Köztársaság között Budapesten, 1994. szeptember 7-én aláírt barátsági és együttműködési szerződés megerősítéséről szóló országgyűlési határozati javaslat általános vitája”, **Országgyűlési Napló (Mecsis Zabítları)**, Sayı 158, 1996, s. 1503–1504.

[59] “Az Országgyűlés 23/1996. (III. 28.) OGY határozata: A Magyar Köztársaság és a Török Köztársaság között Budapesten, 1994. szeptember 7-én aláírt barátsági és együttműködési szerződés megerősítéséről”, **Magyar Közlöny (Macar Resmî Gazetesi)**, Cilt 1, Sayı 23, 1996, s. 1331.

[60] “Barátsági és együttműködési szerződés a Magyar Köztársaság és a Török Köztársaság között”, **Külügyminisztérium (Dışişleri Bakanlığı)**, Erişim Tarihi: 11 Temmuz 2023, <http://www.kulugyminiszerium.hu/szerzodes/reszletes.aspx?SzerzId=50314>.

[61] Böyle bir durumda bir anayasa sorunu ortaya çıkmıştır: Uluslararası antlaşmaların yürütülmesiyle ilgili 2005 yılı I sayılı kanun uyarınca tüm uluslararası anlaşmalar ilan edilmek zorundadır ve geriye dönük olarak yürütülemez. Blutman László, “A nemzetközi szerződések törvénybe iktatása: homokszemek a gépezetben”, **Közjogi Szemle**, Cilt 3, Sayı 1, 2010, s. 7–14.

[62] **Resmî Gazete**, 13 Ocak 1997, Erişim Tarihi: 11 Temmuz 2023, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22876.pdf>

[63] **Magyar Külpolitikai Évkönyv, 1996**, Külügyminisztérium, Budapest, 1996, s.82.

[64] **Magyar Külpolitikai Évkönyv, 1997**, Külügyminisztérium, Budapest, 1997, s.76-77.

[65] Ziyaretin önemli belgeleri için bk. **Török Füzetek**, Sayı 5, Özel Sayı, 1997.

[66] Gül Baba Türbesi’nin restorasyonunu gerçekleştiren Türk müteahhit firma Budapeşte’ye Akdeniz koşullarında yaklaşmışlar ve türbenin altındaki çökmüş mahzenleri yıkmaya dahi başlamamışlardır. Bu yüzden 2012-2013’te yeni bir restorasyona ihtiyaç duyulmuştur. Bunun Macar-Türk ortak hayata geçirilişi 18 Aralık 2013’te Başbakan Viktor Orbán’ın Başbakan Erdoğan’ın çalışma arkadaşlarına sunduğu bir taslak planla başlamış ve bunun üzerinde uzlaşma sağlanmıştır. Türbe ve çevresindeki tesislerin açılış tarihi 9 Ekim 2018’dir.

[67] Szücs László, “Hosszú út Varsótól Independence-ig”, **Honvédelem**, Erişim Tarihi: 11 Temmuz 2023

<https://honvedelem.hu/hirek/honvedelmi-miniszer/hosszu-ut-varsotol-independenceig.html>

[68] **Magyar Külpolitikai Évkönyv, 1998**, Külügyminisztérium, Budapest, 1998, s.76.

- [69] **Magyar Külpolitikai Évkönyv, 2002**, Külügyminisztérium, Budapest, 2002, s.101.
- [70] **Magyar Külpolitikai Évkönyv, 2000**, Külügyminisztérium, Budapest, 2000, s.56-57.
- [71] Hazai, a.g.e., s.202-203.
- [72] Ender Arat'ın Macaristan hatıraları için bk. Ender Arat, **Türkiye - Macaristan Büyükelçiden Anılar**, Luna Yayınları, Ankara, 2022.
- [73] Bu satırların yazarı o esnada Tel-Aviv'de Büyükelçilik görevi hazırlıklarının önemli bir aşamasında bulunduğu için heyette yer almamıştır.
- [74] Başbakan Viktor Orbán'ın yaptığı konuşmanın metni tahsilini Macaristan'da gören Prof. Hasan Eren'e nişan verilmesi törenine ilişkin değerlendirmede okunabilir; bk. İsmail Parlatır, "Prof. Hasan Eren'e Macaristan Cumhurbaşkanı Tarafından Yüksek Liyakat Nişanı Verildi", **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, Cilt 2, Sayı 585, 2000, s.309-327.
- [75] Norman Stone, **Turkey: A Short History**, Thames & Hudson, London, 2010.
- [76] Hugh Pope, Nicole Pope, **Turkey Unveiled: A History of Modern Turkey**, Overlook Duckworth, New York, NY, London, 2011, s. 316-321.
- [77] a.g.e., s.322-349.
- [78] Bununla ilgili olarak çekilmiş fotoğraflar için bk. Hazai, a.g.e., s.203.
- [79] Pope, Pope, a.g.e., s. 322-325.
- [80] Heinz Kramer, "Turkey and the European Union: A Multidimensional Relationship with Hazy Perspectives", **Turkey Between East And West: New Challenges for a Rising Regional Power**, Ed. Vojtech Mastny, Craig R. Nation, Westview, Boulder, CO, Oxford, 1996, s. 203-232.
- [81] Bill Park, **Modern Turkey: People, State and Foreign Policy in a Globalised World**, Routledge, London, New York: NY, 2012, s. 46.
- [82] Aynı yer.
- [83] Aynı yer.
- [84] Bill Park, "Turkey's European Union Candidacy: from Luxembourg to Helsinki – to Ankara?", **Mediterranean Politics**, Cilt 5, Sayı 3, 2000, s. 31-53.
- [85] Nikolett Pézváltó; **Törökország orosz rulettje: versengés és együttműködés Európa peremén**, MCC Press, Budapest, 2022, s. 72-73.
- [86] **Magyar Külpolitikai Évkönyv, 2005**, Külügyminisztérium, Budapest, 2005, s.59-60.
- [87] **Magyar Külpolitikai Évkönyv, 2008**, Külügyminisztérium, Budapest, 2008, s.177.
- [88] **Magyar Külpolitikai Évkönyv, 2006**, Külügyminisztérium, Budapest, 2006, s.65.
- [89] **Magyar Külpolitikai Évkönyv, 2011**, Külügyminisztérium, Budapest, 2011, s.289.
- [90] Hóvári János, "A 21. századi Törökország új utakon", **Külügyi Szemle**, Cilt 12, Sayı 1, 2013, s. 3-9.
- [91] Bu konuda bk. Şehnaz Tokatlı, "European Security and Added Value of Turkey and Poland to the European Security", **Polish-Turkish Relations from National Security Perspective**, Ed. Meftun Dallı, Secretariat General of the National Security Council, Ankara, 2014, s. 7-19.; Dominik Jankowski, "New Challenges and Added Value of Poland and Turkey to European Security", **Polish-Turkish Relations**, s. 21-35. Daha fazla devletle ilgili olarak bk. Aslı Aydıntaşbaş, **The Discreet Charm of Hypocrisy: An EU-Turkey Power Audit**, European Council on Foreign Relations, London, 2018.
- [92] **Magyar Külpolitikai Évkönyv, 2012**, Külügyminisztérium, Budapest, 2012, s.443.
- [93] **Magyar Külpolitikai Évkönyv, 2013**, s.118.

[94] Hendrik Müller, **Turkey's December 17 Process: A Timeline of the Graft Investigation and the Government's Response**, Central Asia–Caucasus Institute & Silk Road Studies Program, Washington, DC, 2014.

[95] **Magyar Közlöny**, Sayı 22, 2014, s. 2402.

[96] “Négynapos hivatalos látogatásra Törökországba érkezett Áder János”, **Türkiye Radyo Televizyon Kurumu**, Erişim Tarihi: 11 Temmuz 2023, <https://www.trt.net.tr/magyar/turkiye-6/2015/03/13/negynapos-hivatalos-latogatasra-torokorszagba-erkezett-aderjanos-261925>.

[97] “85/2015. (IV. 9.) Kormányrendelet a Magyarorszag és a Török Köztársaság közötti barátsági és együttmüködési szerződés kihirdetéséről”, **Magyar Közlöny**, Sayı 48, 2015, s. 4609.

[98] Aynı yer.

[99] Burada çalışmanın hazırlanmasında yardımlarını aldığım Petra Varga'ya, Géza Gonda'ya, Dániel Brenner'e, Csanád Kiss'e ve Máté Veress'e teşekkür ederim.

Makale Bilgileri:

Yapay Zekâ Beyanı:	<i>Herhangi bir yapay zeka aracı kullanılmamıştır.</i>
Etik Kurul Kararı:	<i>Etik kurul kararından muaftır</i>
Katılımcı Rızası:	<i>Katılımcı yoktur.</i>
Mali Destek:	<i>Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.</i>
Çıkar Çatışması:	<i>Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.</i>
Telif Hakları:	<i>Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.</i>

Article Information:

Artificial Intelligence Statement:	<i>No artificial intelligence tools were used.</i>
Ethics Committee Approval:	<i>It is exempt from the Ethics Committee Approval</i>
Informed Consent:	<i>No participants.</i>
Financial Support:	<i>The study received no financial support from any institution or project.</i>
Conflict of Interest:	<i>No conflict of interest.</i>
Copyrights:	<i>The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.</i>

Prof. Dr. JÁNOS HÓVÁRI'NİN HATIRASINA

In Memory of Prof. Dr. János Hóvári

Melek ÇOLAK

Open Access Journal

1 Sorumlu Yazar / Corresponding Author: Prof. Dr. Melek ÇOLAK, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Muğla/Türkiye, tunam10@gmail.com, **ORCID:** 0000-0001-6037-103 **ROR ID:** <https://ror.org/05n2cz176>

Bu çalışmanın ön incelemesinde ve yayımlanmadan önce Turnitin ile intihal taraması yapılmıştır. This study was screened for plagiarism using Turnitin during the preliminary review and prior to publication.

Başvuru/Submitted: 01-06-2026 **Kabul/Accepted:** 06-07-2026 **Online Yayın/Published Online:** 14-07-2026

Atıf/Cite: Çolak, Melek. "Prof. Dr. János Hóvári'nin Hatırasına." *Uluslararası Eğitim ve Tarih Araştırmaları Dergisi*, vol. 15, no. 8, 2026, ss: 272- 277.

Türkiye- Macaristan arasındaki kültürel köprüleri geliştirmek için tarihin süzgecinden geçerek geleceğe yansıyan ortak değerler, ortak kültür adına her iki milletin fertlerinin yapabileceği görevler bulunmaktadır. Bu bugünkü nesillerin geleceğe bırakacağı değerli bir mirastır. Kurulacak kültürel köprüler vasıtasıyla, elde edilecek kültürel birikim iki millet arasındaki bağları daha da geliştirip hem iki ülkeye, gelecek kuşaklara hem de insanlığa hizmet edecektir. Bir dönem Macaristan'ın Ankara Büyükelçisi (2012-2014) ve daha sonra Türk Devletleri Teşkilatı Macaristan Temsilciliği İcra Direktörü (2020-2023) olarak görev yapan diplomat ve bilim insanı merhum Prof. Dr. János Hóvári (1955-2023) böyle bir misyonu en iyi şekilde idrak ederek faaliyet göstermiş değerli bir şahsiyeti ve ansızın aramızdan ayrılması bilim camiasında ve diplomasi alanında büyük üzüntü yaratmıştı.

János Hóvári'yi gıyaben tanımam bir Macar arkadaşın vesilesi ile 2013 yılında oldu. Daha sonra benimle iletişime geçip Ankara'ya geldiğimde “kendisini ziyaret etmemden büyük bir memnuniyet duyacağını” ifade etti.2013 yılının Mayıs ayı başlarında onu ziyaret ettim. Macar Büyükelçiliği rezidansının kapısına geldiğim zaman yukarıdan hızla kapıya doğru geldiğini gördüm. Böylelikle beni, aşağıya kadar inip, karşılama nezaketini göstermiş olması onun naif kişiliğinin bir göstergesi idi. Kütüphanesini gösterdiği zaman bütün eserlerimin orada yer aldığını gördüm.

Bundan sonra J.Hóvári'yi Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi bünyesinde 2013 yılında kurduğumuz Türk-Macar Akademik ve Bilimsel İş birliği Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin (TÜMACAM) açılışına davet ettim. Memnuniyetle kabul etti.11 Mart 2014 tarihinde üniversitede bir açılış konuşması yaparak “Tarih Boyunca Macarlar ve Türkler” adlı bir konferans verdi.(Bkz. Ek.1, Ek.2, Ek.3) Dinleyenler Hóvári'nin nezaketinin yanında esprili kişiliğinin de tanığı oldular. Ankara'ya dönüşünden kısa bir süre sonra,17 Mart 2014 tarihinde gönderdiği teşekkür mektubu iki ülke arasındaki kültürel bağları geliştirmeye ne kadar önem verdiğini gösteriyordu. Hóvári bu mektubunda “merkezin açılışından büyük memnuniyet duyduğunu” belirterek “iki ülke arasındaki ilişkilerin son birkaç yıl içinde yoğun bir döneme girdiğini, bu nedenle kurulan merkezin Türk-Macar münasebetlerine sunacağı katkısı duyduğu inancı” vurguluyordu.

11 Ağustos 2014 tarihinde gönderme lütfunda bulunduğu (bkz. Ek.4) ve görev süresinin “15 Ağustos itibariyle sona ereceğini” bildiren “teşekkür mektubunun da görev süresi boyunca Macaristan ve Türkiye arasındaki mevcut münasebetleri geliştirmek için gösterdiği gayretinin” bir delili olduğu, TÜMACAM’a da verdiği önemden ve ona atfı yapmasından anlaşıyordu.

2023 yılında, onu, Cumhuriyetimizin kuruluşunun ve Türkiye-Macaristan Dostluk Antlaşması’nın imzalanışının 100. yılı nedeniyle, 23-25 Kasım tarihleri arasında TÜMACAM adına Muğla’da düzenlediğimiz “Türk Macar İlişkilerinin Dünü Bugünü ve Geleceği” adlı uluslararası bir sempozyuma davet ettim. Hem açılış konuşması yapmayı hem de bir bildiri ile katılmayı kabul ettiğini bildirdi. Ancak bildirinin konusunun ne olacağı konusunda bir türlü haber gelmiyordu. Bunun iş yoğunluğu nedeniyle olduğunu tahmin etsem de tekrar bildiri özetini isteyen bir mesaj gönderdim.

13 Temmuz 2023 tarihinde gelen ve içimi rahatlatan sevimli cevabı aynen şöyle idi:

“Sayın Hocam, çok özür dilerim ki rötar yaptım. Benim özet-gibi düşüncelerimi ekte size sunuyorum. En iyi dileklerimizle!”

Ekte ise “Macar Türk Tarihinde 100 Yıl” adlı bir bildiri özeti duruyordu. Bundan kısa bir süre sonra ise onun 5 Ağustos 2023 tarihinde vefat ettiğini üzüntüyle öğrendik. Yaşasaydı bizimle değerli bilgilerini paylaşacaktı. Onun hatırasına sempozyum bildiri kitabına koyduğumuz bildiri özeti, onun gibi tecrübeli bir diplomat ve bilim insanının bu konudaki düşüncelerinin bir özeti gibidir. Şöyle ki:

“Macar-Türk ilişkileri, özellikle Türk geçmişine ve bugününe sığdırmak istersek birçok yorumu var. Yeni cumhuriyetin ilk uluslararası antlaşması olan Macar-Türk Dostluk Antlaşması’nın (Türkiye ile Macaristan arasında münakit Muhadenet Muahedenamesi) 18 Aralık 1923 tarihinde İstanbul’da imzalanmış olması, Macarların Türkiye Cumhuriyeti’nin yüzüncü yıldönümünü algılamaları için benzersiz bir çerçeve sunmaktadır. Yaklaşık 100 yıl oldu. Uluslararası diplomaside, asırlık bir belgenin bugün hayatta kalmasına izin veren çok az anlaşma var. 12 Mart 2015 tarihinde Ankara’da imzalanan dostluk ve işbirliği antlaşmasında okuyabildiğimiz gibi” Macaristan ve Türkiye... iki ülke arasındaki köklü tarihi ve kültürel bağlar ile yakın müttefiklik ilişkilerinin dikkate alarak ...Bu Antlaşma’daki işbirliği alanlarını kapsayan, önceden imzalanmış ve halen yürürlükte olan bütün ikili belgelere ve özellikle de 18 Aralık 1923 tarihinde imzalanmış Dostluk Antlaşması’na bağlılıklarını teyit ederek...” 2015 Macar-Türk Dostluk Antlaşması’nda 1923’e yapılan atıf, iki tarih arasında 100 yıllık özel bir diplomatik, siyasi, işbirliği ve dostluk yayını çiziyor.

Son yüzyılda Macaristan-Türkiye ilişkilerinin kökeni ya da sonucu açısından hiçbir şeyin değişmediğini söyleyebiliriz. Başlangıç noktası ile bitiş noktasının ruhunun örtüşmesi sevindiricidir. Ama çok iyi biliyoruz ki 1947’den 1990’a kadar 43 yıl boyunca Soğuk Savaş bizi birbirimizden uzaklaştırmaya, hatta karşı karşıya getirmeye çalıştı. Bu neredeyse başarılı oldu ama her zaman iki tarafta da öyle bir iyi niyet vardı ki Budapeşte ile Ankara arasında en vahşi zamanlarda bile bir ilişki vardı.”

Bilim dünyası, Macaristan ve Türkiye, Prof. Dr. János Hóvári gibi iki ülke ilişkilerine değerli katkılar sağlayan seçkin bir şahsiyeti kaybetti. Saygı ve rahmetle anıyorum. Toprağı bol olsun.

EKLER

Ek 1:

Ek 2:

Ek: 3

Ek: 4

Makale Bilgileri:

Yapay Zekâ Beyanı:	<i>Herhangi bir yapay zeka aracı kullanılmamıştır.</i>
Etik Kurul Kararı:	<i>Etik kurul kararından muaftır</i>
Katılımcı Rızası:	<i>Katılımcı yoktur.</i>
Mali Destek:	<i>Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.</i>
Çıkar Çatışması:	<i>Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.</i>
Telif Hakları:	<i>Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.</i>

Article Information:

Artificial Intelligence Statement:	<i>No artificial intelligence tools were used.</i>
Ethics Committee Approval:	<i>It is exempt from the Ethics Committee Approval</i>
Informed Consent:	<i>No participants.</i>
Financial Support:	<i>The study received no financial support from any institution or project.</i>
Conflict of Interest:	<i>No conflict of interest.</i>
Copyrights:	<i>The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.</i>

BİR OSMANLI TÜRBEİNİ ÇEVRELEYEN 19.YÜZYIL YAPISI: JÁNOS WAGNER'İN BUDAPEŞTE'DEKİ VİLLASI

A 19TH CENTURY BUILDING FRAMING AN OTTOMAN SHRINE:
THE MANSION OF JÁNOS WAGNER IN BUDAPEST

Open Access Journal

Gergő Máte KOVÁCS¹

¹Sorumlu Yazar /
Corresponding Author:
Gergő Máte KOVÁCS
Budapest University of
Technology and Economics
gergomatekovacs@gmail.com
ORCID: 0000-0002-9525-1624.
ROR ID:
<https://ror.org/02w42ss30>

Bu çalışmanın ön incelemesinde ve yayımlanmadan önce Turnitin ile **intihal taraması** yapılmıştır.
This study was screened for plagiarism using Turnitin during the preliminary review and prior to publication.

Başvuru/Submitted: 01-06-2026
Kabul/Accepted: 07-07-2026
Online Yayın/Published Online:
14-07-2006

Atrf/Cite:

Kovács, Gergő Máte. "Bir Osmanlı Türbesini Çevreleyen 19.yy Yapısı: János Wagner'in Budapeşte'deki Villası." *Uluslararası Eğitim ve Tarih Araştırmaları Dergisi*, vol. 8, no. 15, 2026, pp. 278-297.

ÖZET: Budapeşte'nin merkezinde, Osmanlı döneminden kalma bir türbe ve onu çevreleyen 19. yüzyılda inşa edilmiş villa yapısından oluşan özel bir bina kompleksi bulunmaktadır. Bu kompleksin kalbindeki Gül Baba Türbesi'nin yanına, 19. yüzyılın sonunda Macaristan'ın etkili mimarlarından János Wagner, tarihselci üslupta bir bina inşa etmiştir. Bina kompleksi ve çevresi, yakın zamanda Macar-Türk işbirliği ile restore edilmiştir. Türbe hakkındaki araştırmalar ve makaleler zengin olmakla birlikte, onu çevreleyen Wagner Villası hakkındaki bilgilerimiz görece daha sınırlıdır. Bu makale, söz konusu eksikliği gidermeye amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler:

Wagner Villası, Macaristan, Mimarlık Tarihi, Restorasyon.

ABSTRACT: In the center of Budapest, there is a unique building complex with a Shrine from the Ottoman-era, framed by a 19th-century mansion. At the end of the 19th century, János Wagner, one of Hungary's most influential architect-constructor, built his own historicist building nearby the Shrine of Gül Baba. The building complex and its surroundings have recently been restored through Hungarian-Turkish cooperation. Although several research and writing has been published on the shrine, the published knowledge about the so-called 'Wagner Villa' is more limited. This article attempts to fill that gap.

Keywords:

Wagner Villa, Hungary, Architectural History, Restoration

Giriş: Gül Baba'nın Budin'deki Türbesi Etrafında Tarihselci Bir Villa

1541 tarihinde, Macar topraklarına Budin'in fethi için Osmanlı ordusu ile birlikte bir Bektaşî dervîşi de geldi. Rivayetlere göre Gül Baba ¹, Osmanlıların Budin'i fethinden sonra camiye dönüştürülen Buda Kalesi'ndeki Meryem Ana Kilisesi'nde ilk Cuma namazı kılınırken vefat etmiştir. Cenazesine Kanuni Sultan Süleyman ve Rumeli Kazaskeri Ebusuud Efendi de katılmıştır. Dervîşin vefatının ardından, 1543-1548 yılları arasında 3. Budin Beylerbeyi olan Yahya Paşazade Mehmed Paşa, mezarının üzerine bir türbe inşa etmiş (**Şekil 1**); akabinde ise çevresine bir tekke kurulmuştur.²

Şekil 1. Gül Baba Türbesi, Budapeşte. (Fotoğraf: Gergő Máté Kovács)

Macaristan'da Osmanlı döneminin resmen sona erdiğini belgeleyen Karlofça Antlaşması'nın ardından bölge Cizvitlerin³ mülkiyetine geçmiştir ve Cizvitler türbeyi Aziz Josef adını taşıyan bir şapele dönüştürmüşlerdir. Cizvitlerin mülkiyeti sırasında, binada değişiklikler yapıldı. Mesela bazı cephelerde oval formlu pencereler açıldı, kubbe yükseltildi ve örtüsü kurşundan ahşaba dönüştürüldü, üzerinden alem çıkarıldı, girişteki revak söküldü ve iç mekandaki sanduka kaldırıldı.⁴ Buna rağmen türbe yapısı ve dervîşin mezarı zarar görmemiştir.⁵

1773'te yapı Cizvit tarikatından kentin mülkiyetine geçmiş, ardından türbe ve çevresi 1830'da János Thoma'ya, daha sonra 1857'de ise mimar János Wagner'ye devredilmiştir. Wagner, alana türbenin

¹ Gül Baba ve Türbesi hakkında bkz.: Gábor Ágoston – Balázs Sudár, **Gül baba és a magyarországi bektasi dervisek [Gül Baba ve Macaristan'daki Bektaşî Dervişleri]**, Terebess, Budapeşte, 2002.; YILMAZ, Mehmet Emin, **Macaristan Budin'de Gül Baba Türbesi ve Tekkesi**, Çamlıca, İstanbul, 2003.; Balázs Sudár (ed.), **Gül baba – egy török dervis a magyar végeken [Gül Baba – Macar Serhaddinde bir Osmanlı Dervîş]**, Budapeşte Tarihi Müzesi – Beşeri Bilimleri Araştırma Merkezi, Budapeşte, 2022.; İsmail Tosun Saral, **Gül Baba**, Napkút, Budapeşte, 2022.

² Ekrem Hakkı Ayverdi, **Avrupa'da Osmanlı Mimarî Eserleri. I. Romanya, Macaristan (1. ve 2. kitap)**, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul, 1978.; Gábor Ágoston, "A türbe a török korban" [Osmanlı Dönemi'nde Türbe], **Gül baba – egy török dervis a magyar végeken [Gül Baba – Macar Serhaddinde bir Osmanlı Dervîş]** ed. SUDÁR, Balázs. Budapeşte Tarihi Müzesi – Beşeri Bilimleri Araştırma Merkezi, Budapeşte, 2022, s. 93-96.; Mehmet Emin Yılmaz, **Macaristan'da Osmanlı Mimarîsi Rehberi**, YTB Yayınları, Ankara, 2024. s. 26.

³ Cizvitler, genel merkezi Roma'da olan, Katolik Kilisesi'nin bir tarikatıdır. Cizvitlerin yayılması Barok dönemle bağlantılıydı; bu nedenle Cizvitler tarafından ilk kez inşa edilen binalar genellikle Barok tarzındadır. Macaristan topraklarında Osmanlılardan geri alınan binaların bir kısmı, Gül Baba Türbesi gibi, Cizvitlerin mülkiyetine geçti.

⁴ Bkz. Mehmet Emin Yılmaz, **Gül Baba ve Osmanlı Macaristan'da Manevi Miras**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2023, s.94.

⁵ Péter Farbaky, "A türbe a barokk korban" [Barok Dönemi'nde Türbe] **Gül baba – egy török dervis a magyar végeken [Gül Baba – Macar Serhaddinde bir Osmanlı Dervîş]** ed. Sudár, Balázs. Budapeşte Tarihi Müzesi – Beşeri Bilimler Araştırma Merkezi, Budapeşte, 2022, s. 99-101.

de bir parçası olduğu iki ayrı villa inşa etmiştir. Tuna Nehri'ne bakan villa kanadı, Cizvit döneminden kalma özelliklerini hala koruyan türbenin temelleri ile birlikte inşa edilmiştir. Böylece, 19. ve 20. yüzyılın başında tarihselci üsluba⁶ sahip bir villanın bahçesinde, Barok üslupta Cizvit şapeline çevrilmiş bir Osmanlı türbesi bulunmaktaydı (Şekil 2).

Şekil 2. Gül Baba Türbesi 1837'de. (Hazırlayan: Carl Vasquez)

Ancak 1900'lü yıllardan itibaren, yapının tarihi anıt olarak tescillenmesiyle birlikte, ögün olan Osmanlı dönemindeki haline geri döndürülmesi amacıyla kademeli bir yeniden inşa süreci başladı.⁷ Bu sürece Macar ve Türk uzmanlar dahil oldu ve Osmanlı döneminden bu yana Türkiye-Macaristan arasındaki diplomatik ilişkiler, birçok önemli döneme sahne olmuştur. Sürecin temel taşlarından biri, Şubat 2015'te Macaristan ve Türkiye Cumhuriyeti Başbakan Yardımcıları tarafından imzalanan anlaşmadır⁸. Uzun bir hazırlık sürecinin ve katılımcıların kapsamının kademeli olarak genişletilmesinin ardından, iki ülke arasındaki işbirliği çerçevesinde her iki ülkenin uzmanları tarafından yürütülecek miras koruma çalışmalarının ana hedefleri belirlenmiştir. Arkeoloji, miras koruma, çağdaş mimari ve peyzaj mimarisi araçlarının kullanıldığı kapsamlı yatırım, 16. yüzyıldan kalma binayı ve üç ana bölgede bulunan türbenin yakın ve daha geniş çevresini de kapsamaktadır: Gül Baba Türbesi'nin miras çalışmaları, János Wagner villası ile çevrelenen iç bahçe ve etrafındaki bazı kamusal alanlar; bunlar arasında, eskiden Wagner Villasının bir parçası olan asma bahçeler ve pitoresk Gül Baba Sokağı öne çıkmaktadır (Şekil 3).⁹ Böylece restorasyon çalışmaları sadece türbeyi

⁶ Mimarlıkta tarihselcilik, Antik, Ortaçağ veya Rönesans dönem gibi tarihi üslupları modern inşaat teknikleri kullanarak yeniden canlandıran ve yeniden yorumlayan 19. yüzyıl tasarım akımıdır.

⁷ Mehmet Emin Yılmaz, "Budapeşte'deki Gül Baba Türbesi'nin Onarımları (1884-1915)", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 99, 2021, s. 11-36.; Mehmet Emin Yılmaz, "Türk Mimarların Gül Baba Türbesi Çalışmaları", *Macarların Tasarımları Türkiye'de. 19 ve 20. Yüzyılda Macar-Türk Mimarlık İlişkileri*, Kovács, Máté Gergő – Sağdıç, Zafer (eds.), YEM, İstanbul, 2025. s. 39-48.

⁸ Macaristan adına, Macar devletinin temsilcisi Macaristan Ulusal Varlık Fonu Ltd. (MNV) idi. Proje öncelikli bir yatırım olduğu için, Macaristan adına proje koordinasyonu Macaristan'daki Kâr Amacı Gütmeyen Öncelikli Devlet Yatırımları Merkezi Ltd. tarafından gerçekleştirildi. Türkiye Cumhuriyeti adına temsilci kurum, proje süresinin büyük bir kısmında Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlığına bağlı bir kuruluş olan TİKA (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı) idi. Her iki kurum da projeye uzmanlar göndermiştir; bu açıdan, Macaristan'da daha önce örneği olmayan ve dünya çapında da benzersiz bir işbirliği olmuştur. Şu anda bina kompleksi Gül Baba Türbesi Mirası Koruma Vakfı tarafından işletilmektedir.

⁹ Gergő Máté Kovács, "Gül baba türbėje és környezete a 2010-es évek végén [2010'lu Yıllarda Gül Baba Türbesi ve Çevresi]", *Gül baba – egy török dervis a magyar végeken [Gül Baba – Macar Serhaddinde bir Osmanlı Derviş]* ed. SUDÁR, Balázs. Budapeşte Tarihi Müzesi – Beşeri Bilimler Araştırma Merkezi, Budapeşte, 2022, s. 139-147.

değil, çevresinde János Wagner tarafından inşa edilen tarihselci villayı da etkilemiştir. Dolayısıyla bugün Budapeşte'de Gül Baba Türbesi'ni ziyaret ettiğimizde çok özel bir yapı kompleksi olarak, 19. yüzyıldan kalan bir villanın kalıntıları ile çevrili Osmanlı dönemine ait bu tarihi türbe ile karşılaşırız.

Şekil 3. Gül Baba Türbesi ve etrafındaki Wagner Villasının kalıntılarının günümüzdeki görünümü. (Fotoğraf: György Nagy, Gül Baba Mirasını Koruma Vakfı)

Her ne kadar türbe hakkında birçok araştırma ve yazı bulunsa da, villanın tarihi ve mimarı hakkında yayınlanan bilgiler görece daha sınırlıdır. Bundan ötürü bu makale, János Wagner ve Buda'daki villasının Gül Baba Türbesi'nin çevresinde nasıl inşa edildiği hakkında bir özet niteliği taşımaktadır.

AVUSTURYA-MACARİSTAN ÇİFTE MONARŞİ DÖNEMİNDE BAŞARILI MİMAR-İNŞAAT USTASI: JÁNOS WAGNER'İN ÇALIŞMALARI

Mimar ve inşaat ustası János Wagner, 19. yüzyıl Macaristan'ının ve Birinci Dünya Savaşı öncesi döneminin en başarılı isimlerinden birisidir. 1867 Avusturya-Macaristan Antlaşması'nın ardından, İmparatorluğun Macar topraklarındaki ekonomisi hızla gelişmiş dönemin siyasi ve sosyal değişimleri, ülkenin büyük şehirlerinin görünümünü belirleyecek olan bir altyapı ve kentsel gelişim sürecinden geçmiştir.¹⁰ Avusturya-Macaristan Monarşisi'nde, 1873'te birleşen Budapeşte ise ilk olarak önemli bir kalkınma merkezi haline gelmiş ve Wagner, işte Budapeşte'nin bu olağanüstü gelişim sürecinin bir parçası olmuştur.

¹⁰ Éva Lovra, *Városok az Osztrák-Magyar Monarchiában. Városszövet- és várostipológia 1867–1918 [Avusturya-Macaristan Monarşisi'nde Kentler – Kent Strüktürü ve Kent Tipolojisi]*. TERC, Budapeşte, 2019.; József Sisa, “Historizmus [Tarihselcilik]”, *Magyarország építészeti névtörténete [Macaristan Mimarlık Tarihi]*, eds: SISA, József – WIEBENSON, Dora, Vince Kiadó, Budapeşte, 1998. (İngilizce: *The Architecture of Historic Hungary*, kiadta: MIT Press, Massachusetts, 2018.) s. 199–247.

Şekil 4. János Wagner ve Ailesi (András Bánhidı Aile Arşivi)

Wagner uzun ve aktif bir yaşam sürerek 91 sene yaşamıştır (Şekil 4). 1813'te Székesfehérvár'da, Alman kökenli soylu bir Macar ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiş eğitimini önce 1830'da Viyana Güzel Sanatlar Akademisi'nde, sonra 1834'te ise Berlin'de tamamlamıştır. 1848-49 Macar İhtilal ve Bağımsızlık Savaşından hemen önce, 1844'te Peşte Mimarlar Loncası'nın üyesi olmuştur. János Wagner Budapeşte'deki birçok ikonik binanın yanı sıra, Opera Binası'nı da tasarlayan Miklós Ybl,¹¹ ve Viyana Parlamento binasını tasarlayan Theophil Hansen Wagner'in arkadaşıydı.¹² Wagner'in böylece Budapeşte'de hem dönemin meşhur mimarları tarafından tasarlanan binaların yüklenicisi olduğu (Tablo 1), hem de kendi tasarladığı binaları (Tablo 2) bulunmaktadır.

Tablo 1: Yapımında János Wagner'in de bulunduğu eserler Budapeşte'de.						
No.	Tasarımcı	Bina ismi	İnşaat tarihi	Eski adresi	Bugünkü adresi	Özellikler
01	Frigyes Feszl	Peşte Vigadó Binası	1859-65		5. bölge, Vigadó Meydanı 2.	János Wagner József Diescher ile birlikte 1860-64 yılları arasında binanın taş-duvar işlerini yaptı.
02	Miklós Ybl	Unger Binası	1852-53	Országút 18 - Magyar Sokağı 8	5. bölge, Müzeum Bulvarı 7; 5. bölge, Magyar Sokağı 8-10	
03	Frigyes Feszl	Merkez Cemaat Kilisesinin İdaari Ek	1854-55	Plébánia Sokağı ve Templom meydanı	5. bölge, Március 15. Meydanı	Bina günümüze kalmamıştır, yerinde Erzsébet köprüsünün Peşte'deki köprübaşı

¹¹ Violetta Hidvégi – Katalin Maróty (ed.), *Ybl épületsorsok az Unger-háztól a Kálvin-térig* [Unger Binası'ndan Kálvin Meydan'a: Ybl Binaların Kaderleri]. Budapeşte Başkent Arşivi, Budapeşte, 2014.

¹² Wagner János. In: Ágnes Kenyeres (ed.), *Magyar életrajzi lexikon [Macar Yaşam Ansiklopedisi]*. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/w-7870D/wagner-janos-78716/> (E. tarihi: 07.02.2026)

		Binası		köşesinde		bulunmaktadır.
04	Miklós Ybl	Ferencváros Roma Katolik Kilisesi	tasarım : 1865-81, inşaat: 1857-81	Templom Meydanı	9. bölge, Bakáts Meydanı	
05	József Hild	Jálics Binası	1840	Király Sokağı 18.	6. bölge, Király Sokağı 26	1873 yılındaki yenileme çalışmalarını yapan: János Wagner
06	Antal Szkalnitzky ve Henrik Koch	Thonet Avlusu	1869	Vigadó Meydanı, 3	5. bölge, Vigadó Meydanı, 3	
07.	Antal Wéber	Placht Binası	1872-73	Váci Bulvarı, 37	6. bölge, Bajcsy-Zsilinszky Caddesi, 37 (Hajós Sokağı köşesi)	János Wagner binanın yapılışında József Puncher ile birlikte çalışmıştır.
08.	Antal Wéber	Birleşmiş Budapeşte Başkent Yatırım Bankası merkez binası	1872-73	Dorottya Sokağı, 4	5. bölge, Dorottya Sokağı, 4	
09.	Antal Szalnitzky	Teknik Üniversite	1873-76	Eszterházy Sokağı, 5	8. bölge, Puskin Sokağı, 9	
10.	Antal Szalnitzky	Ulusal Tiyatro'nun ilk binasında bulunan ek apartman ve tiyatronun yeni ön cephesi	1874-75	Kerepesi caddesi	8. bölge, Rákóczi Caddesi 3	Bina günümüze kalmamıştır.
11.	Ignác Alpár	Eski Borsa Binası	1900		5. bölge, Szabadság Meydanı, 17	

Tablo 2: Hem proje tasarımı hem de yapımı János Wagner'e ait eserler Budapeşte'de

No.	Tasarımcı	Bina ismi	İnşaat tarihi	Eski adresi	Bugünkü adresi	Özellikler
12.	János Wagner	Apartman	1846	Aldunator, 19	5. bölge, Belgrád Rıhtımı, 16	Wagner'in zamanında yaptığı bina günümüzde yenilenmiş bir halde bulunmaktadır.
13.	János Wagner	Apartman	1847	Aldunator, 22	5. bölge, Belgrád Rıhtımı, 12	Wagner'in zamanında yaptığı bina günümüzde yenilenmiş bir halde bulunmaktadır.
14.	János Wagner	Apartman	1847	Aldunator, 12	5. bölge, Belgrád Rıhtımı, 23	
15.	János Wagner	Apartman	1876	Országút, 19	5. bölge, Müzeum bulvarı, 9	Müteahhit, projenin tasarımcısı ve inşaat: János Wagner. 2. Dünya Savaşı sırasında binanın giriş katında bulunan depoyu Rus askerleri ateşe vermiştir. Bina sakinlerinin tüm eşya, mal ve mülkleri ile birlikte alevler içinde yanıp kül olmuştur. Yanmış bina artık yaşanamayacak halde olduğu için yıkma kararı alınmıştır.
16.	János Wagner	Apartman	1881-82	Váczi Caddesi, 25	5. bölge, Bajcsy-Zsilinszky Caddesi, 58	Müteahhit: Pius Thür, tasarımcı ve inşaat: János Wagner.
17.	János Wagner	Wagner Aparmanı	1896	Kossuth Lajos Sokağı, 14-16	5. bölge, Kossuth Lajos Sokağı 14-16	Müteahhit, proje tasarımcısı, projeyi hayata geçiren: János Wagner.
18.	János Wagner	János Wagner'in Buda'da bulunan Gül Baba Türbesinin etrafındaki		Mecset Sokağı, 14	2. bölge, Mecset Sokağı, 14	

		villası				
--	--	---------	--	--	--	--

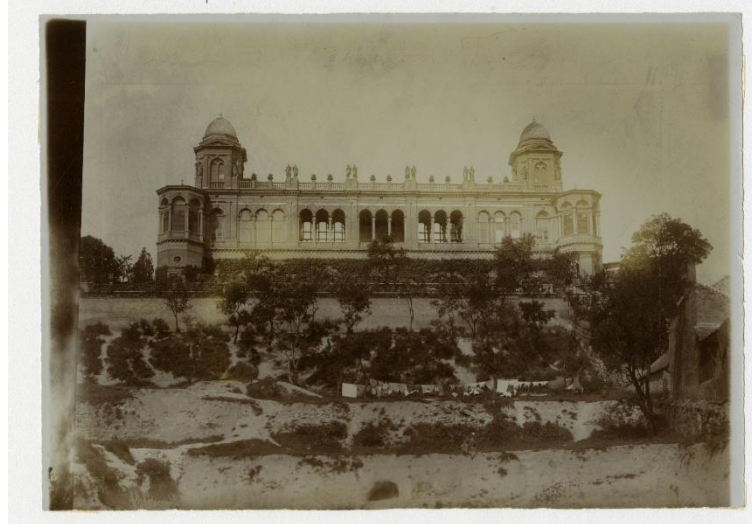
1874-1875 yıllarında Wagner'in şirketi, mimar Antal Szkalnitzky'nin planları ışığında ilk Ulusal Tiyatro binasının ek apartman bölümünü ve tiyatronun yeni ön cephesini tamamladı. Bina, günümüze kadar kalmamıştır. Wagner'in şirketi, Peşte Vigadó binasının ve Teknik Üniversitenin (şimdi ELTE Beşeri Bilimler Fakültesinin E binası) yapımında yer almıştır. Pest-Lipótváros'taki Aziz István Bazilikası'nın kubbesi çöktükten sonra yenisinin yapımında Wagner de çalışmıştır. Bu bina, Ferencváros'taki Roma Katolik kilisesi ile birlikte, Wagner'in mühendislik yeteneklerini en iyi gözler önüne seren yapılardan biridir. Gül Baba Türbesi'nin etrafına inşaa ettiği villayı, yaşlılığında kendisi ve ailesi için yapmıştır. Villaya, tüm bilgisini ve önemli işlerinde birlikte çalıştığı meslektaşlarının stillerini kattığını söyleyebiliriz.

WAGNER VİLLASININ YAPIM, YIKIM VE RESTORASYON AŞAMALARI

Osmanlı döneminden sonra Cizvitler'in mülkiyeti olan ve şapel olarak kullanılan Gül Baba Türbesi'ni ve arazisini, Buda sakini olan János Thoma 1830'da satın aldı. Türbenin güneyinde, günümüzde Avusturya toprakları içinde bulunan Steiermarklı Kont Ferenc Attems'in villası bulunuyordu, imparatorluğun ve krallığın haznedarı olan Kont'un Rózsadomb'da (Gültepe) birçok arazisi bulunmaktaydı.

Attems Kont'un mülklerini 1857'de, Mecset Sokağı'ndaki boş arazileri ise 1861'de mimar Wagner János ve eşi Klára Redlich satın aldılar. Buda imar bürosu, türbenin etrafındaki kısımların satın alma işlemlerini yalnızca "ailenin, camiye gelen cemaate ve yılda bir düzenli olarak yapılan hac ziyaretleri için mülklerinden geçmelerine izin verilmesi" şartı ile onayladı.

Wagner Villası, ek binaları ve bahçeye açılan teraslarıyla János Wagner yönetiminde yaklaşık 20 yıl içinde tamamlandı (Şekil 5).

Şekil 5. Wagner Villası'nın Tuna Nehri tarafındaki cephesi. (Budapeşte Ervin Szabó Kütüphanesi Budapeşte Koleksiyonu, no. 025419.)

Ailenin hatırladığına göre Kral, János Wagner'e eserlerinden ötürü baro ünvanı ve para ödülü arasında seçim hakkı sunmuş. Wagner, aristokrat rütbe yerine oldukça büyük olan ailesini göz önünde bulundurarak para ödülünü tercih etmiş. Yıllar içinde on üç çocuğu dünyaya gelmiş fakat bunların

içinden sadece onu hayata tutunmuştur (Şekil 6). Oğulları arasından Ferenc, Gyula, János ve Ödön de baba mesleği olan mimarlığı tercih etmiştir. Ödön, bir aile hatıra defterinde villa hakkında kendi el yazısıyla şunları kaleme almıştır: “proje ve mekan planlaması babama ait olsa da mimarisi ve dekorasyonu bana ait en güzel eserim diyebilirim”. Buradan anlıyoruz ki, villanın sokağa bakan dış cephesinin yapımında Ödön de yer almıştır.

Şekil 6. János Wagner Ailesi Villanın terasında. 1910'lu yıllar. (Fotoğraf: László Tóth Aile Arşivi)

János Wagner 1904 yılında, 91 yaşında hayata gözlerini yumdu. Mimarlık şirketini oğlu János'a; mücevherlerini, altın ve gümüş çatal bıçak takımını kızı Mária'ya; bunların dışında bütün parasını, evlerini diğer çocuklarına eşit olarak paylaştırdı. Mirasçıları villanın satışı için Osmanlı temsilcileriyle görüşmeler sürdürdü. Örneğin Başşehbender Ahmet Hikmet Bey, varislerle iki yıl boyunca görüştü; fakat Birinci Dünya Savaşı başlayınca araziyi satın alma girişimleri başarısız oldu.¹³

János Wagner'in ölümünün ardından villanın düzenli yapılması gereken pahalı yenilemeleri durmuştu. En sonunda, Wagner'in ölümünden 15 yıl sonra 1918'de, çocukları arazi ve gayrimenkul anonim şirketi olan Telekköszvetítő és Ingatlanforgalmi Rt'ye villayı sattılar, yeni sahibi binayı pansiyon olarak işletmeye başladı. Birinci Dünya Savaşı sonrası türbe, Macaristan'daki Müslümanların özellikle bayram günlerinde buluşma yeri haline geldi. Bayram namazı için villanın bahçesi ve revakları kullanıldı (Şekil 7).

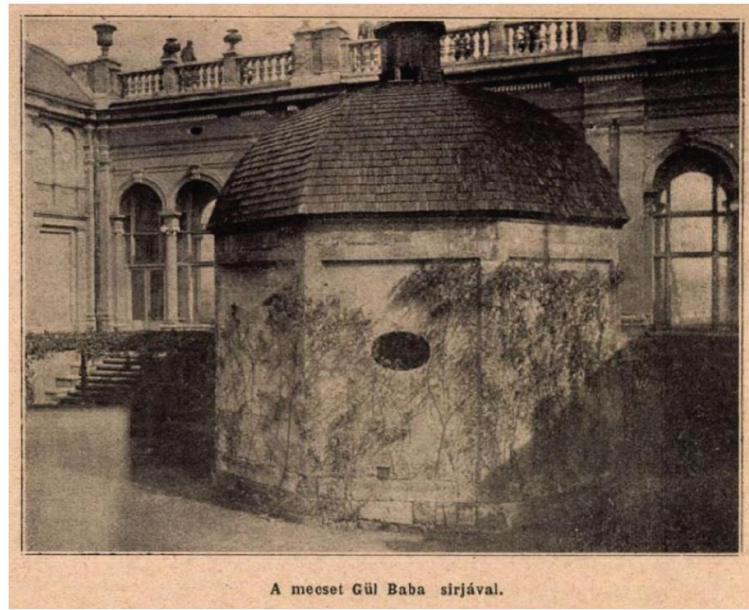

Şekil 7. Budapeşte'deki Müslümanların Gül Baba Türbesi'ndeki Baıram namazı. (Kaynak: Tolnai Világlapja, Nisan-Haziran 1927. (27) 15–27., s. 4.

¹³ Bkz. Mehmet Emin Yılmaz, **Gül Baba ve Osmanlı Macaristanı'nda Manevi Miras**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2023, s.126,127,310.

Budapeşte şehrinin manzarasından “kaybolan” türbenin yeniden manzaraya kazandırma çalışmaları 1932’de kurulan Gül Baba derneği ile birlikte başladı. Git gide daha kötü bir hal alan Wagner Villası ve bulunduğu araziye 1941’de Budapeşte Belediyesi satın aldı. Önce türbeyi kapatan, durumu çok da kötü halde olmasa da duvarlarında alçı kaplamasının kalmadığı villayı yıkmayı planladılar fakat, dönemin koşullarında şehirde yeterli ev olmayışından binayı yenileme kararı aldılar. Fakat yenileme çalışmaları da yarıda kaldı. Binanın Tuna nehrine bakan sütunu yıkılıp Türbenin bir taraftan görülebilir olması sağlandı.

Rivayetlere göre villa 2. Dünya Savaşı sırasında bombalanmıştır. Ama eski fotoğrafların hiçbirinde bomba izlerine rastlamak mümkün değildir. Fakat kesin olan bir şey varsa o da, Gül Baba’nın kabrini yok olmaktan kurtaranın villanın duvarları olduğudur (Şekil 8).

Şekil 8. Gül Baba Türbesi. Orijinal gazete fotoğrafının başlığında yanlışlıkla “Gül Baba’nın mezarındaki cami” diye yazıyor. (Kaynak: Az Érdekes Ujság, 19. 20. 1913)

Belediyenin mülküne geçtikten sonra binayı dokuz daire olacak şekilde yeniden inşa edip kiraya verdiler, bir odayı da atölye yaptılar. Daha sonraları binayı, amaç dışı kullanılması, tadilat eksikliği, hatta “ölüm tehlikesi” olduğu öne sürülerek yıkmak istendi, fakat durumu pek de öyle denildiği kadar kötü değildi. Çevre sakinleri villayı korumaya çalışsa da belediye karşısında çabaları karşılıksız kaldı. Wagner Villası’nın iki katlı, dairelerin olduğu kısmı 1969’da birkaç patlamayla yıkmayı başardılar (Şekil 9).

Şekil 9. Wagner Villası'nın yıkılmış bölümü. 1971. (Fotoğraf: Fortepan - Géza Kriss, no. 193346)

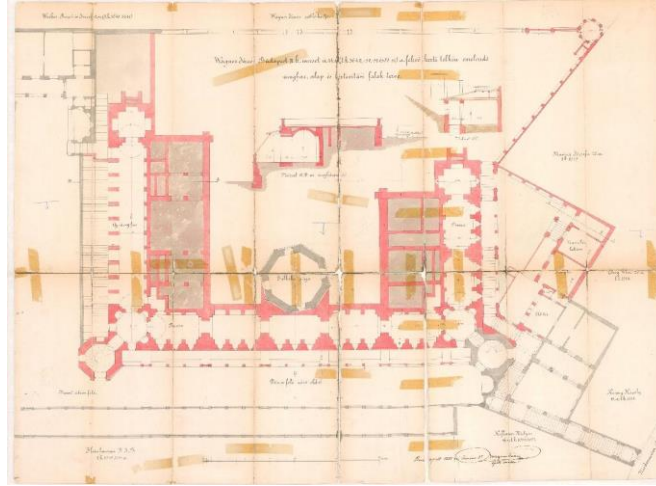
Bu apartman bölümü yıkılsa da U şeklindeki mahzenler hala duruyordu, tabii bu yenileme çalışmaları sırasında mahzenin göçük altında kaldığı da olmuştu, geriye dönüp baktığımızda bunlar pek de üzerine düşünülmüş çalışmalar değildi. Sonunda 2016 yılında Macar ve Türk hükümeti, türbenin ve villanın restorasyon çalışmalarını yaptı. Bina kompleksi şimdilerde kültür merkezi olurken, villanın mahzenlerinde sergi alanı ve bir kafe bulunuyor. Bahçe ise orijinal planlar doğrultusunda büyük teraslarıyla kendine yer buldu. Böylece villanın Tuna'ya bakan kale burcu, U şeklindeki mahzenleri, eski kiler bölümü ve faytonların girdikleri avlu günümüze kadar ulaşmıştır.

WAGNER VİLLASI'NIN MİMARLIK ANALİZİ

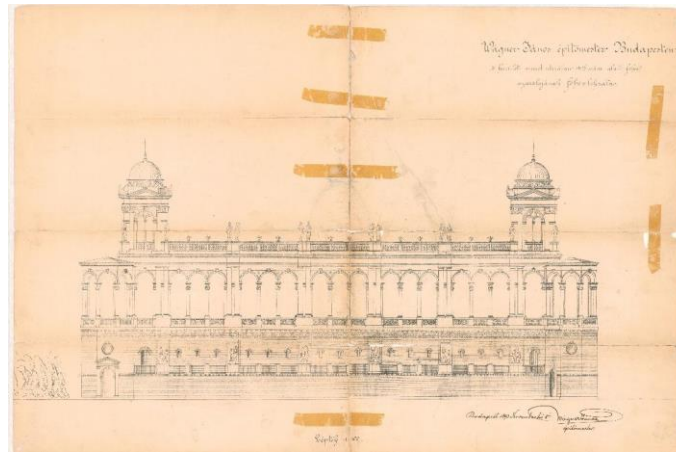
János Wagner'in Buda'daki Villası, 19. Yüzyıl sonu Macaristan ruhunu ve mimarisini birçok açıdan tam anlamıyla temsil ediyor diyebiliriz. Bir yandan Osmanlı eserini çevreliyor, adeta mücevher bir taşı sarıp sarmalıyor. Avrupa'da 19. yüzyılda başlayan Yakın Doğu ve Uzak Doğu ya da tam olarak İber yarımadasından gelen İslam el işçilik eserlerine ilgi büyümüşü, bu ilginin etkilerini sadece galerilerdeki koleksiyonlarda ya da kitaplarda değil, birçok sanat ve endüstriyel eserde hatta mimaride de görmek mümkündür.¹⁴ Bazı binaların dış cephesinde İslam dekoratif sanat motifleri görülmeye başlarken, bazı bahçelerde “doğuya” özgü kubbeli çardaklar yerini almıştı. Buradan da anlaşılacağı üzere, Wagner'in Rózsadomb (Gültepe) tercihinin sadece yeri ya da olağanüstü manzarası değil, orada bulunan Osmanlı anıt mezarı da etkilemişti. Bu durumda oldukça nadir bir olayın şahitleri olduğumuzu söyleyebiliriz, zira 16. yüzyıldan kalma bir Osmanlı türbesi etrafına villa kompleksi inşa

¹⁴ KOVÁCS, Máté Gergő, “Konstantinápoly a Duna öblében. Bevezető” [Tuna Kıyısında İstanbul. Giriş], Konstantinápoly Budapesten [Budapeşte'deki İstanbul, ed. Kovács, Máté Gergő. Terc, Budapeşte, 2021. s. 9-21.

edilmiş ama kabri ziyaret etmek isteyenler, hacılar ve misafirler her zaman türbeyi ziyaret edebilmişti. Böylelikle simbiyotik bir ilişki kurulmuştu: Türbe binanın süsü olurken, etrafını çevreleyen bu villa da Osmanlı anıt kabrini koruyup ona yaraşır bir çevre sağlamıştı (Şekil 10.)

Şekil 10. Wagner Villası'nın bodrum katının planı, 1885.
(Budapeşte Başkent Arşivi, HU BFL XV.17.d 329. 013431. 0003.00002)

Şekil 11. Wagner Villası'nın Tuna Nehri tarafındaki cephe projesi, 1893.
(Budapeşte Başkent Arşivi, HU BFL XV 17.d 329 013431 0003 00001)

Diğer yandan Wagner binası baştan aşağı bir Tarihseccilik örneği idi (Şekil 11). Yapımı da Budapeşte'nin büyükşehir olarak inşa edildiği döneme denk gelmektedir. Sahibi ve aynı zamanda mimarı Wagner, bilgisini de mal varlığını da Budapeşte'nin inşaatı sırasında kazanmıştı, yani bu harika manzarasının baktığı başkent, onun hayata geçirilmesine sebep olmuştu.¹⁵ Şehrin ikonik olmuş birçok binasında imzası bulunan János Wagner, 1800'lü yılların ortasından başlayarak Rózsadomb'da (Göltepe) bulunan yerleri satın aldı, yine aynı yıllarda kendini emekliye ayıran János, arazisinde hali hazırda duran revaklı villanın yanına daha büyük bir bina yapımına koyuldu (Şekil 12).

¹⁵ Miklós Kalmár, *Az építészeti története. Historizmus – Századforduló [Mimarlık Tarihi – Tarihseccilik ve Yüzyıl Dönümü]*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapeşte, 2001.

Şekil 12. Wagner Villası. (Fotoğraf: András Bánhidı Aile Arşivi)

Bodrum katında tuğla ile ördüğü duvarları bugün hala görebilmekteyiz. Bodrum katındaki odalar U şeklinde olup, Türbeyi güney cephesinden cam sera ile çevrelemekteydi. Sera, önceki yazlıktan kalma terasa ve asma bahçelerine bakıyordu. Wagner bu kocaman temele kuzey ve güney cephelerinden olacak şekilde birer kat çıkmıştı, bu iki katı da sütunlu koridor ile birbirine bağlamıştı. Bu şekilde yapılmış villanın zemin katında geniş odalar ve evdeki çalışanların bölümü olurken, üst katlarda ailenin yaşam alanı bulunuyordu (Şekil 13).

Şekil 13. Wagner Villası'nın iç mekanı.

(Fotoğraf: Az Érdekes Újság [İlginç Gazete], 19 Ekim 1913., 1. (3.), s. 2.)

1903'de verilen kullanma izin belgesinde dört oda, bir antre, banyo, mutfak, kiler ve iki açık veranda yazılıydı. Kuzeydeki binanın yanında, o zamanlar adı Niedermayer Gasse olan ve Wagner János'un ölümünden epey sonra, 1915'de Gül Baba adını alan Sokağın olduğu tarafta bir bağcının evi vardı. Villanın İyon stili ince uzun sütunlu koridor ile birbirine bağlanmış güney ve kuzeydeki binaları, dört bir yandan alınlık tablası diye de bilinen tympanum ile kapalı kule çatılar çevreliyordu. Üst tarafında trabzanlar bulunuyor, onların üstünde ise hafif heykeller; Tuna nehrinin ardında bulunan ve her bir sokağında János Wagner'in eserlerine rastlayabileceğimiz Peşte'ye bakıyordu (Şekil 14).

Şekil 14. Wagner Villası'nın çatı kat terasının Tuna Nehri tarafındaki korkuluğu ve heykelleri.
(Fotoğraf: András Bánhidý Aile Arşivi)

SON RESTORASYON PROJELERİNDE WAGNER VİLLASI VE GÜNÜMÜZDEKİ KULLANIMI

1996 yılında gerçekleştirilen restorasyonundan ardından Gül Baba Türbesi ve çevresinde artık yeni bir mimari müdahaleye ihtiyaç duyulmuştur. Bu nedenle, 2015-2018 yılları arasında türbenin restorasyonu ve çevresinin kapsamlı düzenlemesi, Türkiye ve Macaristan devletlerinin işbirliğiyle gerçekleştirilmiştir. Arkeoloji, miras koruma, çağdaş mimari ve peyzaj mimarlığı araçlarının kullanıldığı bu kapsamlı yatırım, 16. yüzyıla ait yapıyı ve onun yakın ile geniş çevresini üç ana alanda ele almıştır: Gül Baba Türbesi'nin mirasını koruma çalışmaları, János Wagner Villası ile sınırlanan iç bahçe alanı ve çevredeki bazı kamusal alanlar; bunların içinde en önemlileri, tarihsel olarak Wagner Villası'nın bir parçası olan asma bahçeler ve Gül Baba Sokağı'dır.¹⁶

Elbette, projenin ana hedefi Gül Baba Türbesi'nin restorasyonuydu. Çalışmalar, arşivlerdeki yazılı ve görsel kaynakların araştırılması ve binanın saha incelemesini içeren kapsamlı araştırmalarla tamamlandı. Macar ve Türk uzmanlar ile tasarımcıların, tarihçi ve arkeoloji uzmanlarının, duvar sıva, ahşap ve metal konservatörlerinin ve müteahhitlerin mükemmel işbirliği, otantik ve tarihsel açıdan doğru bir sonucun ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Projenin ikinci bölgesi olan János Wágner Villası'nın kalıntıları, türbenin etrafındaki iç bahçeyi çevrelemektedir. Genel peyzaj mimari tasarımının yanı sıra, arkeolojik araştırmalar,¹⁷ mevcut bitki örtüsünün korunması ve ufak çağdaş dokunuşlarla otantik bir bahçe yaratılması da proje için önemli hususlardı.

János Wagner Villası'nın zemin üzerindeki harabe yapıların çoğu 20. yüzyılda yıkılmış olsa da, son restorasyonda, binanın orijinal kütlesini yansıtmak için açık plan bir portiko yapılmıştır. Portiko, doğal kireçtaşıdan sütun gövdesi ve sırlı Zsolnay pirogranit başlığıyla yeniden inşa edilmiştir. Villanın bodrum katı restore edilmiş ve aynı zamanda binanın işleyişi için gerekli fonksiyonları ve bir

¹⁶ Gergő Máté Kovács, "Gül baba türbeje és környezete a 2010-es évek végén [2010'lu Yıllarda Gül Baba Türbesi ve Çevresi]", *Gül baba – egy török dervis a magyar végeken [Gül Baba – Macar Serhaddinde bir Osmanlı Derviş]* ed. SUDÁR, Balázs. Budapeşte Tarihi Müzesi – Beşeri Bilimler Araştırma Merkezi, Budapeşte, 2022, s. 139-147.

¹⁷ Adrienn Papp, "Régészeti feltárások Gül baba türbeje körül (1999, 2015) [Gül Baba Türbesi Çevresi'nde Arkeolojik Kazılar (1999, 2015)], *Gül baba – egy török dervis a magyar végeken [Gül Baba – Macar Serhaddinde bir Osmanlı Derviş]* ed. SUDÁR, Balázs. Budapeşte Tarihi Müzesi – Beşeri Bilimleri Araştırma Merkezi, Budapeşte, 2022, s. 138-138.

kafeterya içeren bir giriş bölümü eklenmiştir. Tarihi duvarların temizlenmesi ve villanın bodrumundaki tuğlaların kısmen değiştirilmesinin yanı sıra, daha önce kapatılmış, Tuna Nehri'ne bakan bodrum katı kazılıp restore edilip, bodrumun güney kısmı yeniden inşa edilmiştir. Böylece eski villaya ait tarihi mekanlar, kalıcı ve geçici sergilere ev sahipliği yapmaktadır. Kalıcı sergi; Osmanlı Budin'inin tarihi, Gül Baba'nın hikayesi, Bektaşî dervişlerin dünyası ve türbenin tarihi hakkında bilgi vermeyi amaçlamaktadır. Macar-Osmanlı ve Macar-Türk ilişkilerinin incelikli ve değişken tarihini, Macarların zihnindeki Türk imajının temel fikirlerini ve her dönemde Gül Baba figürüne ilişkin gerçekleri ile efsaneleri, Macar ve Türk uzmanların yaklaşımlarına dayanarak, Budapeşte ve Türkiye'den gelen eserler eşliğinde özetlemektedir. Projenin üçüncü bölümü, eskiden János Wagner'e ait olan bahçelerinde bulunan peyzaj alanıdır. Bu alanlar halka açık yerlerdir ve bu anlamda proje, Rózsadomb konak bölgesi ile Margit caddesi yakınındaki kalabalık merkezin kesiştiği, yayaların sıkça kullandığı kentsel bir bölge geliştirilmesini sağlamıştır. Projenin bu kısmı, eski villanın güney tarafındaki üç katlı asma bahçeler, kompleksi doğudan çevreleyen istinat duvarları, bunların arasında uzanan gezinti yolu ve 1915 yılında Gül Baba'nın adını alan eski Niedermayer Gasse Sokağından oluşmaktadır (Şekil 15).

Şekil 15. Gül Baba Türbesi ve etrafındaki Wagner Villasının kalıntılarının günümüzdeki görünümü.
(Fotoğraf: György Nagy, Gül Baba Mirasını Koruma Vakfı)

Restore edilmiş bina kompleksinden oluşan Gül Baba Türbesi ve Sergisi 9 Ekim 2018'de Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı ve Macaristan Başbakanı'nın da katıldığı törenle açıldı. 2017'nin sonunda Macaristan devleti, binayı yönetmek ve işletmek üzere bir hükümet kararnamesine dayalı bir vakıf kurdu. Gül Baba Miras Vakfı'nın misyonu, türbe ve bahçe kompleksini korumak, anıt ve çevresini yönetmek ve kompleks içinde sergiler, atölyeler ve kafeteryası ile bir kültür merkezi ve sergi alanı işletmektir. Kalıcı ve geçici sergilerin yanı sıra, kültürel etkinlikler arasında konserler, kitap fuarları, güzel sanatlar atölyeleri ve konferanslar düzenlenerek başkentin ve ülkenin turistik ve kültürel yaşamının önemli bir parçası olan bir kültür merkezi oluşturulması vakfın misyonları arasında yer almaktadır. Daha geniş bir düzeyde, bu kararname, Macaristan'daki Osmanlı-Türk kültürel mirasını korumak, Macaristan'daki Osmanlı mirası ve Türkiye'deki Macar mirası ile ilgili projeleri desteklemek için bir strateji hedefi ilan etmiştir. Ayrıca, proje mimarlık bakış açısından da başarılı oldu, ve günümüze kadar aldığı çeşitli ödüller arasında uluslararası FIABCI ödülüne de layık oldu.

Günümüzde bina, Macaristan, Türkiye ve birçok farklı ülkelerden hem bireysel ziyaretçiler hem de gruplar tarafından sıkça ziyaret edilmektedir. Kurum, her yaş grubu için uzman rehberler eşliğinde turlar düzenlenmekte. Sivil ziyaretçilerin yanı sıra diplomatik heyetleri de ağırlamaktadır. Bu

doğrultuda, Gül Baba Türbesi'nin yanı sıra János Wagner Villası da Budapeşte'nin önemli simge yapıları arasına girmiştir.

TEŞEKKÜR

Bu makalenin hazırlamasına yardımcı olan araştırma, 2023 yılında Gül Baba Türbesi Kültür Merkezi ve Sergisi Alanında açılan “Evvel Zaman İçinde Bir Wagner Villası Varmış” başlıklı sergi sırasında gerçekleştirilmiştir. Bu vesileyle, serginin hazırlanmasına katkıda bulunan meslektaşlarıma, Gül Baba Türbesi Mirasını Koruma Vakfı ve Budapeşte Başkent Arşivi çalışanlarına, ayrıca János Wagner ailesinden András Bánhidý ve László Tóth'a yardımları ve destekleri için, ve Canan Urbán'a çevirisi için teşekkür ederim. Bu yazıyı Tarihçi ve Eski Büyükelçi Dr. János Hóvári'nin anısına saygılarımla ithaf ederim. Dr. Hóvári, Gül Baba Türbesi ve onu çevreleyen Wágner Villası'nın günümüzde restore edilmiş haliyle ziyaretçileri layıkıyla karşılamasına ve gelecek nesillere aktarılmasına büyük katkıda bulunmuştur.

EXTENDED ABSTRACT

In 1541, a Bektashi dervish arrived in Hungarian lands alongside the Ottomans during the conquest of Buda. According to the legends, Gül Baba passed away during the first Friday prayer held in the Church of the Virgin Mary, which had been converted into a mosque within Buda Castle, at the time of the Ottoman conquest of the city. Following the dervish's death, during th term of the third Governor General of Buda, Yahyapaşazade Mehmet Pasha, a shrine was built over his grave between 1543 and 1548, and a Bektashi monastery (tekke) was established around it in the following period. After the Treaty of Karlowitz, which marked the official end of the Ottoman period in Hungary, the area passed into the ownership of the Jesuits, who converted the mausoleum into a chapel named after Saint Joseph. Although changes were made to the building during Jesuit ownership, the structure of the mausoleum and the dervish's tomb remained intact.

The building became the property of the Municipality of Buda in 1773, and the shrine and its surroundings passed into the ownership of János Thoma in 1830, then to architect János Wagner in 1857.

Wagner built two separate villas on the site, of which the shrine was a part. The villa wing overlooking the Danube River was built together with the foundations of the shrine, which still retains its features from the Jesuit period. Thus, in the garden of a Historicist-style mansion at the beginning of the 19th and 20th centuries, there was an Ottoman tomb bearing the features of a Baroque-Jesuit chapel.

Architect and master builder János Wagner was one of the most successful figures in Hungary during the 19th century, prior to the First World War. Budapest, united in 1873, developed into a major centre of growth within the Austro-Hungarian Monarchy, and Wagner was an integral part of this extraordinary development process. He lived a long and active life of 91 years. Born in 1813 in Székesfehérvár to a German-origin noble Hungarian family, he completed his education first at the Vienna Academy of Fine Arts in 1830, then in Berlin in 1834. Shortly before the Hungarian Revolution and War of Independence of 1848-49, he became a member of the Pest Architects' Guild in 1844. János Wagner was a friend of Miklós Ybl, who designed many iconic buildings in Budapest, including the Opera House, and Theophil Hansen Wagner, who designed the Vienna Parliament building. Wagner thus became the contractor for buildings designed by the famous architects of the period in Budapest, as well as designing buildings himself.

He built the villa around the Ottoman Shrine of Gül Baba for himself and his family in his old age. He incorporated all his knowledge as well as his colleagues', with whom he worked on important

projects, into the villa. After János Wagner's death, the costly renovations that needed to be carried out regularly on the villa were halted, and it fell into ruin in subsequent periods.

However, from the 1900s onwards, with the area being registered as a historical monument, a gradual reconstruction process began with the aim of restoring it to its original Ottoman historical state. Hungarian and Turkish experts were involved in this process, and many important periods linked to the development of Ottoman-Hungarian or Turkish-Hungarian diplomatic relations were experienced. As one of the cornerstones of the process, the building complex was restored between 2015 and 2018 as a result of heritage conservation work carried out by experts from both countries within the framework of cooperation between Hungary and the Republic of Türkiye. This comprehensive investment, utilising archaeology, heritage conservation, contemporary architecture and landscape architecture tools, encompasses the 16th-century building and its immediate and wider surroundings in three main areas: The heritage works at the Shrine of Gül Baba, the inner courtyard area bordered by János Wagner's mansion, and some of the surrounding public areas – the most important of which are the garden terraces, historically part of Wagner's mansion, and the picturesque Gül Baba Street. Thus, the restoration works affected not only the tomb but also the historicist villa built by János Wagner in its vicinity.

Therefore, when we visit the Gül Baba Tomb in Budapest today, we can see a historical tomb from the Ottoman period surrounded by the remains of a 19th-century villa, forming a very special architectural complex. Although much research and writing has been done on the tomb, the information published about the history and architecture of the villa is more limited. Therefore, this article provides an overview of János Wagner's identity and his villa, built in the Historicist style in Buda, was constructed around the Ottoman Shrine of Gül Baba.

KAYNAKÇA

- ÁGOSTON, Gábor - SUDÁR, Balázs, **Gül baba és a magyarországi bektasi dervisek [Gül Baba ve Macaristan'daki Bektaş Dervişleri]**, Terebess, Budapest, 2002.
- ÁGOSTON, Gábor, "A türbe a török korban" [Osmanlı Dönemi'nde Türbe], **Gül baba – egy török dervis a magyar végeken [Gül Baba – Macar Serhaddinde bir Osmanlı Derviş]** ed. SUDÁR, Balázs. Budapesti Történeti Múzeumi – Beşeri Bilimleri Araştırma Központja, Budapest, 2022, s. 93-96.
- AYVERDİ, Ekrem Hakkı, **Avrupa'da Osmanlı Mimarı Eserleri. I. Romanya, Macaristan (1. ve 2. kitap)**, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul, 1978.
- FARBAKY, Péter, "A türbe a barokk korban" [Barokk Dönemi'nde Türbe] **Gül baba – egy török dervis a magyar végeken [Gül Baba – Macar Serhaddinde bir Osmanlı Derviş]** ed. SUDÁR, Balázs. Budapesti Történeti Múzeumi – Beşeri Bilimleri Araştırma Központja, Budapest, 2022, s. 99-101.
- HIDVÉGI, Violetta – MARÓTY, Katalin (ed.), **Ybl épületsorsok az Unger-háztól a Kálvin-térig [Unger Binası'ndan Kálvin Meydan'a: Ybl Binaların Kaderleri]**. Budapesti Başkent Arşivi, Budapest, 2014.
- KALMÁR, Miklós, **Az építészet története. Historizmus – Századforduló [Mimarlık Tarihi – Tarihseleccilik ve Yüzyıl Dönümü]**, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2001.
- KOVÁCS, Máté Gergő, "Gül baba türbéje és környezete a 2010-es évek végén [2010'lu Yıllarda Gül Baba Türbesi ve Çevresi]", **Gül baba – egy török dervis a magyar végeken [Gül Baba – Macar Serhaddinde bir Osmanlı Derviş]** ed. SUDÁR, Balázs. Budapesti Történeti Múzeumi – Beşeri Bilimleri Araştırma Központja, Budapest, 2022, s. 139-147.

- KOVÁCS, Máté Gergő, **“Konstantinápoly a Duna öblében. Bevezető”** [Tuna Kıyısında İstanbul. Giriş], Konstantinápoly Budapesten [Budapeşte’deki İstanbul, ed. Kovács, Máté Gergő. Terc, Budapeşte, 2021. s. 9-21.
- LOVRA, Éva, **Városok az Osztrák-Magyar Monarchiában. Városszövet- és várostipológia 1867–1918** [Avusturya-Macaristan Monarşisi’nde Kentler – Kent Strüktürü ve Kent Tipolojisi]. TERC, Budapeştet, 2019.
- PAPP, Adrienn, "Régészeti feltárások Gül baba türbéje körül (1999, 2015) [Gül Baba Türbesi Çevresi’nde Arkeolojik Kazılar (1999, 2015)], **Gül baba – egy török dervis a magyar végeken** [Gül Baba – Macar Serhaddinde bir Osmanlı Derviş] ed. SUDÁR, Balázs. Budapeşte Tarihi Múzei – Beşeri Bilimleri Araştırma Merkezi, Budapeşte, 2022, s. 138-138.
- SARAL, İsmail Tosun, **Gül Baba**, Napkút, Budapeşte, 2022.
- SISA, József, "Historizmus [Tarihselcilik]", **Magyarország építészetének története [Macaristan Mimarlık Tarihi]**, eds: SISA, József – WIEBENSON, Dora, Vince Kiadó, Budapeşte, 1998. (İngilizce: The Architecture of Historic Hungary, kiadta: MIT Press, Massachusetts, 2018.) s. 199–247.
- SUDÁR, Balázs (ed.), **Gül baba – egy török dervis a magyar végeken** [Gül Baba – Macar Serhaddinde bir Osmanlı Derviş], Budapeşte Tarihi Múzei – Beşeri Bilimleri Araştırma Merkezi, Budapeşte, 2022
- YILMAZ, Mehmet Emin, **Macaristan Budin’de Gül Baba Türbesi ve Tekkesi**, Çamlıca, İstanbul, 2003.
- YILMAZ, Mehmet Emin, "Budapeşte’deki Gül Baba Türbesi’nin Onarımları (1884-1915)", **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi**, S. 99, 2021, s. 11-36.
- YILMAZ, Mehmet Emin, **Gül Baba ve Osmanlı Macaristan’da Manevi Miras**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2023.
- YILMAZ, Mehmet Emin, "Türk Mimarların Gül Baba Türbesi Çalışmaları", **Macarların Tasarımları Türkiye’de. 19 ve 20. Yüzyılda Macar-Türk Mimarlık İlişkileri**, KOVÁCS, Máté Gergő – SAĞDIÇ, Zafer (eds.), YEM, İstanbul, 2025. s. 39-48.
- YILMAZ, Mehmet Emin, **Macaristan’da Osmanlı Mimarîsi Rehberi**, YTB Yayınları, Ankara, 2024.

Online kaynaklar:

- WAGNER, János. In: Ágnes Kenyeres (ed.), **Magyar életrajzi lexikon [Macar Yaşam Ansiklopedisi]**. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/w-7870D/wagner-janos-78716/> (E. tarihi: 07.02.2026)

Makale Bilgileri:

Yapay Zekâ Beyanı	<i>Bu kısımda çalışma içerisinde yapay zekâ kullanımı var ise çalışmanın neresinde ne şekilde yararlanıldığı detaylı olarak yazılmalıdır. Çalışmada yapay zekâ kullanılmamış ise “Bu çalışmada herhangi bir yapay zeka aracı kullanılmamıştır” yazılmalıdır.</i>
Etik Kurul Kararı:	<i>Bu kısımda yazar ve yazarlar makalenin, özgün bir çalışma olduğu, çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz, kaynak kullanımı ve verilerin ortaya konmasında olmak üzere her aşamasında bilimsel etik ilke ve kurallarına uygun davrandığını, Committee on Publication Ethics (COPE)'in tüm şartlarını kabul ettiğini ve buna göre çalışmasını şekillendirdiğini beyan eder. Aksi durumlarda ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğunu bildirir.</i>
Katılımcı Rızası:	<i>Bu kısımda, çalışmada insan katılımcı kullanılmışsa alınan rıza ve onaylar belirtilmelidir. Eğer çalışma katılımcı gerektirmiyorsa “Katılımcı yoktur” şeklinde belirtilmelidir.</i>
Mali Destek:	<i>Bu kısımda maddi destek alınan kurum ve kuruluşlar ya da çalışmaya destek olan kişi ya da kurum kuruluşlara teşekkür edilmeli ve desteğin boyutları açıklanmalıdır. Eğer bir destek alınmamışsa “Bu çalışma herhangi bir kurum ve kuruluş veya şahıs tarafından fonlanmamıştır yazılmalıdır.</i>
Çıkar Çatışması:	<i>Bu kısımda yazarlar arasında veya üçüncü taraflarla herhangi bir çıkar çatışması olup olmadığı açıkça beyan edilmelidir. Eğer bir çatışma yoksa “Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır” yazılmalıdır.</i>
Telif Hakları:	<i>Bu kısımda çalışmada kullanılan görsel, tablo veya diğer telifli materyaller için gerekli izinlerin alınıp alınmadığı belirtilmelidir. İzinler alınmışsa “Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır” şeklinde yazılmalıdır.</i>

Article Information:

Artificial Intelligence Statement:	<i>In this section, if artificial intelligence is used in the study, where and how it is utilized should be written in detail. If no artificial intelligence is used, it should be stated as "No artificial intelligence tools were used."</i>
Ethics Committee Approval:	<i>In this section, the authors declare that the article is an original study, that they acted in accordance with scientific ethical principles and rules at every stage of the study, including preparation, data collection, analysis, use of resources and presentation of data, and that they accept all the conditions of the Committee on Publication Ethics (COPE) and shaped their study accordingly. They declare that they accept all moral and legal consequences that may arise otherwise.</i>
Informed Consent:	<i>In this section, if human participants are involved in the study, the obtained consent and approvals should be stated. If the study does not require participants, it should be stated as "No participants."</i>
Financial Support:	<i>In this section, institutions and organizations that provided financial support or individuals, institutions or organizations that supported the study should be thanked and the extent of the support should be explained. If no support was received, it</i>

	<i>should be stated as "The study received no financial support from any institution or Project."</i>
Conflict of Interest:	<i>In this section, it should be clearly stated whether there is any conflict of interest among the authors or with third parties. If not, it should be stated as "No conflict of interest."</i>
Copyrights:	<i>In this section, it should be stated whether the necessary permissions have been obtained for the images or tables used in the study. If permissions have been obtained, it should be stated as "The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study."</i>

Sándor Petőfi, Ulusal Türkü

Edit TASNÁDI

Open Access Journal

1 Sorumlu Yazar/ Corresponding Author: Dr. Edit TASNÁDI, Bağımsız Araştırmacı, Budapeşte/ Macaristan, ORCID: 0000-0001-8599-8399, tasnadedit@gmail.com.

Bu çalışmanın ön incelemesinde ve yayımlanmadan önce Turnitin ile intihal taraması yapılmıştır. This study was screened for plagiarism using Turnitin during the preliminary review and prior to publication.

Başvuru/Submitted: 01-06-2026 **Kabul/Accepted:** 23-06-2026 **Online Yayın/Published Online:** 14-07-2026

Atıf/Cite: Gerold, László. "Sándor Petőfi, Ulusal Türkü." Çev. Edit Tasnádi, *Uluslararası Eğitim ve Tarih Araştırmaları Dergisi*, vol. 15, no. 8, 2026, ss. 298-304.

Çeviri makalede, Orijinal metin: Gerold, László. "Petőfi Sándor: Nemzeti dal" *Híd*, vol. 58, no. 5-6, 1994, pp. 443-451.

Ulusal Türkü (Nemzeti dal)- 15 Mart 1848 gününün şiiri¹

Belki de edebiyatımızda hiçbir şiir, *Ulusal Türkü* kadar tek bir güne, Mart'ın 15'ine bağlı değildir. Her ne kadar bu gün için yazılmamış olsa da ve o gün ve o günün olaylarının etkisiyle yazılmamış olsa da Sándor Petőfi'nin "gençlerin kahvehanesi" olan Pilvax'ta arkadaşlarının önünde, ardından Tıp Fakültesinde ve hukuk öğrencilerinin önünde okuduğu andan itibaren ve ondan sonrasında "Macar ulusu ne istiyor?" sorusuyla Landerer'in ele geçirilen matbaasında basılan "12 Madde" ile birlikte, basın özgürlüğünün ilk ürünü olarak sokağa çıkarılır; (Petőfi, şiirin altına kendi el yazısıyla "Macar özgürlüğünün ilk nefesi" diye yazmıştır); matbaanın ve müzenin önünde Petőfi şiirini on binlerce insanın önünde tekrar okur (Gábor Egressy'ye göre "bağırır"), *Ulusal Türkü* Peşte'de ve ülke genelinde ilham verici yolculuğuna başlayarak -Sándor Petőfi'nin şiiri bağımsız bir hayat sürer artık, sokak hayatının, siyasi hayatın ve mücadelelerin bir parçası haline gelir. Öyle ki neredeyse bugüne kadar Petőfi literatüründe edebi bir eser olarak değil, siyasi bir eylem olarak ele alınmaktadır.

3 Mart'ta Pozsony'da (bugün Bratislava) toplanan Millet Meclisi, Lajos Kossuth'un en önemli ulusal talepleri bir dilekçe şeklinde Meclise sunma önerisini kabul eder. 9 Mart'ta Genç Macaristan (Fiatal Magyarország) grubunun üyelerinden dilekçenin metnini hazırlamaları istenir. Petőfi'ler bu görevi kabul eder ve Joseph Günü (József napi) panayırına büyük bir kalabalığın beklendiği 19 Mart'ta Rákos'ta bir halk mitingi ile bir reform ziyafeti düzenlemeye karar verir ve burada taleplerinin kabul edileceğini planlarlar. 12 Mart'ta, sansürün kaldırılmasını, sorumlu bir bakanlığın kurulmasını, yıllık bir parlamentonun oluşturulmasını, kanun önünde eşitliği, ulusal bir "muhafız ordusu"nun kurulmasını, ortak yük paylaşımını, kölelik yüklerinin kaldırılmasını, jüri sistemini, eşitlik temelinde kurulmuş bir temsili talep ettikleri 12 maddelik bir bildiri (12 Madde) hazırlarlar. Ayrıca askerlerin anayasaya yemin etmelerini, Macar askerlerinin yurt dışına gönderilmemesini ve yabancı askerlerin

¹ Çevirinin aslı için: Gerold, László. "Petőfi Sándor: Nemzeti dal" *Híd*, vol. 58, no. 5-6, 1994, pp. 443-451.

ülkeden gönderilmesini ve Erdel (Transilvanya) ile bir birlik kurulmasını talep ettiler. Petőfi, 12 Mart'ta "*Şanlı Beyler...* (Dicsóséges nagyurak) adlı şiirini yazdı, ancak arkadaşları bile onu çok cesur bulduğu için hemen yakdılar. 13 Mart'ta Viyana Devrimi patlak verir ve Petőfi *Ulusal Türkü*'yü yazar. Viyana'daki olayların haberini duyan, ama daha da önemlisi Petőfi'nin kırk bin silahlı köylünün başında Pozsony'a yürüyüşe hazırlanmakta olduğunu öğrenen Meclis, eşi benzeri görülmemiş bir birlik içinde karar alır. Olaylara rağmen, 14 Mart fırtına öncesi sakinlik günüdür. Ertesi gün, Vörösmarty'nin daha sonra *Önsöz* (Előszó) adlı şiirinde yazdığı gibi, "kıyamet kopar". Daha geniş bir tablo sunmak için şairden bir alıntı daha yapacağız:

Sevinç ve umutla doluydu hava
Aziz nutku söylemek isteyen,
İstedi ki dünyayı yeni, daha şanlı,
Bir yaratılışın sesiyle selamlasın;
Evet, sözü duyduk da. Derinlik ve yükseklik
Yankıladılar.²

Petőfi, "söz" olan *Ulusal Türkü*'yü 15 Mart için değil, planlanan Rákos çayırı mitingi için yazmış olsa da, János Horváth'ın monografisinde okuyabileceğimiz gibi, bunu şüphesiz "*bu önemli günde patlak veren devrimci kararlılıkla*" yazmıştır. Şairin kararlılığının kanıtı olarak, o yılın başından beri yazdığı *Ulusal Türkü*'den önceki şiirlerinden başka neye başvurabiliriz ki? Sonradan nazire olarak işaretlenmiş iki çeviriyi saymazsak, *Ulusal Türkü* Petőfi'nin o yıl yazdığı yirmi beşinci şiiridir.

Bunlar arasında en çok aşk şiirleri ve siyasi şiirler vardır; aşk şiirleri dönemin ilk örnekleri iken, özellikle iki "kış" şiirini *Kış Ovası* (A puszta télen) ve *Kışın Ölümü* (A tél halála) de dahil edersek (ki bunu haklı olarak yapabiliriz), siyasi şiirler dönemin ikinci yarısında yazılmıştır. Bu iki buçuk ayın şiirlerinde dil ve heyecan ile bekleyiş dolusu siyasi bir yaklaşım birbirini takip etmektedir. Bu iki türün dışında kalanlar: "Sevimli, muzip fıkra", "çılgın bir öğrenci şakasının anısı (Sándor Lukácsy) olan *İyi öğretmen* (A jó tanító); şairin "cana yakın enteriyörü" (János Horváth) olan *Annemin Tavuğu* (Anyám tyúkja); ile "güzel, düzenli çift yapılı" (Lukácsy), sonsuza dek başka bir şey arzulayan memnuniyetsizliğin örneği olan şiiri *Vadi ve Dağ* (A völgy s a hegy); ayrıca Júlia şiirlerinden beş mutluluk konulu: Kitap başlığı haline gelen *Eşlerin Eşi* (Feleségek felesége); tüm aşk şiirlerimizin en güzel şiirlerinden biri, kadim, her zaman tekrarlanan, ancak güven verici bir şekilde asla cevaplanamayan aşk sorusu: *Sana ne diyeceğim* (Minek nevezzelek?) sorusunun etrafında dönen eş hakkındaki şiirler: *Ne desem adına?*, *Seni seviyorum, seni seviyorum...*, *Aşkın gül ağacı...*, *Dışarısoğuk...* (Szeretlek én, szeretlek tégedet..., Szerelemnek rózsafája..., Hideg, hideg van ott kinn) hakkındaki şiirler, yakında tarih yazılacak olan yılın şiirsel üretimini renklendiren bir pastoral tablo gibi. İki buçuk ayın diğer şiirlerinde, mesela eşinin örneği ile insanları bayrak dikmeye teşvik eden şiirinde: *Ne yapıyorsunuz, orada ne dikiyorsunuz?* (Mit csinálsz, mit varrogatsz ott?) ya da özgürlük ile aşkı eşit derecede değerli gören ve her iki konunun temel sözcüklerini kullanan (sevgili, göğüs, kalp, kuş, çiçek, gökyüzü, yıldız, güzel, yumuşak, küçük, peri, sadık, üzgün veya: zincir, savaş, bayrak, vatan, yara, mücadele, çınlama, kırık, kaynaşmış vb.) *Yarı Uyku Halinde* (Félálomban) şiirinde, en özel hayat ve ulusun kaderiyle ilgili kamusal hayat motifleri bir arada görünür; ya da bu ikincisi, yani vatanla ilgili endişeler Petőfi için her zaman çok önemli olan şiire karşı sorumluluk duygusuyla birleşir. Mesela *Bir Kütüphanecinin Anı Defterine* (Egy könyvtáros emlékkönyvébe)

² Şiirin Türkçe çevirisi için Bkz. Edit Tasnádi-Dursun Ayan (çev.-ed.), *Macar Şiirinden Bir Seçki*, Birleşik yay., Ankara 2013, s. 74-75. (çevirmenin notu)

Heine tarzında yazılmış ironik öğütte görüldüğü gibi, “sevgili kutsal vatanını” tıpkı Tanrı'ya taptığı gibi kalbinde taşır ve kütüphaneci her şeyden önce Petőfi'nin şiirlerini “güçlü bir şekilde” önerir; ya da *Boldizsár Adorján'a* (Adorján Boldizsárhoz) yazdığı şiirli mektupta, “kişiselden genele uzanan geniş kavis” (Lukácsy) ile devrimci kasidelerle ilişkilendiril; “Lavta şairin ruhudur” dizesiyle ise Petőfi arkadaşı (Márk) Rózsavölgyi'nin ölümüne yazdığı mersiyede “keman ve dilencinin sopası” arasındaki paralellikle de desteklenen, şairin yüksek misyon duygusunu örnekendirir; şiire Macar ulusal karakterolojisinin kimi özellikleri (saman alevi, ağlayarak eğlenmek, özgüven eksikliği) de eklenerek veda dizelerini aynı zamanda Macarların suçlarını eleştiren şiirleri arasına taşır. Yılın hasadını (=o yıl çıkmış şiirleri) sırayla takip ederek özbeöz siyasi şiirlere işte böyle ulaşıyoruz. Bir konunun şairin elinde nasıl değiştiği ve siyasallaştığı, öncelikle Ocak ayından itibaren yazılan kış şiirleriyle gösterilebilir. Yılın ilk şiiri olan *Kış Akşamları* (A téli esték), ilk kıtasında bahar ve yaza ağıt yakan dizeler içermesine rağmen, özellikle “dünya bir dilenciye dönüştü” çünkü “kış onu soydu” diyen ve ikinci kıtada da belirttiği gibi, “yaşlı bir dilenci gibi” olan, yırtık pırtık giysilerinin altında “çıplak bedeni birçok yerde görünür” ve soğuktan titreyen bir dünyayı anlatır. Aslında bu, betimleyici bir şiirdir, yaşamın bir resmi; içsel dinamikleri olumsuz resimleme, eksikliklerin sıralanması ve son bölümde içten dışa doğru tefekkürün yatıştırıcı idili ile yaratılıyor. Buna karşılık, *Ova, Kışın* (A puszta télen) adlı şiirde, benzer şekilde betimleyici bir şiir olarak başlasa da şair alacakaranlık bölgesini anarak ve ufukta çöken “soluk sisler” perdesi arasından “dünyanın kenarından” geriye bakan güneş imgesinden bahsederek, neredeyse doğal olarak kralın kanlı bir taçla tahtından inmesine gönderme yapma fırsatını bulur. Kış şiirleri üçlemesinin üçüncü parçası olan *Kışın Ölümü* (A tél halála), sevimli *Annemin Tavuşu* (Anyám tyúkja) şiirinden hemen sonra yazılmış olmasına rağmen, bir dizi sert politik şiire başlangıç olur. Bu şiirde şair, kışı tiranla özdeşleştirir ve onu ölümüne hazırlanmaya çağırır, çünkü dünya “boyunduruğundan bıkmıştır” ve onu attıktan sonra “Özgürlük olacaktır!”

İki buçuk aylık dönemin ikinci yarısından birkaç şiir özgürlük temasına aittir. János Horváth, *Esir aslan* (A rab oroslán) şiirini bir özgürlük savaşçısının alegorisi olarak görür. Şair günlüğünde “gökyüzünün aniden yere düştüğü, geleceğin bugüne dönüştüğü” İtalyan devriminin haberleriyle İtalya doğar. *Millet Meclisine* (Az országgyűléshez) şiiri basın özgürlüğünün vazgeçilmezliği konusunda uyarır - “sadece bunu sağlayın!”, onsuz en zengin ulusun bile “hiçbir şeyi yoktur” ve adı da “dilenci” olur. Başlığında yılı taşıyan *1848* adlı şiir, yaklaşan kanlı yargılamanın umudundan doğar. *Sert Rüzgâr Esiyor...* (Kemény szél fúj...) ile başlayan şiir, Macar ulusunun, özgürlük mücadelelerinin alevli çizgisinin sırası geldiğinde bu büyük görevi yerine getirecek güce sahip olup olmayacağı konusundaki endişeyi dile getirir. Buna örnek olarak, 1792'deki Verdun kuşatmasında gösterilen kahramanca davranışları anımsatan *Beaurepaire* şiiri de eklenebilir.

1848 yılında *Ulusal Türkü*'den önce yazılan iki şiirden bahsetmedim. Ocak ortalarında yazılan *Bir Avuç Kadar Toprak Var Mı?* (Van-e egy marok föld...) ve daha önce bahsettiğim, 12 Mart'ta yazılan *Şanlı Beyler* (Dicsőséges nagyurak...) her ikisi de *Ulusal Türkü*'nün doğrudan öncülleri olarak kabul edilmelidir. İlki, geçmişi ve bugünü karşılaştıran Reformasyon döneminin vatansever şiirlerinin seyrini izler ve giriş bölümü onu hem *Hitap* (Szózat) (Ülkede Macar kanıyla ıslanmamış bir avuç toprak var mı?) hem de *Macar Milli Marşı* (Himnusz) (Ah, ama büyük ataların kanı artık görünmüyor) ile ilişkilendirse de, şairin buradaki 'ulus eleştirisi', bir bakıma, bütüncül niteliktedir ve 'şanlı beyler'den bahsetmenin Reformasyon döneminin lirik bir geleneği olabileceği gerçeğine rağmen, vatanın üzerine yığılan utanca yapılan gönderme, *Ulusal Türkü*'nün öncüleridir; tıpkı neredeyse aynı ifadeler kümesindeki diğer paralel pasajlar gibi ('ölmeye cesaret edemeyiz'; 'Gelecek böyle övünecek mi bizimle?'; 'Kutsal isimlerimiz şükreden dua eşliğinde okunacak'), Lukácsy 1848 yılının ilk ayının şiirlerini inceleyen çalışmasında (*Petőfi versről versre*, Új Írás, 1971/1) bunları dikkatimize sunuyor.

Ulusal Türkü'ye kronolojik olarak, içeriği ve amacı bakımından *Şanlı Beyler* (Dicsőséges nagyurak...) öncülük eder...

Şiirin orijinal el yazması günümüze ulaşmamıştır. Petőfi, arkadaşları öfkenin dilini kullanan dizeleri çok sert ve kışkırtıcı bulduktan sonra şiiri yakmıştır. Kanıt olarak ilk, hatta en şiddetli olmayan kıtayı alıntılanmak gerekirse: ("Şanlı beyler, nasılsınız? / Boynuzunuz biraz kaşınıyor mu? / Yeni, şık bir fular hazırlanıyor / Sizin için... süslü değil, ama / oldukça dar..."). Şair söz konusu şiiri yakmış, ancak hafıza onu korumuş, arkadaşları onu yazıya dökmüş ve öyle kalacaktır. Eğer *Şanlı Beyler...* şiirinin kaderi böyle olmasaydı, belki de *Ulusal Türkü* doğmazdı. Konunun en kapsamlı uzmanı János Varga'nın yazdığına göre, Petőfi, tüm ulusu harekete geçirmek istiyorsa, bunu bir veya başka bir siyasi grubun zevkine göre değil, ancak herkesi ilgilendirecek şekilde formüle ederek yapabileceğini fark etmiştir. Bu nedenle, "görevlerin yönü ve amacının detaylandırılmasından" vazgeçerek, herkesin "şiirin genelleştirilmiş kölelik- özgürlük zıtlığını" hem genel hem de kendi "köleliğe ve özgürlüğe somut alternatifleri" olarak algılamasına olanak tanır. (*A "Dicsőséges nagyurak" és a pesti forradalom; Petőfi és kora*, 1970).

Edebiyat dünyamızda *Ulusal Türkü*, Macar Milli Marşı olan *İlahi* (Himnusz) ve Macarların ikinci milli marşı *Hitap* (Szózat)'ın ikiz kardeşi olarak bilinir. Onlar gibi, *Ulusal Türkü* de tüm ulusa hitap eder, ancak István Sötér'in yazdığı gibi, "kelimenin daha yüce anlamıyla daha çok hareketlendirici, seferber edici bir eserdir. Daha yüce anlamıyla" böyledir. (*A világforradalmár patrióta, Wertherthöl Szilveszterig*, 1976). Sötér'e dikkat edelim: şiirin analizinde iki çok önemli unsur var. Şöyle ki, *Ulusal Türkü* siyasi bir görevi yerine getiren hedef bir şiirdir, ancak bu rolü bir şiir, bir edebi eser olarak yerine getirir. Şiirin edebiyattaki kaderi ve sonraki yaşamı, ne yazık ki, bu ikiliğin ruhuna uygun olarak şekillenmedi. Aksine, tek taraflı bir dikkatle izlenmiştir. Öncelikle siyasi, neredeyse hiç edebi değil. Yaşananlardan dolayı suçlu bulunup bulunmadığına, barışçıl dönüşümün daha sonra "kan denizinde boğulup boğulmadığına" (Pál Somogyi, *Petőfi költészete*, 1909) veya - dizelerinin sayısı nedeniyle- Gyula Illyés'in Petőfi hakkındaki kitabındaki istiaresi ile "altı katlı bir şimşek" olarak adlandırılıp adlandırılmadığına bakılmaksızın, şiir, 15 Mart olaylarının kronolojisinde 12 Madde veya bir dizi halk mitingine benzeyen bir şekilde yer almıştır. *Ulusal Türkü* ile bağlantılı olarak, halkın lideri Petőfi'den bahsedilir, şairden değil; eğer öyle yapılırsa bile, en fazla, Pál Pándi'nin altı ciltlik akademik edebiyat tarihinde Petőfi hakkındaki bölümünde yaptığı gibi, "sosyo-politik 'bent yıkılmasının', yani bir çöküşün ön saflarında yer alan bir şair" olarak bahsedilir. Birkaç özetleyici çalışma dışında, örneğin János Horváth'ın monografisi (çoğu genel edebiyat tarihinde, şiirin adı bile anılmaz), ayrıca Miklós Szabolcsi'nin metin yorumu ve şiir analizi (*Költészet és korszerűség*, 1959 ve *Miért szép?*, 1975) ve István Vas'ın Müzik Akademisi'nde sunduğu ritim ve kafiye analizi makalesi (*Az ismeretlen isten*, 1974) dahil olmak üzere birkaç çalışma dışında, uzman literatürü en bilinen şiirlerimizden birini oldukça yetersiz ele almıştır. (Petőfi'nin tüm eserleri bu açıdan çok daha iyi bir durumda değil!) Bu nedenle, kısa bir an için bile olsa *Ulusal Türkü*'ye daha yakından bakmak, onun gücünün, etkisinin ve en azından bazı yapısal özelliklerinin sırrını incelemek faydasız olmayacaktır.

Petőfi'nin şiirinin ruhuna uygun olarak, *Ulusal Türkü*'nün herkes tarafından kolayca, anında ve anlaşılabilir olduğu bir gerçektir. Sándor Márai, "şiir sokak için yapılmıştır" diye yazar (*İhlet és nemzedék*, ua, 1992), ancak aynı zamanda şiirin bilinçli olarak "halk avcısı gibi konuşan politikacı değil, gerektiğinde amaca uygun sözlerle ebedi olanı ifade eden, şairdir" der.

Nasıl? - Şairin kullandığı araçları düşünerek sorabiliriz. Başyapıtlarda alışıldığı gibi, oldukça basit bir şekilde diye cevap verebiliriz. "Sadece" olan şey, konuşanın gerekli yer değiştirmesinin; ki bunun

vazgeçilmez ön koşulu, tek bir kişinin -şairin- sözlerinin, düşüncelerinin, tutkularının, arzularının, duygularının toplumsal hale gelmesidir. Tıpkı herkesin kendine uyguladığı genelliğiyle halk türkülerinde olduğu gibi. Petőfi üzerine bugüne kadar yazılmış en kapsamlı ve mükemmel kitabında, şairimizin politik liriklerini, politik güncelliğin lirizme sıklıkla aleladelik karıştırdığı için, diğer eserlerinden daha az önemli gören János Horváth, *Ulusal Türkü* örneğinde şiirin nasıl toplumsal, politik bir işlev kazandığını şöyle anlatıyor: "İlk mısranın gövdesi ve nakaratı," diye yazıyor, "kişisel bir haykırış ve ulusal bir yankı gibi birbirine karşıt duruyor: yüz binlerce insanın uyandırıcı konuşmacıyla anlaşması." Şiirin ilk iki dizesinde ("Ayağa kalk Macar, yurtttur seni çağırın! / Vakit geldi, ya şimdi ya hiçbir zaman!") şairin çağrısını duyuyoruz, ancak kalabalık bu çağrıyı takip eden soruya yanıt verdiğinde, ("Özgür olalım yoksa esir?")³, bu da kimseyi seçim yapma pozisyonuna sokamaz, çünkü kim köleliği özgürlüğe tercih eder ki? Yemin söylendiği, okunduğu andan itibaren, tek bir ben ve biz, şair ve onu dinleyen kalabalık birleşmiş olacaktır. Şair – iyi anlamda – kendi ruh halini ve düşüncesini kalabalığa zorla kabul ettirir: lirik bir octroy (baskı, cebir) gerçekleşir.

Ve Petőfi, ikna etmenin en etkili yöntemlerinden birini, yani güçlü dramanın etkisini kullandığı için övgüye layıktır. Belki de öncelikle şiirin her okuyucuya önerdiği temel durumu, yani kalabalığa hitap eden oyuncunun aktörün tiyatrocunun (hatibin, konuşmacının) onlara dönük olduğunu düşünmemeliyiz; bunun yerine şiirin gerçek harekete geçiren itici gücünü, en önemli unsurunu, yani zamanı düşünmeliyiz; tıpkı dramada olduğu gibi zaman burada da acele etmeye zorlar.

István Vas, şiirin zıplayan, şaklayan ritmiyle bağlantılı olarak zamanın belirleyici rolünden zaten bahsetmişti. Altı kelimesinin tamamı kısa olan, iki, iki ve dört tek heceli kelimeden oluşan sekiz heceyi oluşturan ikinci dizeyi önemle vurguluyor: "Dize tamamen eylemden ibaret, içinde fiil olmamasına rağmen. Bir isim, bir harfi tarif, bir isim, bir bağlaç, iki zaman zarfı, bir yer zarfı - ama bu da, buradaki, bu seferki, işlevi itibarıyla bir zaman zarfı." Aynı zamanda şiirin açılışındaki "Talpra (ayağa kalk)" -aslında "rajta (haydi /gidelim/ileri)"- kelimesinin yerine şair tarafından değiştirilmesi ve aynı zamanda hív (çağırıyor yerine daha güçlü emir veren, daha kısa, daha acil emir-uyarı niteliğindeki "hív" (hív fiilin eski, ender kullanılan şekli) şeklini kullanması tıpkı ikinci dize gibi, bütünüyle dramayı ifade eden zaman işlevini yerine getirmektedir.

Şiirin dramatik doğası belirleyici zaman bileşeninin yanı sıra önemli ölçüde biçimi tarafından ifade edilmektedir. Şimdiye kadarki tür analizleri, -başlıktan yola çıkarak- onu bir türkü olarak ele alırken, bazen şiirin duygusal yoğunluğuna dikkat ederek ve "Yüzyılların ıstırapı şiirde inliyor, ancak taze, büyük bir özgürlük nefesiyle" diye nitelendirerek onu bir ode olarak adlandırır (Lajos Imre, *A műfaj kérdései Petőfi 1848-49-es lírájában, Tanulmányok Petőfiről*, 1962), şiirin "kompleksi duygusal içeriğine" rağmen rapsodi olarak nitelenmesini dışlayarak, çünkü içsel gerilim katı biçimsel disiplinle kontrol altında tutuluyor, *Ulusal Türkü*'yü dramatik bir monolog olarak okumak belki de daha doğrudur. Belki de yeterince vurgulanamayan zaman faktörünün yanı sıra şiirin gücünü ve etkisini yukarıda bahsedilen karakterlerin yer değişimi, sahnede anlatılan dramatik bir monoloğun kaçınılmaz karakteristik özelliğiyle yaratır.

Her monoloğun iki yüzü vardır. Bir yandan, gerçekten özel bir konuşmadır, yüksek sesle düşünmektir; diğer yandan ise hem kendisiyle hem de dinleyenlerle yapılan sanal bir diyalogdur. Edebiyattaki belki de en ünlü monoloğu, Hamlet'in "Olmak ya da Olmamak" monoloğunu düşünelim. Hamlet'in kendi tanımladığı ikilemler, biz dinleyicilerde, okuyucularda benzer veya aynı ikilemleri uyandırır. Hamlet'in kıyafetlerini giyeriz, onun endişelerini üstleniriz. *Ulusal Türkü*'de de tam olarak bu olur. Şair, zamanın acele ettirici acil sesine cevap verir ve vicdanını dinleyerek yemin eder. Fakat

³ Şiirin Türkçe metni için Bkz. Dursun Ayan-Edit Tasnádi, *Doğumunun 200. Yılında Türkçede Sándor Petőfi*, Kitabevi yay., İstanbul 2022., s. 122-23. (çevirmenin notu)

onun sorusu ve dolayısıyla cevabı da bir yemin niteliğinde; sadece onun değil, bizim de yeminimiz. Çünkü ilk satırdaki hitap (Macar) sadece şaire (kendine hitap mı?) yönelik olarak anlaşılabilirken, devamındaki çoğul (olalım, seçelim, Macarların Tanrısına) zaten ulusal bir çoğul, özellikle nakarattaki çift "yemin ederiz" ve kesin bir şekilde olumsuz olan "Olmayacağız!" ifadesi bunu gösteriyor.

İşte bu şekilde, *Ulusal Türkü*'nün dramatik monolog biçimi, aynı anda hem bireysel hem de kolektif bir karaktere hem özel hem de toplumsal bir sese sahip olmayı mümkün kılıyor. Şiirin kıta kıta bölüm bölüm yapısı ve kafiye tekniği de bunda rol oynuyor.

Şiiri, ilk bölümün ilk yarısında formüle edilmiş bir önerme olarak mı (didaktikliği, hayali diyalogsal biçimle çözülür) ve her dizedeki tarihsel ve ahlaki kıssalarla olan varyasyonu olarak mı, yoksa her dizede bir soruya cevaba, bir isteğe yanıt, bir ifadeye ve bunun reddine, bir övünmeye ve bir söze ve her ikisinin de yerine getirilmesine atıfta bulunan bir yeminin tekrarı olarak mı okuyacağımızdan bağımsız olarak, *Ulusal Türkü*'nün yapısı ritmik olarak her kıtanın ilk dört dizesi ve ardından gelen nakarat tarafından belirlenir. Nakarat, ilk dizedeki şiirsel soruya (Özgür olalım yoksa köle mi?) kolektif bir yanıt olarak, özel tefekkürün sesini toplumsal hale getirerek, böylece girişi açıklamayı yaratır; kıta boyunca değişen düşünceye idealizme karşı değişmez olanı savunur ve sunar - István Sótér'in yazdığı gibi. Tam da bu nedenle, her bir mısradaki doruk noktasıyla, *Ulusal Türkü*, şiiri akılda kalıcı kılan bir içerik istikrarı kazanır. Çünkü *Ulusal Türkü*'yü, ortaya atılan sorular ve vaatler nedeniyle değil, nakarat nedeniyle hatırlarız; nakarat olmadan şiir, desteksiz bir bitki gibi çöker ve desteksiz kalır. Aynı zamanda, nakarat, kendisinden önceki dizelerden bağımsız olarak kendi amacına sahip olsa da mısradan bağımsız bir yaşam sürer. Kıtaların başındaki eylemi teşvik eden lirik temeli izleyen lirik amacın nihai bir etkiye sahip olmasında nakaratın yapısı da belirleyici bir rol oynar.

Dört dize iki bölüme ayrılmıştır: "Yemin ederiz / Macarların Tanrısına" ve "Yemin ederiz /Tutsak olmayacağımıza!" Bu dört dizenin kafiye yapısı, kıtaların ilk dört dizesinin kafiye yapısından önemli ölçüde farklıdır. İçerik özelliklerini ifade eden ikili kafiyeler (a a b b) vardır - István Vas bunu bir şaire yakışır şekilde gösterir, ancak kafiyenin biçimsel gösterişini fazla vurgular ve içerik yönleriyle daha az ilgilenir -, ancak nakarat bölümünde, ikinci ve dördüncü dizeler kafiyelidir, birinci ve üçüncü dizeler ise kafiyele değildir. Ancak bunlar da şiirde önemli bir rol oynar. Birinci dize - "Macarların Tanrısına" - iki beyitten sonra kesintiye uğrar, üçüncü dize duraklayarak kafiyeyle geciktirir ve son dizenin ("Olmayacağız!") daha vurgulu olmasını sağlar. Ancak şair, nakaratın iki kafiyele satırını ayırmakla kalmayıp, aynı zamanda "Yemin ederiz" - "Yemin ederiz..." şeklinde bir iç kafiye de gizleyerek nakaratın melodik birliğini yaratır ve nakaratın iki bölümünü birbirine bağlar. Tekrarlanan "Yemin ederiz" ifadesi vurguyu artırır ve yemin ile yemini doğrulayan olumsuz ifadeyi ("Olmayacağız!") birbirine bağlayan "tutsak" ifadesiyle aynı rolü oynar; böylece nakaratın gücünü ve mesajının ağırlığını, içeriğin özelliklerini ileten yapı aracılığıyla sağlar.

Şiirin son kıtası, *Ulusal Türkü* ile bağlantılı olarak ayrı olarak ele alınmalıdır: "Ve mezarlarımıza, / Torunlarımız kapanacaklar, / Aziz adlarımızı / Şükran duasıyla anacaklar. / Yemin ederiz Macarların Tanrısına, / Yemin ederiz tutsak olmayacağımıza!" István Vas'a göre, şiirin ivmesi burada "durabilir". János Horváth *Ağırma Gidiyor Şunu Düşünmek* (Egy gondolat bánt engemet) ve XIX. Yüzyıl Şairleri (XIX. Költői) ve XIX. Yüzyılın Şairleri adlı iki şiirin sonu hakkında yazarken *Ulusal Türkü*'den de bahsediyor. Bu şiirlerin kapanış bölümünde şair, "ciddi bir törensellekle kendini son vizyona teslim eder", "minnettar arda kalanların, kendini feda eden kahramanlarına ortak son onuru verdiği cenaze töreni vizyonuna". Miklós Szabolcsi, şairin, "sadece geçmişi anmakla kalmayıp şimdide yaşayan" bir şair olarak, "uzak geleceği varsayma" görevine sahip olduğunu görür; tıpkı *Havari* (Az apostol) ve XIX. Yüzyılın Şairleri (A XIX. század költői) şiirlerinde olduğu gibi. Ancak Szabolcsi, *Ulusal Türkü* şairini bu ölçülü kapanış, hiçbir şekilde başarısızlık veya hayal kırıklığı olarak

anlaşılmamalıdır diye kurtarmaya çalışır. Peki böyle ise nasıl anlaşılmalı? - diye sorabiliriz. Cevap, şiirin bütününde aranmalıdır. *Ulusal Türkü*'yü bir drama gibi, zorlamadan perdelere ayırabiliriz: ilk kıta girişin, sonraki dört kıtanın çeşitli karmaşıklıkları, sonra doruk noktasının utancı silme yemininin ve son kıtanın da arınma olduğunu varsayabiliriz. Ya da şöyle yorumlayabiliriz: İlk kıta -tüm genelliğine rağmen- özel konuşmanın kişisel doğasını içerdiği gibi, şair de -genelliğine rağmen- bireysel kaderin gerçekleşmesini en azından belirtmenin önemli olduğunu düşünür. Her ulusal vizyonun ihtişamına rağmen öncelikle özel, bireysel olan ölüm, şiirin sonunda dramatik bir monolog olarak başlangıcın kişisel doğasını hatırlatır. Çember kapanır. Nakarat olarak geri dönen yemin, burada ölüm perdesiyle örtülüdür, ancak Petőfi'ye göre bu ölüm, zaferi garanti eder; böylece şair *Ulusal Türkü*'de olduğu gibi tüm eserlerinde de romantizminin çemberi içinde kalır.

Romantik şair bu şiirde konuştuğu gibi, 15 Mart 1848'i ve ardından gelen, *Ulusal Türkü*'nün de simgesi olan olayların karmaşasına kendini atacak olan ise Romantik insan idi.

Makale Bilgileri:

Yapay Zekâ Beyanı:	<i>Herhangi bir yapay zeka aracı kullanılmamıştır.</i>
Etik Kurul Kararı:	<i>Etik kurul kararından muaftır</i>
Katılımcı Rızası:	<i>Katılımcı yoktur.</i>
Mali Destek:	<i>Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.</i>
Çıkar Çatışması:	<i>Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.</i>
Telif Hakları:	<i>Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.</i>

Article Information:

Artificial Intelligence Statement:	<i>No artificial intelligence tools were used.</i>
Ethics Committee Approval:	<i>It is exempt from the Ethics Committee Approval</i>
Informed Consent:	<i>No participants.</i>
Financial Support:	<i>The study received no financial support from any institution or project.</i>
Conflict of Interest:	<i>No conflict of interest.</i>
Copyrights:	<i>The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.</i>

HÓVÁRI JÁNOS EMLÉKEZETE

Prof. Dr. János Hóvári'nin Hatırasına

Piroska Pallós SIMON

Open Access Journal

1 Sorumlu Yazar / Corresponding Author: Piroska Pallós SIMON Doç. Dr., Kaposvár,/Macaristan, Emekli Öğretim Üyesi, simonpiroska54@gmail.com, ORCID:0009-0003-0485-4652.

Bu çalışmanın ön incelemesinde ve yayımlanmadan önce Turnitin ile intihal taraması yapılmıştır. This study was screened for plagiarism using Turnitin during the preliminary review and prior to publication.

Başvuru/Submitted: 06-06-2026 **Kabul/Accepted:** 26-06-2026 **Online Yayın/Published Online:** 14-07-2026

Atıf/Cite: Simon, Piroska Pallós. "Hóvári János Emlékezete: Prof. Dr. János Hóvári'nin Hatırasına." *Uluslararası Eğitim ve Tarih Araştırmaları Dergisi*, vol. 15, no. 8, 2026, ss. 305-311

„Az utókor többnyire hálátlan a nagy tudósokkal. Emléküket leginkább akkor idézzük fel, ha születésüknek és haláluknak kerek évfordulója van.”¹ – írta Hóvári János Németh Gyula turkológus születésének 130. évfordulóján írt munkájában a Hitel című lapban. Hóvári Jánosnak most nincs kerek évfordulója, hiszen az idén lenne 71 éves, s három éve már nincs közöttünk.

Megismerkedésünk története mindennapi. János férjem iskolatársa volt. Egy alkalommal, még egyetemi évei idején, a vonaton futottunk vele össze. A férfiak örömmel üdvözölték egymást, s János büszkén mesélt török tanulmányairól. Lelkesedése elbűvölt. Ez maradt meg bennem, és a szakválasztás merészsége ... Aztán évtizedekig nem találkoztunk, másfelé sodort a sorsunk.

Egy megemlékezés magától értetődően pontosan tartalmazza az élet különböző szakmai állomásait, azonban a jóval később kialakult munkakapcsolatunk megnehezíti a gondolatok mondatokba formálását és az objektivitást. Mert a futó találkozásból – az éppen aktuális munkánkából adódóan - több évtizeddel később, a 2010-es években munkakapcsolat lett. A vele folytatott beszélgetések, tanácsok segítettek eligazodni a török-magyar ügyekben. Hogy azonnal megértettük egymást, talán közrejátszott az is, hogy szülőföldünk ugyanaz. Jánost érdekelték a somogyi történetek, a közös ismerősök sorsa, az egyetemi ügyek, tele volt tenni akarással, ötletekkel, gondolatokkal, tervekkel. Akkor is, amikor Muglában dolgoztam, akkor is, amikor már hazatértem Kaposvárra. Kaposvár is egy kapocs volt közöttünk.

¹ Hóvári János: Németh Gyula: a 20. századi turkológia nagy alakja Emlékezés születésének 130. évfordulója alkalmából. *Hitel*, 2020. 12. szám. 16-20. oldal

Ha tényyszerű életrajzi adatokkal íránk le a nemzetközileg is elismert történész, turkológus, diplomata, dr. Hóvári János életútját, akkor a legelején kell kezdeni: 1955. május 9-én született egy Somogy megyei kisfaluban, Kiskorpádon. Onnan indult és jutott el egyre messzebbre. Gimnáziumi tanulmányait eredetileg matematika-fizika szakon kezdte a kaposvári Táncsics Mihály Gimnáziumban. Dobai András tanár úr különóráin kezdett törökül tanulni. Magával ragadta a török nyelv, így nem véletlen, hogy egyenesen vezetett az útja Magyarország legtekintélyesebb egyetemére, a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karára, ám nem a török nyelvvel kapcsolatos képzésre, hanem történelem-könyvár szakra. A török nyelv azonban fogságban tartotta, s miután a könyvtáros képzésből kilépett, felvette a török szakot. Hóvári János későbbi életében a török nyelv és a kultúra elkötelezett embere, a török világ szerelmese lett.

Tudományos pályáját a Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetében kezdte, ahol diplomája kézhezvételétől, 1979-től 1992-ig dolgozott, s közben Pécsen a Janus Pannonius Tudományegyetem Tanárképző Kar Történettudományi Intézetének oktatója volt. Munkásságának középpontjában természetesen a magyarországi török hódoltság története állt, de foglalkozott oszmán-török forrásolvasással is. A történész Hóvári János pontosan tudta, hogy a magyarok számára mit jelent a százötven éves török hódoltság.

A későbbi évtizedekben - a török-magyar kapcsolatokat kutatva - írt Thököly Imre és Zrínyi Ilona izmiri emlékezetéről, Rákóczi Ferenc rodostói éveiről, feldolgozta az oszmán haderőben szolgáló magyar honvédtábornokok történetét, illetve az Oszmán Birodalom gazdaságtörténetéről írt hosszabb-rövidebb tanulmányokat, s természetesen a 20. századi török-magyar kapcsolatok is a látókörébe kerültek. Írásaival, előadásaival arra törekedett, hogy a magyarok előtt érthetővé tegye a törökök világát. A rendszerváltás idején, a politikai változások zűrzavarában, 1989-ben jelentős szerepe volt a Magyar – Török Baráti Társaság létrehozásában. (A társaság hivatalos bejegyzésére 1991-ben került sor.)

1992-ben lépett be a Külügyminisztérium kötelékébe és megkezdte élete végéig tartó diplomáciai szolgálatát. A minisztériumban sokféle területen sokféle beosztásban dolgozott, Volt referens, tanácsadó, főtanácsos, államtitkár, izraeli, kuvaiti és törökországi nagykövet. Ez utóbbi tisztségére augusztusában 2012 nevezték ki. Nagyköveti működése idején a magyar-török kapcsolatok új alapokra kerültek s egyre magasabb szintre emelkedtek.

Tudományos ambíciói azonban továbbra is erősek maradtak, diplomáciai munkája mellett kutatott, írt, előadott, támogatott, szervezett stb. Mintha több élete lett volna, mintha érezte volna, nincs elég ideje e földi világban... Tudományos fokozatát Az oszmán gazdasági struktúra az Al-Dunánál 1496-1517 című értekezésével már 1997-ben megszerezte.

Hóvári János nagyon szerette a hazáját, a szülőföldjét. Fodor Pál turkológus szavait idézve: az a fajta magyar [volt], „akinek a szülőföldhöz, a hazához és a magyar történelemhez való, hivatkozás nélküli hűség olyan, mint a levegő: nélküle rögtön megfulladnánk. Ez a hűség vezette akkor is, amikor a szigetvári és a mohácsi kutatásokat vagy a szigetvári emlékévet ösztönözte és szervezte, amikor Szigetvár és a törökök között közvetített. Ezekben az ügyekben tényleg úgy viselkedett, mintha – Petőfivel szólva – „Zrínyi Miklós unokája lett volna”. És ez hűség vezette akkor is, amikor a napi robot mellett folyamatosan kutatta, elemezte azokat az országokat és (főleg török) népeket, amelyekkel kapcsolatban állt, mert tudta, hogy úgy lehet magunkat megszerettetni velük, ha ismerjük és értjük őket. János a világban mindenfelé a magyarság legjobb arcát mutatta.”²

² Fodor Pál gyászbeszéde Hóvári János temetésén. fodorp.al.btk.hu/91-gyaszbeszed-hovari-janos-temetesen-budapest-farkasreti-temeto-2023-oktober-9.

Ankarából hazarendelve számára szokatlan terepre helyezték, a művészet világába. Ott is helyt állt, minden tudást elsajátított, amire munkaköréhez szüksége volt. Érdeklődött, tárgyalt, tájékozódott és beszélgetett. A közvetlen kapcsolatot, tapasztalatot mindennél fontosabbnak tartotta. Optimizmusa is megmaradt. S mindeközben nem szakított azzal, amit élete legfontosabb küldetésének tartott: továbbra is a török népek történelmének, kultúrájának a megismertetésén munkálkodott. Tanulmányokat írt, szervezett, konferenciákra járt, előadásokat tartott, egyetemeken oktatott, s minden tudásával azon volt, hogy magyarországi és törökországi egyetemek között kapcsolatok épüljenek.

Hóvári János mélyen hitte, hogy a múlt ismerete nélkül nem lehet jövőt építeni. Talán ez tette kiemelkedővé az egyetemi katedrán. Képessége volt arra, hogy nagy összefüggéseket felismerje és azt vonzó módon előadja a diákoknak. Ahol megjelent, ott egy szakmai műhely körvonalazódott körülötte. Diákjaival el tudta hitetni, hogy a történelemnél nincs fontosabb, felemelőbb tudomány! Előadásaival gondolkodásra ösztönzött minden korosztályt.

Diplomataként a civilizációk és a kultúrák közötti párbeszéd fontosságát képviselte. Utolsó munkahelye Türk Államok Szervezete Magyarországi Képviseleti Irodája volt.

Kedveltem Hóvári Jánost, mint embert, tiszteltem, mint tudóst, mint egyetemi oktatót. Kedveltem független értelmiségi lényét, humorát, közvetlenségét, egyszerűségét s tiszteltem benne azt, hogy merte megmutatni az ember gyengeségét is. Közülünk való volt, aki nem felejtette el, honnan indult. Személyében Kelet és Nyugat egyesült, széleskörű műveltségével, emberségével az együttműködést kereste és képviselte pályája során.

Korai halála nagy veszteség a tudományos életnek.

Főbb munkái:

- *A hűtlen Dobó*; Helikon, Bp., 1987 (*Labirintus*)
- *Rodostói emlékek és tanulságok*; Magyar-Török Baráti Társaság, Bp., 2009
- *Rodostói emlékek és tanulságok*; 3. jav. kiad.; Magyar-Török Baráti Társaság, Bp., 2012
- *Az Atatürk által megkezdett úton...* In: Kansu, Ceyhun Atuf Mustafa Kemal Atatürk. Budapest: Nap Kiadó (2017)
- *Atatürk öröksége magyar szemmel.* In: Kansu, Ceyhun Atuf Mustafa Kemal Atatürk. Budapest: Nap Kiadó (2017)
- *Magyar emlékek Törökországban*; ill. K. Pintér Tamás, szöveg Hóvári János; Turkinfo Alapítvány, Bp., 2017
- *Gondolatok a magyarság keleti örökségéről.* In: Sipos, János (szerk.) *Keleti hatások és motívumok a magyar művészetben.* Budapest: Magyar Művészeti Akadémia (2019)
- *Szigetvár 2016: az emlékezőskultúra dilemmái és elágazásai: "Jó néha felfrissíteni az emlékezetet".* In: Pap, Norbert (szerk.). Pécs, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Pécsi Tudományegyetem (2020)
- *Hősök, mártírok, áldozatok, szentek*; szerk. Csízy Katalin, Hóvári János; KRE–L'Harmattan, Bp., 2021 (*Károli könyvek. Tanulmánykötet*)
- Németh Gyula: Vámbéry Ármin legsikeresebb tanítványa: emlékezés születésének 130. évfordulója alkalmából. In: Dobrovits, Mihály (szerk.). Dunaszerdahely (Szlovákia), Vámbéry Polgári Társulás (2021)

- Kars'ın Macar savunucuları (1854-55): Kırım Savaşı'nın Macar-Türk müşterek mirası. In: Radnóti, Klára (szerk.) . Budapest, Gül Baba Türbéje Örökségvédő Alapítvány (2021)
- A szigetvári Zrínyi Miklós hitvallása és utolsó levelei (1566): Csapdahelyzet és hősies katonahalál. In: Kincses, Katalin Mária (szerk.) . Budapest, Magyarország : Károli Gáspár Református Egyetem, L'Harmattan Kiadó (2022)
- Ârmin Vâmbéry 190 Yıl Önce Doğdu. In: Davletov, Timur B.; Aliyi, Fatih (szerk.) Prof. Ârmin Vâmbéry 190 Yaşında : Bildiriler Kitabı .Ankara, Törökország : TürkSoy (2022)
- Gondolatok Halasi-Kun Tibor pályájáról I. Útja a turkológiához (1914–1936). Keletkutatás: 2023. tavasz

János Hóvári'nin Hâtırasına

*“Gelecek nesiller büyük âlimlere karşı ekseriyetle vefasızdır. Onların hâtıralarını bilhassa doğum ve ölüm tarihlerinin yuvarlak yıldönümlerinde yâd ederiz.”*³ János Hóvári, Türkolog Gyula Németh'in doğumunun 130. yılı münasebetiyle Hitel dergisinde kaleme aldığı makalesinde düşüncelerini böyle ifade etmişti. János Hóvári'nin bugün hususi bir yıldönümü bulunmuyor. Yaşasaydı bu yıl yetmiş bir yaşında olacaktı; aramızdan ayrılalı üç yıl geçti.

Tanışmamızın öyküsü son derece sıradandır. János eşimin okul arkadaşıydı. Üniversite yıllarında bir gün kendisiyle trende tesadüfen karşılaştık. Eski dostlar birbirlerini sevinçle selamlarken János Türkoloji eğitiminden büyük bir gururla bahsetti. İçindeki coşku son derece etkileyiciydi. Zihnimde derin izler bırakan şey onun bu heyecanı ve bölüm seçimindeki cesareti oldu... Sonrasında on yıllar boyunca yollarımız kesişmedi; hayat bizi farklı yönlerde savurdu.

Bir anma yazısı tabiatı gereği yazarın hayatındaki çeşitli mesleki durakları eksiksiz bir biçimde aktarır. Çok sonraları şekillenen iş ilişkimiz düşünceleri kelimelere dökmeyi zorlaştırıyor. O kısa süreli karşılaşma yürüttüğümüz çalışmaların bir neticesi olarak on yıllar sonra, 2010'lu yıllarda mesleki bir ortaklığa evrildi. Kendisiyle gerçekleştirdiğimiz sohbetler ve sunduğu tavsiyeler Türk-Macar meselelerinde yolumu bulmama rehberlik etti. İletişimimizin ilk andan itibaren pürüzsüz akmasında muhtemelen memleketlerimizin aynı olmasının da payı büyüktü. János Somogy'de olup bitenleri yakından izledi. Sürekli yeni fikirler, projeler ve çalışma arzusuyla doluydu. Muğla'da görev yaptığım yıllarda da, sonrasında Kaposvár'a döndüğümde de bu üretken tavrı aynen devam etti. Kaposvár aramızdaki güçlü bağlardan biriydi.

Uluslararası saygınlığa sahip tarihçi, Türkolog ve diplomat Dr. János Hóvári'nin yaşam öyküsünü somut biyografik verilerle ele alacak olursak işe en başından başlamak gerekir. Kendisi 9 Mayıs 1955'te küçük bir köy olan Kiskorpád'da dünyaya geldi. Hayat yolculuğuna oradan başlayıp hep daha ilerilere ulaştı. Lise eğitimine Kaposvár'daki Tácsics Mihály Lisesi'nin matematik-fizik bölümünde adım attı. András Dobai'nin verdiği özel derslerde Türkçe öğrenmeye başladı. Türk dilinin büyüğü onu sarmıştı. Bu ivmeyle yolu doğrudan Macaristan'ın en seçkin kurumu olan Budapeşte'deki Eötvös Loránd Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne uzandı ve eğitime tarih ile kütüphanecilik bölümünde başladı. Türk dilinin zihnindeki esareti devam ettiği için kütüphanecilik eğitimini bırakarak Türkoloji bölümüne geçiş yaptı. János Hóvári hayatının ilerleyen yıllarında Türk dili ile kültürüne gönülden bağlı, Türk dünyasına derin bir muhabbet besleyen bir aydın oldu.

Akademik kariyeri Macaristan Bilimler Akademisi Tarih Enstitüsü'nde şekillenmeye başladı. Diplomasını aldığı 1979 yılından 1992'ye kadar burada araştırmalarını sürdürdü. Eş zamanlı olarak Pécs'teki Janus Pannonius Üniversitesi Eğitim Fakültesi Tarih Enstitüsü'nde öğretim üyeliği yaptı.

³ Hóvári János: Németh Gyula: a 20. századi turkológia nagy alakja Emlékezés születésének 130. évfordulójára alkalmából. Hitel, 2020. 12. szám. 16-20. sayfa

Bilimsel çalışmalarının merkezinde ağırlıklı olarak Macaristan'daki Türk hakimiyeti tarihi yer alıyordu. Ayrıca Osmanlı-Türk dönemi kaynak okumaları üzerine de derinlemesine incelemeler yürüttü. Tarihçi János Hóvári yüz elli yıllık Türk egemenliğinin Macar halkının hafızasında ne ifade ettiğini son derece berrak bir biçimde kavramıştı.

İlerleyen on yıl Türk-Macar ilişkileri üzerine yürüttüğü araştırmalar kapsamında İmre Thököly ile Ilona Zrínyi'nin İzmit'deki hatıraları ve Ferenc Rákóczi'nin Tekirdağ'da geçirdiği yıllar hakkında eserler kaleme aldı. Osmanlı ordusunda görev yapan Macar generallerinin tarihteki yerini inceledi. Osmanlı İmparatorluğu'nun iktisadi geçmişine dair çeşitli uzunluklarda makaleler telif etti. Yirminci yüzyıl Türk-Macar münasebetleri de yazarın ilgi alanına dâhildi. Eserleri ve tebliğleriyle Türk dünyasını Macar halkı için anlaşılır kılmaya gayret gösterdi. Rejim değişikliği dönemindeki siyasi dönüşümler esnasında, 1989 yılında Macar-Türk Dostluk Derneği'nin kuruluşunda mühim bir rol üstlendi. (Söz konusu cemiyetin resmî tescili 1991'de gerçekleşti.)

Dışişleri Bakanlığı bünyesine 1992'de katılarak ömrünün sonuna dek sürdüreceği diplomatik görevine adım attı. Bakanlık çatısı altında çeşitli alanlarda farklı makamlarda bulundu. Raportörlük, danışmanlık, başdanışmanlık ve müsteşarlık görevlerini ifa etti. İsra'il'de, Kuveyt'te ve Türkiye'de büyükelçisi olarak hizmet verdi. Türkiye'deki makamına Ağustos 2012'de atandı. Büyükelçilik dönemi boyunca Macar-Türk ilişkileri sağlam temeller üzerine inşa edilerek mütemadiyen daha üst seviyelere ulaştı.

Akademik idealleri gücünü her daim korudu. Diplomatik faaliyetlerinin yanı sıra araştırmalarına, telif çalışmalarına ve konferanslarına devam etti; organizasyonlara öncülük ile destek sağladı. Olağanüstü bir üretkenlik sergiledi ve zamanını son derece verimli kullandı. Akademik unvanını, Aşağı Tuna'da Osmanlı İktisadi Yapısı 1496-1517 başlıklı tezini savunarak 1997 senesinde elde etti.

János Hóvári memleketine ve vatanına derinden bağlıydı. Türkolog Pál Fodor'un ifadeleriyle, *“memleketine, vatanına ve Macar tarihine duyduğu gösteriştan uzak sadakat, onun varoluşunun temel bir parçasıydı. Szigetvar ile Mohaç araştırmalarını teşvik ederken, Szigetvar anma yılını düzenlerken ve Szigetvar ile Türkler arasında arabuluculuk yaparken eylemlerine yön veren duygu yine bu sadakattir. Bu meselelerdeki tutumu, onun tarihî mirasa olan köklü bağlılığının açık bir göstergesiydi. Günlük mesaisini yürütürken irtibat hâlinde olduğu ülkeleri ve bilhassa Türk halklarını aralıksız araştırmasını, incelemesini sağlayan saik de aynı sadakat duygusuydu. Karşılıklı muhabbetin tesisinin ancak onları tanımakla ve anlamakla mümkün olacağının bilincindeydi. János, dünyanın dört bir yanında Macar kimliğinin en seçkin örneklerinden birini temsil etti.”*⁴

Ankara'daki görevinin ardından ülkesine çağrıldığında kendisine yabancı bir alan olan sanat dünyasında görevlendirildi. Yeni vazifesinde de yetkinliğini kanıtladı; üstlendiği sorumluluğun gerektirdiği tüm bilgi birikimini hızla edindi. Temaslar kurdu, müzakereler yürüttü, gelişmelerden haberdar oldu ve daima iletişim içinde kaldı. Doğrudan kurulan şahsi ilişkileri ve bizzat kazanılan tecrübeleri son derece önemsiyordu. İyimser bakış açısını daima muhafaza etti. Tüm bu süreç boyunca hayatının en mühim misyonu addettiği hedefine bağlı kalarak Türk halklarının tarihini ve kültürünü tanıtmaya yönelik mesaisini sürdürdü. Yeni makaleler kaleme aldı, etkinlikler organize etti, konferanslara iştirak edip tebliğler sundu. Üniversitelerde dersler verdi ve tüm birikimiyle Macaristan ile Türkiye'deki yükseköğretim kurumları arasında sağlam köprüler kurulmasına çaba harcadı.

⁴ Pál Fodor'un János Hóvári'nin cenazesinde methiyesi (Fodor Pál gyászbeszéde Hóvári János temetésén) fodorpall.abtk.hu/91-gyaszbeszed-hovari-janos-temetesen-budapest-farkasreti-temeto-2023-oktober-9.

János Hóvári, geçmişi bilerek sağlam bir geleceğin inşa edilebileceğine derinden inanırdı. Üniversite kürsüsünde onu müstesna kılan özelliği muhtemelen buydu. Geniş kapsamlı tarihî bağlamları idrak etme ve bu hususları öğrencilerine ilgi çekici bir üslupla aktarma yeteneğine sahipti. Bulunduğu her ortamda etrafında adeta akademik bir çalışma grubu şekillenirdi. Tarihin son derece mühim ve kıymetli bir bilim dalı olduğu fikrini öğrencilerine başarıyla aşıladı. Dersleriyle her yaştan dinleyiciyi fikrî bir derinliğe sevk etti.

Diplomat kimliğiyle medeniyetler ve kültürler arası diyalogun ehemmiyetini savundu. Meslek hayatındaki son durağı Türk Devletleri Teşkilatı Macaristan Temsilcilik Ofisi'ydi.

János Hóvári'ye şahsiyeti itibarıyla muhabbet besler; bilim insanı ve üniversite hocası kimliğine derin bir saygı duyardım. Onun bağımsız aydın duruşu, mizah anlayışı, samimiyeti ve sadeliği son derece etkileyiciydi. İnsani zaafılarını da çekinmeden ortaya koyabilme cesareti ayrıca takdire şayandı. O, köklerini her daim aklında tutan, içimizden biriydi. Şahsında Doğu ve Batı harmanlanmış vaziyetteydi. Engin entelektüel birikimi ve insani değerleri sayesinde kariyeri boyunca daima iş birliğini gözettiler ve bunun temsilciliğini üstlendiler.

Erken vefatı, akademik camia için oldukça ciddi bir kayıptır.

Başlıca eserleri:

- *A hűtlen Dobó*; Helikon, Bp., 1987 (*Labirintus*).
- *Rodostói emlékek és tanulságok*; Magyar-Török Baráti Társaság, Bp., 2009.
- *Rodostói emlékek és tanulságok*; 3. jav. kiad.; Magyar-Török Baráti Társaság, Bp., 2012.
- Az Atatürk által megkezdett úton... In: Kansu, Ceyhun Atuf Mustafa Kemal Atatürk. Budapest: Nap Kiadó (2017).
- Atatürk öröksége magyar szemmel. In: Kansu, Ceyhun Atuf Mustafa Kemal Atatürk. Budapest: Nap Kiadó (2017). [
- *Magyar emlékek Törökországban*; ill. K. Pintér Tamás, szöveg Hóvári János; Turkinfo Alapítvány, Bp., 2017.
- Gondolatok a magyarság keleti örökségéről. In: Sipos, János (szerk.) Keleti hatások és motívumok a magyar művészetben. Budapest: Magyar Művészeti Akadémia (2019). [Macarların Doğu Mirasına Dair Düşünceler. İçinde: János Sipos (Ed.), Macar Sanatında Doğu Etkileri ve Motifleri. Budapest: Macar Sanat Akademisi (2019)]
- Szigetvár 2016: az emlékezőskultúra dilemmái és elágazásai: "Jó néha felfrissíteni az emlékezetet". In: Pap, Norbert (szerk.). Pécs, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Pécsi Tudományegyetem (2020).
- *Hősök, mártírok, áldozatok, szentek*; szerk. Csízy Katalin, Hóvári János; KRE–L'Harmattan, Bp., 2021 (*Károli könyvek. Tanulmánykötet*).
- Németh Gyula: Vámbéry Ármin legsikeresebb tanítványa: emlékezés születésének 130. évfordulója alkalmából. In: Dobrovits, Mihály (szerk.). Dunaszerdahely (Szlovákia), Vámbéry Polgári Társulás (2021).
- Kars'ın Macar Savunucuları (1854-55): Kırım Savaşı'nın Macar-Türk Müşterek Mirası. İçinde: Klára Radnóti (Ed.). Budapest, Gül Baba Türbesi Mirası Koruma Vakfı (2021)
- A szigetvári Zrínyi Miklós hitvallása és utolsó levelei (1566): Csapdahelyzet és hősies katonahalál. In: Kincses, Katalin Mária (szerk.). Budapest, Magyarország : Károli Gáspár Református Egyetem, L'Harmattan Kiadó (2022).
- Ármin Vámbéry 190 Yıl Önce Doğdu. İçinde: Timur B. Davletov; Fatih Aliyi (Ed.), Prof. Ármin Vámbéry 190 Yaşında: Bildiriler Kitabı. Ankara, Türkiye: TÜRKSOY (2022)
- Gondolatok Halasi-Kun Tibor pályájáról I. Útja a turkológiához (1914–1936). Keletkutatás: 2023. tavasz.

Makale Bilgileri:

Yapay Zekâ Beyanı:	<i>Herhangi bir yapay zeka aracı kullanılmamıştır.</i>
Etik Kurul Kararı:	<i>Etik kurul kararından muaftır</i>
Katılımcı Rızası:	<i>Katılımcı yoktur.</i>
Mali Destek:	<i>Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.</i>
Çıkar Çatışması:	<i>Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.</i>
Telif Hakları:	<i>Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.</i>

Article Information:

Artificial Intelligence Statement:	<i>No artificial intelligence tools were used.</i>
Ethics Committee Approval:	<i>It is exempt from the Ethics Committee Approval</i>
Informed Consent:	<i>No participants.</i>
Financial Support:	<i>The study received no financial support from any institution or project.</i>
Conflict of Interest:	<i>No conflict of interest.</i>
Copyrights:	<i>The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.</i>

THE HUNGARIAN POLO TEAM AT THE 1936 OLYMPIC GAMES AND SOME INFORMATION ABOUT POLO IN HUNGARY

Dursun AYAN¹

Open Access Journal

**¹Sorumlu Yazar /
Corresponding Author:**
Dr. Dursun AYAN
Bağımsız Araştırmacı
dursunayan@hotmail.com
ORCID: 0000-0002-5152-0546

Bu çalışmanın ön incelemesinde ve yayımlanmadan önce Turnitin ile **intihal taraması** yapılmıştır. This study was screened for plagiarism using Turnitin during the **preliminary review** and prior to publication.

Başvuru/Submitted: 01-06-2026
Kabul/Accepted: 06-07-2026
Online Yayın/Published Online: - 14-07-2026

Atıf/Cite:
Ayan, Dursun. "1936 Olimpiyat Oyunlarında Macar Polo Takımı ve Macaristan'da Polo Hakkında Bazı Bilgiler." *Uluslararası Eğitim ve Tarih Araştırmaları Dergisi*, vol. 8, no. 15, 2026, s. 312-323.

ÖZET: Polo (çevgan) Orta Asya kökenli eski bir atlı spor olarak uzun yıllar sonra 1869-1870 yıllarında Hindistan'dan İngiltere'ye götürülmüş topla oynanan bir spordur. İngiltere'de ilk kez oynanıp takımlar kurulduktan sonra diğer Avrupa ve Amerika ülkeleri poloyu benimseyip kendi ülkelerinde oynamaya başlamışlardır. Macaristan da bir Avrupa ülkesi olarak polo ile 1875 yılında tanışmış ve oynamaya başlamıştır. Zamanla polo dalında olimpiyat oyunlarına katılacak kadar bu sporu ilerletmiştir. Ancak II. Dünya Savaşı'ndan sonra Nazilerin etkisiyle polo oyuncuları tutuklanmış, Demir Perde döneminde ise Sovyetlerin etkisiyle polo yasaklanmıştır.

Alışmış yaygın spor dallarında dünya çapında olimpiyat başarısı bilinen Macarlar, polo ile sadece beş kez olimpiyatlarda yer almış ayrıca bu spor dalına emek verip başka müsabakalara katılmıştır. Sovyet Komünizminin ve Nazizmin ideolojik baskı ve yasaklarına rağmen Macarlar polo sporunu canlı tutmuşlardır. Macarlar polo atı ırkının geliştirilmesi için Arjantin birikiminden faydalanmış ve yerli atlar yetiştirmiştir.

Bu çalışmada bu başarının kısa bir tarihi verilecek ve 1936 Berlin Olimpiyatları'ndaki Macar polo milli takımı ve oyuncuları tanıtılacaktır. Dünya genelinde aristokratların oyunu olan polonun Macaristan'da askerlerin oynadığı bir oyun olduğuna dikkat çekilecektir.

Anahtar Kelimeler:

Macaristan, polo, olimpiyat, tarih, polo atı, Macar Polo Kulübü.

ABSTRACT: Polo (chovgan) is an ancient equestrian sport of Central Asian origin that was brought to England from India in 1869-1870. After it was first played and teams were formed in England, other European and American countries adopted polo and began playing it in their own countries. Hungary, as a European country, also became acquainted with and began playing polo in 1875. Over time, the sport progressed to the point of participation in the Olympic Games. However, after World War II, polo players were arrested under Nazi influence, and during the Iron Curtain era, polo was banned under Soviet influence.

Hungarians, known for their worldwide Olympic success in conventional, mainstream sports, have participated in polo at the Olympics only five times, though they have also dedicated effort to the sport and competed in other tournaments. Despite the ideological oppression and prohibitions of Soviet Communism and Nazism, Hungarians kept the sport of polo alive. The Hungarians drew upon Argentine expertise to develop a polo horse breed and bred local horses.

This study will present a brief history of this achievement and introduce the Hungarian national polo team and its players from the 1936 Berlin Olympics. It will highlight the fact that, while polo was a game played by aristocrats worldwide, in Hungary it was a sport played by military personnel

Anahtar Kelimeler:

Hungary, polo, Olympic, history, pony, Magyar Polo Club.

Giriş

Macaristan 20 yüzyılda bile atlı sporlar ve gösteriler konusunda kendini gösteren ülkelerden birisidir. Ayrıca at türlerinin geliştirilmesine ilgi gösteren bilimsel ve askeri birikime sahiptir. Askeri amaçlı kullanılan atların süvari ve topçu sınıfı için ırklarının geliştirilmesi askeri hayatın hayvancılık ve zooloji açısından önemini katkılarına işaret etmektedir. Tankların ordularda süvari birliklerin yerine almasıyla bazı ülkelerde at sporları binicilik düzeyinde sürdürülebilirken bazı ülkelerde polo gibi daha organize spor dallarıyla yaşamaya devam etmiştir. Kırsal kesimde ise mütevazı köylü hayatı içinde tarımda makineleşmenin gölgesinde kalmıştır.

Güncel olarak bilinen adıyla polonun, eski metinlerde ve tarihlerde geçen adıyla çevganın Orta Asya'dan İran bölgesine oradan diğer orta çağ kavimlerine geçen bir spor olduğu pek çok çalışmada gündeme getirilmektedir. Farsça ismi yaygın olduğu için İran kökenli olduğu kabul edilse de İran öncesi tarihi incelenmeye muhtaçtır. Firdevsî *Şehnâme* adlı¹ eserinde İranî ve Turani kavimlerin mücadelesini ve Siyavuş ile Efrasiyab'ın (Alper Tunga) polo oynadıklarını uzun uzadıya anlatmaktadır.² Bu bir edebi eser olsa da *Şehname* İranlılar ile Türklerin aynı dönemlerde polo/çevgan oynadıklarını ve bunu askeri eğitim ve gösteri için yapabildiklerini göstermektedir. Bu konuya Alman spor tarihçisi Carl Diem de eserinde değinmektedir³

Hindistan coğrafyası stratejik açıdan önemli ve üretim açısından zengin olduğu için askeri gücü yüksek Türkler tarafından fethedilince Babür Devleti (1526-1858) poloyu (çevganı) oraya götürmüş, Hindistanı yöneten denizcilik, bilim ve teknolojiye, aristokraside ileri İngilizler ise poloyu Hindistan'da 1850'de öğrenerek İngiltere'ye taşımış ve ilk polo klübünü 1859'de kurmuşlardır. İngiltere gibi futbolun beşiği olan bir kültür polo ile zenginleşmiş ve sömürgeleri, dominyonları ile bu oyunu sahiplenerek İngiltere coğrafyasının dışına taşıyabilmiştir.

10. yüzyıl sonu 11. Yüzyıl başlarında Türkler Kuzey Hindistan'ı zorlamaya başlamış Gazneli Mahmut Pencab'ı yönetimi altına alınca Türklerin yaklaşık 700 yıllık egemenliği başlamış ve Babür Şah ve Babürlüler dönemiyle zirveye ulaşmıştır. Polo (çevgan) tarihi ile ilgili metinler hem Gazneli Mahmut'un hem de Babür Şah'ın polo oynadıklarına, saraylarında polo oynandığına ilişkin bilgiler vermektedir. "Yaklaşık 850 yıl önce Chalukya tarafından yazılan klasik bir eser olan Manas Olhas, pek çok oyundan bahsetmektedir. Babürler Hindistan'a geldiklerinde bile oyunu [poloyu] beraberlerinde getirdiler ve bu oyun birçok kraliyet ailesi arasında popüler oldu."⁴ Hatta bu dönemde kurulup yıkılan küçük beyliklerde de polo oynandığına ilişkin bilgiler vardır.

Poloyu İngiltere'ye tanıtanlar ve oraya götürenler Hindistan Lejyonundaki İngiliz askerler olmuştur. "44. Bengal Yerli Hafif Piyade Alayı'ndan Teğmen Joseph Ford Sherer, Manipur'daki bir çay plantasyonunda polo oynayan işçileri gözlemledi ve alayıyla birlikte bu oyunu oynamaya başladı. Sherer ve Yüzbaşı Robert Stewart'ın, 1862'de dünyanın ilk resmi polo kulübü olan Kalküta Polo Kulübü'nün kurucuları olduğu söylenmektedir. 1862'de Hindistan Polo Birliği kurulmuştur."⁵

¹ Firdevsî, *Şehnâme* (4 cilt), (Farsçadan çeviren. Prof. Necati Lugal, düzenleyen. Kenan Akyüz), Şark İslâm Klasikleri, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları:1170, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi: 298, Şark-İslâm Klasikleri:18, İstanbul 1993. (Aynı eser Kabalcı yayınevi tarafından da yayımlandı)

² Firdevsî, *Şehnâme*, 4. cilt, s. 12-19.

³ Carl Diem, *Asiatische Reiterspiele*, Herausgegeben im Auftrag des Carl Diem Instituts/ Köln Von Norbert Müller (Red-), Liselatt, Olmps Press; Hildesheim, Zürich, New York, 1981.

⁴ Arvind Usha Tiwari and Dharendra Tiwari, "Indian Sports Prehistoric To Presend Epoch", *International Journal Of Behavioral Social And Movement Sciences*, Vol. 12, Jan-Mar 2023, Issue 01, (s. 117-127), s. 117.

⁵ Luise Elsaesser, "Dashing about with the greatest gallantry": Polo in India and the British metropole, 1862-1914, *Sport in History*, 2020, 40:1, (s. 1-27), s. 6.

İngiltere’de ilk defa oynanması için 1869 ve 1870⁶ gibi biri birine yakın iki tarih belirtilmektedir. Türk ve Babür simalar kadar İngiliz tarihi simalarından Winston Churchill, Edward VIII ve Prens Charles aynı zamanda iyi bir polo oyuncusu olarak polo tarihinde yerini almaktadır.⁷ Asya kökenli bir spor olan polo Bizans’ta da kabul görmüş,⁸ Haçlı Seferleri ile tanışıldıktan sonra Avrupa’da belirli zamanlarda oynanmıştır.⁹ Ancak Macarların polo ile tanışması İngiltere’den sonradır. Çünkü Osmanlılar bazı atlı sporları ve okçuluğu geliştirdiği halde poloya pek ilgi göstermemiştir. Bu nedenle Macar polosunda Osmanlı etkisinden bahsetmek mümkün değildir. İngiltere’nin poloyu Avrupa ve Anglosakson dünyaya tanıtmayı, buradan Latin Amerika ülkelerine yayılması polonun kültürler arası geçişlilik düzeyi yüksek bir spor olduğunu göstermektedir,¹⁰ Polo oynayan ülkelerin belirli bir aristokrasi ve zenginlik düzeyinde olduğu görülmektedir. Ancak, 1936 Olimpiyatlarında Macar polo oyuncuların içinde bir aristokrat varken diğerleri askerdir. Macaristan’da askerlerin belirli bir dönem spor alt yapısını oluşturduğunu söylemek yanlış olmamalıdır.

Modern Olimpiyat Oyunları

İlk (Antik) Olimpiyatların MÖ 776’da Yunanistan’da spor festivali olarak başladığı bilinmektedir. Olimpiyat oyunlarının resmi olarak ortadan kaldırılması hakkında iki görüş vardır; En yaygın görüş MS 393’te İmparator I. Theodosius’un pagan tarikatları kaldırması, diğeri ise MS 426’da İmparator II. Theodosius’un tüm Yunan tapınaklarını yıkılması emridir. Zaman zaman olimpiik oyunlar adıyla Avrupa’nın değişik yerlerinde müsabakalar düzenlense de uzun yıllar ara verilen olimpiyatlar Baron Pierre Cubert’in çabalarıyla 1894’te Uluslararası Olimpiyat Komitesi’nin kuruluşundan sonra Paris Üniversitesi’nde yapılan kongrede ele alınmış ve ilk Olimpiyat Oyunlarının 1896’da Atina’da yapılarak canlandırılmasına karar verilmiştir. Bazı oyunların Olimpiyatlara dahil edilmesi bazılarının çıkartılması bugün bile geçerlidir. Polo, 1900 Yaz Olimpiyatlarında Olimpiyat Oyunlarına dahil edilmiş 1936 Yaz Olimpiyatlarından sonra resmi programdan çıkarılmıştır. Ancak II. Dünya Savaşı sırasında ve sonraki yıllarda polo için gerekli at ve araç-gerecin Olimpiyatlara getirilmesindeki taşıma ve mali zorluklar nedeniyle oyunun gördüğü ilgi azalmıştır. Ama 1996’da Uluslararası Olimpiyat Komitesi, poloyu tanınmış bir spor olarak sınıflandırmak için oy kullanmıştır

Ülkeler/tarihler	1900	1908	1920	1924	1936
Arjantin				5	1
Belçika			4		
Fransa	6			5	
İngiltere	7	12	4	4	2
Almanya					5
Macaristan					4
Meksika	4				3
İspanya			4	6	
ABD	3			4	
Katılan Devlet Sayısı	4	1	4	5	5

Tablo. 1 Olimpiyatlara Katılan Polo Takımları ve Oyuncu Sayıları

⁶ Elsaesser, *age.*, s. 11.

⁷ Horaca Laffaye, *The Polo Encyclopedia*, Mc Farland & Company, Inc., Publishers, London, 2004

⁸ Dursun Ayan, “Macaristan Olimpiyat Madalyaları ve Macar Nüfusu Üzerine Oransal Bir değerlendirme (Bir Olimpik Demografya Denemesi)”, *Türk-Macar İlişkilerinin 100. Yılı Sempozyumu Bildirileri* (ed. Melek Çolak), Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi TÜMOCAM 23-25 Kasım 2023 Muğla, Çizgi yay., Konya, (s. 605-624).

⁹ Carl Diem, *age.*

¹⁰ Dursun Ayan, “Kültürel Geçişlilikte Polo/Çevgan Oyunu”, *Dördüncü Uluslararası Türk Kültürü Kongresi Bildirileri*, (4-7 Kasım 1997-Ankara), C. III, Azize Yasa-İmran Baba, (yay. haz.), Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı yayınları, Kongre ve Sempozyum Bildirileri dizisi: 14, Ankara 2000, (s. 93-103).

Macarlar ve Olimpiyatlar

1896'da başlayana Modern Olimpiyatlar göz önünde bulundurulduğunda Macaristan nüfusuna göre en fazla Olimpiyat Madalyası alan ülkelerdendir.¹¹ Modern Olimpiyatların 1896'da başlamasından önce Olimpiyat Komitesinin kurucu üyeleri arasında yer almış¹² ve Olimpiyatlara katılan ilk ve başarılı ülkelerden olmuştur.

Olimpiyatlarda Polo

Modern Olimpiyatların 1896'da başlamasından sonraki zaman içinde polo 1900, 1908, 1920, 1924 ve 1936 Yaz Olimpiyatlarında yer almıştır. Olimpiyatların ilk üçünde İngilizler, son ikisinde ise Arjantinliler polo dalında galip gelmiştir. Macaristan dereceye giremese de dokuz ülke içinde 1936'da dört polo oyuncusuyla yer almıştır.

Polonun olimpiyatlarda yer alması, milli takım katılımı olsa da ilk kez değişik ülkelere oluşan takımların müsabakası şeklinde olmuştur. Polonun spor dalı olarak ilk kez katıldığı 1900 (28 Mayıs-11 Haziran) Paris Olimpiyatlarında aslında bilinen anlamda milli takımlar yoktur, takımlar vardır. Farklı milletlerden sporcular isimleri belli takımlara girerek takım oluşturmuşlar ve böylece müsabaka yapmışlardır. Finaldeki sıralamaya göre takım adları ve takımdaki oyuncuların dahil olduğu milletlere göre dağılımı şöyledir: Foxhunters, (İngiltere, İrlanda, Amerika Birleşik Devletleri), Rugby P. C. (Fransa, İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri), Bagatelle P. C., (Fransa, İngiltere), Mexico/Kuzey Amerika (tümü Meksika vatandaşı), Compiègne, (Fransa).

1908 (18-21 Haziran) Londra Olimpiyatlarında polo takımları milli takım değil 1900'deki gibi kulüplerdir. Üç İngiliz kulübün İngiliz oyuncularla katıldığı bu oyunlarda Roehampton (birinci), All Ireland (ikinci), Hurlingham (üçüncü) olmuştur. Macar polo tarihi açısından şu bilgiyi de akılda tutmak gerekir: "Macar polocular zamanla, yabancı müsabakalarda çok iyi sonuçlar elde ettiler. Nitekim, 1908'de Macar takımı Londra Olimpiyatları'na gitti ve Wimbledon Park'ta İngiliz Muhafız Birliği takımına karşı galip geldi. Ancak, o zamanki Olimpiyatların düzensizliği ve kulüpler arasındaki rekabet nedeniyle, sonunda, Dünya Olimpiyat Örgütü tarafından sadece Hurlingham Kulübü tarafından düzenlenen üç İngiliz takımı arasındaki müsabaka resmi olarak kabul edildi. Macar takımları, o dönemde Avrupa'da faaliyet gösteren polo kulüplerinin (Frankfurt, Hamburg, Ostend, Londra, Paris, Viyana) takımlarıyla başarılı bir şekilde yarıştı ve giderek daha fazla Macar oyuncu yerel programlara katıldı."¹³

1920 (25-31 Temmuz) Anvers (Belçika) Olimpiyatlarında polo takımları bilinen anlamda milli takımlardır. Dört takım katılmış ve sıralama şöyle olmuştur: İngiltere, İspanya, Amerika Birleşik Devletleri, Belçika.

1924 (28 Haziran-10 Temmuz) Paris Olimpiyatlarına beş polo milli takım katılmış ve başarı sıralaması şöyle olmuştur. Arjantin, Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, İspanya, Fransa.

1936 Berlin Olimpiyatları 1 Ağustos-16 Ağustos 1936 tarihleri arasında Hollanda'nın Amsterdam şehrinde gerçekleştirilmiştir. Polo müsabakalarına beş milli takım katılmıştır. Başarı sırasına göre katılan ülkeler şöyledir: Arjantin, İngiltere, Mexico, Macaristan, Almanya.¹⁴

1936 Olimpiyatlarında Macar Polo Oyuncuları

¹¹ Ayan, "Macaristan Olimpiyat Madalyaları ...", s. 607.

¹² Ayan, *age*, s. 607.

¹³ György Ivanics, *Magyar Póló 1917-1945*, Professio Kiadó, Budapest 2017, s. 11.

¹⁴ Laffaye, *yage*, s. 278-280.

1936 Olimpiyatları'nda (Kálmán Bartalis, István Bethlen, Tivadar Dienes-Öhm, Dezső Kovács, Imre Szentpály)'dan oluşan Macar takımı¹⁵ 4. sırayı alarak Macaristan'a 3 Olimpiyat puanı kazandırmıştır. 1936 Berlin Olimpiyatları geneline bakılırsa; Macarlar 10 altın, 1 gümüş, 5 bronz toplam 16 madalya ile dünya sıralamasında da 3. sırada yer almıştır. 1896-1992 Barselona Olimpiyatlarına kadar geçen dönemde Macarlar sadece 1900 ve 1924 Paris Olimpiyatları hariç dünya sıralamasında onunculuk ve üstünde başarı elde etmiştir. 2020 Tokyo Olimpiyatları da dahil 1896-2020 Olimpiyat oyunlarında dünya sekizincisi olmuştur.¹⁶

1936 Berlin Olimpiyatları'ndaki Macar polo takımı oyuncuları hakkında bazı bilgiler de şöyledir:

Kálmán Bartalis (1899-1982). Erdel topraklarında Szamosújvár (Gherla)'da doğmuştur. Kálmán Bartalis, 1936 Olimpiyatları'nda Macaristan'ın üç maçından sadece birinde, Almanya ile oynanan ve 8-8 berabere biten açılış maçında üçüncü oyuncu olarak yer almıştır. Kálmán Bartalis, askerlik kariyerinin başında süvari birliklerinde görev yapmış ve binicilik sporlarıyla tanışmış, engel atlama ve poloyla ilgilenmiştir. Askeri okulu ve ardından Viyana'daki İmparatorluk ve Kraliyet Maria Theresa Askeri Akademisini tamamlayıp 1918'de teğmen olmuştur. Farklı süvari ve piyade kıta hizmetlerinden sonra Macaristan Savunma Bakanlığı Askeri Grup Karargâhı, I. Kolordu Komutanlığı ve 2. Genelkurmay Başkanlığında görevlendirilmiş ve Ocak 1939 ile 1 Mart 1940 tarihleri arasında Genelkurmay Başkanının geçici yaverliğini yapmıştır. 1938'de binbaşı, 1942'de yarbay olan Kálmán Bartalis I. Kolordu Komutanlığında istihbarat subayı, Genelkurmay Başkanlığı 2. Tümeninde Savunma Alt Birim komutanlığı yaptıktan sonra 1941'de Genelkurmay Başkanlığından ayrılmış ve 1 Şubat 1944'e kadar Ankara'da (İstanbul'da ikamet ederek) askeri ataşe olarak görev yapmıştır. 1943 yılında Spor Şampiyonu Nişanı ve Büyük Askeri Sporculuk Nişanı ile ödüllendirilen Kálmán Bartalis *A Magyar Katonai Szemle* dergisinin 1938 (8. Évfolyam/3. sayısında) "A lovaspoló-sport és annak mai helyzetképe" (Polo sporu ve güncel durumu) başlıklı bir makale yayınlamıştır. 1944'te albay rütbesiyle emekli olduktan sonra Brezilya Rio de Janeiro/Petropolis'te yaşamış ve Şubat 1982'de bir huzurevinde vefat ederek bu şehirde defnedilmiştir.¹⁷

Tivadar Dienes-Öhm (1907-1944). Süvari asker. Nyíregyháza'da doğmuştur. Babası gibi Tivadar Dienes-Öhm de askeri okullarda eğitim görmüş 1932-33 yıllarında Komárom'daki Süvari binicilik okulundan mezun olduktan sonra Nyíregyháza'da 4. Süvari Alayında görev yapmıştır. Budapeşte'deki 1. Süvari Alayına kalıcı olarak atanmış, 1939'da yüzbaşılığa, 1944'te binbaşılığa terfi etmiştir. Haziran 1944'ten itibaren cephede 2/2. Süvari Tümeninin ağır silah bölüğü komutanı ve daha sonra 2/2. Süvari Tümeni komutanı olarak görev yapmıştır. 1942'de Büyük Askeri Sportmenlik Nişanı, 1944'te ise Macar Liyakat Nişanı Şövalye Haçı ve Macar Liyakat Nişanı Subay Haçı ile ödüllendirilen Tivadar Dienes-Öhm II. Dünya Savaşına katılmış ve 1944'te Kiskunfélegyháza civarındaki Bugacpuszta'da el bombası isabeti sonucu kahramanca bir ölümle hayatını kaybetmiştir. Oradaki Szabó çiftliğine gömülse de naaşı oradan alınarak Kiskunfélegyháza'daki kahramanlar mezarlığına defnedilmiştir. Tivadar Dienes-Öhm askerliği yanı sıra 1932 ve 1933 yılları arasında süvari subayları için binicilik kursunu tamamlamış, engel atlama yarışmalarına katılıp Ordu Süvarileri Polo Kulübü ve Macar Polo Kulübünde polo oynamıştır. Tutkulu bir polo oyuncusu olarak Macaristan milli takımında birkaç kez oynamış ve 1936 Berlin Olimpiyatları'nda Macaristan takımında yer almıştır.¹⁸

István Gróf Bethlen, (Oğul István Bethlen). 1904'te Budapeşte'de Erdelli bir soylu ailede doğmuş 1982'de Roma'da vefat etmiştir. Bethlen 1921-1931 tarihleri arası görev yapan Macaristan

¹⁵ Bela Györ-Laszlo Klesz, *Katonaolimpikonon*, Zrinyi Kiadó, Budapest 2012, s. 28; György Ivanics, *Magyar Polo 1917-1945*, Professio Kiadó, Budapest 2017.

¹⁶ Dursun Ayan, "Macaristan Olimpiyat Madalyaları ...", (s. 616-618).

¹⁷ <https://hajramagyarok.hu/lovaglas/bartalis-kalman-1889>; <https://www.olympedia.org/athletes/18076>

¹⁸ <https://www.olympedia.org/athletes/18078>; <https://hajramagyarok.hu/lovaglas/dienes-oehm-tivadar-mario-1907>

Başbakanı István Bethlen'in oğludur. Baba ile oğul sık sık aynı takımda oynayacak kadar spora düşkün kimselerdir. Baba István Macaristan'da buz hokeyinin yaygınlaşmasından önce popüler bir spor olan bandy (buz topu) oyununun önde gelen uygulayıcılarından biridir. Genç Bethlen Almanya'da bir ziraat kolejinden mezun olmuş, tarımla işleri yanında 1923'ten itibaren atletizmle ilgilenmiş ve Macaristan şampiyonu 4 x 100 metre bayrak takımında yer almıştır. 1925-1935 yıllarında buz hokeyinde Macaristan milli takımında yer almış, 1927 Avrupa Buz Hokeyi Şampiyonası'nda ve 1931 ile 1935 yılları arasında dört dünya şampiyonasında Macaristan'ı temsil etmiştir. Çim hokeyinde 1925 ile 1927 yılları arasında üç kez milli takımda oynadığı gibi milli polo oyuncusu olarak 1936 Berlin Yaz Olimpiyatları'na katılmıştır. Budapeşte gece hayatının tanınmış bir siması olarak ünlenen István Gróf Bethlen II. Dünya Savaşı'ndan sonra önce Arjantin'e, ardından İtalyan eşiyle birlikte Roma'ya göçmüş ve 1982'de vefat etmiştir.¹⁹ 1936'daki Macar olimpiyat polo takımının asker olmayan aristokrat üyesidir.

Dezső Jenő Béla Kovacs. Polo oyuncusu, subay ve mühendistir. 1903'te Debrecen'de doğmuş, 1992'de Budapeşte'de vefat etmiştir. 1925'te Budapeşte'deki Kraliyet Macar Ludovika Akademisinden mezun olup topçu teğmeni olarak göreve başlamış ve 1930'da Budapeşte'deki Kraliyet Macar Joseph Teknik Üniversitesinden makine mühendisi diploması almıştır. 1. Kraliyet Topçu Tümeninde görevliken 1934'te yüzbaşı, 1942'de binbaşı, 1943'te yarbay olmuştur. 1939-1944 yılları arasında polo takım arkadaşı Imre Szentpály gibi İçişleri Bakanlığı Sanayi Alt Grubu'nda öğretim görevlisi olarak çalışmıştır. Alman işgali sırasında, Macar milli servetinin korunması adına Veszprém Mühimmat Fabrikasının değerli makine aletlerinin sınır dışı edilmesini engellemiş ve Almanya'ya götürülen makine aletlerinin geri getirilmesini sağlamıştır. Ayrıca Péti Nitrogénművek Şirketi ve Szönyi Molaj'ın yeri doldurulamaz mekanik ve tesis ekipmanlarının sınır dışı edilmesini önlemiş, Várpalota Devlet Kömür Madenlerinin zarar görmesini engellemiştir. Mart ve Nisan 1945'te Almanların elinde, Nisan ve Eylül ayları arasında ise Amerikalıların elinde savaş esiri olarak kalmış, 1946'da 1. Bölge Komutanlığı'nda, 1948'den itibaren ise İçişleri Bakanlığı kadrosunda görev yapmıştır. Kovács, 1934'te Roma'da Fransa'yı yenerek Kral Kupası'nı kazanan Macar takımındadır. 1936 Olimpiyat takım arkadaşlarından Szentpály ve Kálmán Bartalis ile birlikte. 1934 yılında yine Roma'da düzenlenen Kont Volpi di Misurata Kupası'nın finale çıkan Dezső Kovács, 1936 Olimpiyatları'nda Macar Milli Polo takımında yer almıştır. Askeri mühendisliğini savaştan sonra hafif sanayi makine parçaları üretmek ve araştırma-inceleme mühendisi olarak devam ettirmiştir. Temmuz 1992'de Budapeşte'de vefat etmiştir. Önce Farkasrét Mezarlığına defnedilmiş külleri daha sonra Kelenföld Szent Gellért Kilisesinin mahzenine nakledilmiştir.²⁰

Imre Szentpály (1904-1987). Macar polo oyuncusu, asker, mühendistir. Nagyvárad'da doğmuştur. 1936 Olimpiyatlarına katılmış her üç maçta da oynamıştır. Imre Szentpály, 1926 yılında Ludovika Akademisi'nden topçu teğmeni olarak mezun olmuş, 1926-1930 yılları arasında Macar Ordusunun 1. Topçu Tümeninde subay olarak görev yapmış ardından 1930-1934 yılları arasında Teknik Üniversiteye gönderilmiş ve makine mühendisi olmuştur. Askeri Teknik Enstitüsünde (Ezután a Haditechnikai Intézetben) 1937 yılına kadar balistik grubunda çalışmış, 1937-1943 yılları arasında Savunma Bakanlığı Silahlanma ve Askeri Sanayi Dairesinde, ardından kayıt memurları grubunda görev yapmıştır. 1943 ve 1944 yıllarında Birinci Ordu Komutanlığında silahlanma ve topçu öğretim görevlisi, 1944 ve 1945 yıllarında ise irtibat subayı, 1944 yılında Başbakan Géza Lakatos'un yaverliği görevinde bulunmuş, 1945'te esir alınıp 1946'da serbest bırakılmıştır. Sporcu olarak askerlik

¹⁹ https://internationalhockeywiki.com/ihw/index.php?title=Istvan_Bethlen

²⁰ <https://www.olympedia.org/athletes/18079>; <https://hajramagyarok.hu/lovaglas/kovacs-dezso-jeno-bela-1903>

kariyerinin yanı sıra Bem Süvari Topçu Birliği (Bem lovastüzerek) ve Macar Polo Kulübünde (Magyar Póló Club) polo oynamış 1936'da Berlin Olimpiyatlarındaki Macar Milli Polo takımında üç maçta da oynayıp 7 gol atmıştır. Imre Szentpály'ın oynadığı Macaristan, Hamburg'daki 1939 Avrupa Polo Şampiyonasında altın madalya kazanmış, şampiyonanın en iyi oyuncularından oluşan kıta takımını da 7-1 yenmiştir. Komünistlerin iktidarı ele geçirmesinin ardından, 1947'de binbaşı rütbesi elinden alınmış ve ordudan ihraç edilmiştir. Daha sonra mühendis olarak çalıştığı dönemde bina, okullar ve işyerlerinin merkezi ısıtma ve klima sistemlerini tasarlamıştır. Berlin'deki Macaristan Büyükelçiliği binası da onun tasarımlarına göre inşa edilmiştir.²¹

Macarların 1936 Berlin Olimpiyatlarındaki başarısını Macar spor tarihçisi ve Macaristan Polo Kulübü başkanı György Ivanics *Magyar Póló 1917-1945* adlı eserinde önemseydiğini, Macarların Almanya'nın Nazi baskısından ve Sovyetlerin 1956 baskısından intikam alan bir duyguyla vurgulamaktadır. Spor felsefesi ve Macar kimliğinin oluşmasında spor başarısının işlevi açısından bu vurgu önemlidir.

“Macaristan'da polo, Macar polosu, iki dünya savaşı arasında tarihinin en büyük başarılarını elde etti: 1936 Berlin Olimpiyatlarında 4. sıra, ardından 1939 Hamburg Avrupa Polo Şampiyonası şampiyonluğu. Günümüzde, Macar Olimpiyat Polo Takımımızın 1936 Olimpiyatlarında Nazi Almanyası Polo Takımı'na karşı aldığı 16:6'lık aşağılayıcı zaferi neredeyse kimse hatırlamıyor. Ancak o zamanlar Macarlar, bu zaferi, Sovyetlerin 1956 Devrimini kanlı bir şekilde bastırmasının ardından düzenlenen Melbourne Olimpiyatlarında Macar Su Topu Takımımızın Sovyet Takımı'na karşı aldığı "kanlı" zaferi kutladıkları kadar coşkuyla kutlamışlardı.”²² Polo hakkında bilgilerden herkes için ilginç detaylar öğrenebiliriz.”²³

Macaristan'daki Polo Hakkında Kısa Bilgiler

Macar spor tarihçilerinin polo, Macar sporu ve olimpiyatlar hakkında yaptığı çalışmalar Avrupa polo tarihinin yazılmasına katkı sağlayacak nitelikte gözükmektedir. Dünya polo tarihinde Avrupa'dan İngiltere, haklı olarak daha çok yayınlara yansımakta diğer Avrupa ülkeleri görece olarak sınırlı ele alınmaktadır. Ancak ilerleyen araştırma imkanları, yabancı dil kullanımı, araştırmacıların yeni konular bulma gayreti polo ve Macaristan araştırmalarında kolaylık sağlamaktadır. Kaldı ki bir polo maçını yerinde olmasa da filmde izleyebilmek bile polo araştırmaları için güdüleyici olmakta, araştırmacının zihin dünyasını görsel olarak zenginleştirmektedir. Polo Hindistan'dan İngiltere'ye geçtikten sonra Avrupalılar bu sporu tanıyıp olanakları dahilinde kendi ülkelerine tanıtarak kurumsal yapılar oluşturmak istemiştir. Bu durum Macaristan polosu içinde böyle görünmektedir:

“1875 yılında, Avrupa kıtasında ilk kez Kont Elemér Batthyány (Macar Binicilik Derneği yönetim kurulu üyesi ve 1848'de şehit edilen ilk Macar Başbakanı Kont Lajos Batthyány'nin oğlu), İngiltere'den getirdiği *aletleriyle at üzerinde top oynama* sporunun gösterisini yaptı ve daha sonra Binicilik Derneği başkanı olarak bu sporun tanıtımının coşkulu bir destekçisi oldu. 1880'lerin başlarında, Kont Géza Andrassy, 1827'de Kont István Széchényi tarafından kurulan eski Pesti Gyepen'de (Peşte Çimenliği) polo sporunu başlattı. Ayrıca, Andrassy ailesinin birkaç üyesi ve at

²¹ <https://hajramagyarok.hu/lovaglas/szentpaly-imre-1904>

²² (Macarca: melbourne-i vérfüddő) olarak bilinen “sudaki kan” konusu 1956 Melbourne Olimpiyatları'nda Macaristan ile SSCB arasında oynanan bir su topu maçıdır. Yarı final maçı, 6 Aralık 1956'da oynanmıştır. 1956 Kasım ayında Macarları Sovyetlere karşı ayaklanmış ve Sovyet ordusunu kanlı şekilde isyanı bastırmıştır. Maç Macar İhtilalinden birkaç hafta sonra oynanmış ve Macaristan, SSCB'yi 4-0 mağlup etmiştir. Maçta Macar oyuncu Ervin Zádor son iki dakikada Sovyet oyuncu Valentin Prokopov tarafından yumrukladığı için gözünün üstünden kan akarak su yüzüne çıkmıştır. 1956 Melbourne Olimpiyatlarında rakip takım oyuncuları birbirlerine ellerinden geldikçe her türlü şiddeti kullanmış, Zádor'un sakatlığı maçın son dakikalarında meydana gelmiş ve kalabalık seyirci Sovyetleri yuhalamıştır.

²³ Ivanics, *Magyar Póló 1917-1945*, s. 5.

yarışlarını seven birçok ünlü Macar da buna önemli katkılarda bulundu. 1904'te İmparator Franz Joseph bile onların maçını izledi".²⁴

Uzun süren savaş yıllarının beraberinde getirdiği yoksulluklar ve diğer kaygılar bazı sporların yapılmasını olumsuz etkilemiş hatta bazılarının varlığını tehdit edebilmiştir. Bu durum Macar polusunda da kendini hissettirmiştir. "Macaristan'da son polo maçları 1914 baharında oynandıktan sonra I. Dünya Savaşı patlak verdi ve bu durum Macar polosu için ölümcül oldu. Savaşın büyük sorunları arasında, Budapeşte Polo Kulübü'nün fiili faaliyetleri sona ermiş"²⁵ ve Macar Polo Kulübü ile birleşerek 1927'de bu adla yeni bir milli oluşum kendini göstermiştir.

Macar polo tarihiyle ilgili çalışmalar şu genel bilgileri vermektedir: 1927'de Mecklenburg Dükü Heinrich Borwin'in yardımıyla, oyuncular ve Macar polo atları eğitime başlamış Macar Polo Kulübü'nün kurulmasıyla polo yeniden doğmuştur. Bu gelişmenin en güzel sonuçlarından biri 1936 Berlin Olimpiyatları olmuştur. Macaristan Almanya polo takımını 16-6 yenice Hitler stadyumu öfkeyle terk etmiştir. Nazi karşıtı tutumu nedeniyle, Gestapo, II. Dünya Savaşı sonunda polo oyuncularını gözaltına almış, Macar Polo Kulübü'nün onursal başkanı ve 1921-1931'deki Macaristan Başbakanı olan ve Nazi karşıtı görüşleriyle tanınan István Bethlen, zamanında yeraltına inerek kaçmayı başarmıştır. 1945'ten sonra Sovyet etkisi Macaristan'da kendini gösterince Istvan Bethlen'den çekindikleri için onu tutuklayıp Moskova'da ölümüne kadar tutmuşlardır. Bu arada Macaristan'da komünist yetkililer tarafından atlı polo sporu yasaklanmış ve hatta tartışılmasına bile izin verilmemiştir.

Rejim değişikliğinden sonra, polo ancak Macaristan'da yeniden Macar Polo Kulübü'nün kurulmasıyla canlanabilmiş, 1999'dan itibaren, at yetiştiriciliğinin Roma-Doğu döneminden beri yapıldığı Tabajdi Váli-völgyi çayırında polo oynanmaya başlanmış ve Macar Polo Kulübü tarafından işletilen Atlı Polo Akademisi yavaş yavaş inşa edilmiştir. Polo için gerekli tüm altyapı, İngiliz tarzı ahırlar, kum ve yeşil padoklar, soyunma odaları, kulüp binası, 3 adet nizami polo sahası yapılmıştır. Arjantinli antrenörler, sporcuların uygun seviyede antrenman yapmalarına yardımcı olmaktadır. Macaristan Kupası 5 yıldır düzenli olarak yerel kulüp takımları için organize edilmekte, uluslararası kupa maçları da burada düzenlenmekte ve oyuncuları düzenli olarak yabancı müsabakalara katılmaktadır. Amerikan büyükelçisi P. Tufo da 1991-2001 yılları arasında Macaristan'da polo oynamıştır, ardından ABD kültür ataşesi Cezar Beltran, 2005 yılında Diplomatlar Kupası etkinlik serisini başlatmıştır. Diplomatlar Kupası, Dışişleri Bakanı János Martonyi'nin himayesinde 2011 yılında Macaristan'ın AB dönem başkanlığının kapanış etkinliği olmuş, 2013 yılında ABD askeri ataşesi Evan G. Roelofs onur konuğu olmuştur. 2018 yılında ise İngiliz büyükelçisi Ian Lindsay ve eşi de dahil olmak üzere 11 büyükelçi katılmıştır. Macar Atlı Polo Birliği de 2007 yılında, Macar polo yaşamını organize etmek ve geliştirmek amacıyla kurulmuştur. Bu gelişme sayesinde, Macar milli takımı 2010 yılında Ebreichsdorf'ta düzenlenen Avrupa Şampiyonasında tekrar yarışabilmiştir. Kulüpte her yıl çeşitli uluslararası kupalar düzenlenmektedir; Sezon başında düzenlenen Diplomatlar Kupası, Temmuz başında düzenlenen Yaz Kupası ve sezon sonundan önce düzenlenen Gróf Andrassy-Herend Kupası bunlardır.²⁶

²⁴ Ivanics, *age*, s. 11.

²⁵ Ivanics, *age*, s. 12.

²⁶ Ayrıntılı bir Macar Polo tarihi olarak okunması gereken, hatta fotoğraf, belge ve gazete haberleriyle bile fikir verebilecek iki kitap Macar Polo Kulübü Başkanı György Ivanics tarafından yayınlanmıştır: György Ivanics, **Magyar póló, 1875-1917-ig. A múlt és a jelen igen érdekes pólós kapcsolatoknak bemutatásával**, Kiadó Professio, Budapest 2017; György Ivanics, **Magyar Póló 1917-1945**, Kiadó Professio, Budapest 2018. Ayrıca polo tarihi olarak Bkz. György Ivanics, **Polo Törtélenem**, Professio Kiadó, Budapest 2018. Atıcılık konusu da önemli eserler verdiği alanlardır.

Macar Polo Atlarının Yetiştirilmesi

Hayvan sevgisinin evcil hayvanlara (pet) indirgendiği son yıllarla karşılaştırıldığında at sevgisinin ve ilgisinin en eski ilgi ve sevgilerden birisi olduğu anlaşılmaktadır. At üzerine yazılan sayısız kitap burada ele alınacak değildir. Ancak polonun at ile oynanan bir spor olduğu düşünüldüğünde oyunun ikinci kahramanı olan at polo tarihi kadar askerlik ve veterinerlik tarihinin de konusudur.

Macarlar gibi at ve diğer hayvan ırklarının geliştirmesine özen gösteren bir milletin zooloji, veterinerlik ve genetik birikimin önemli bir düzeyde olduğu beklenen bir şeydir. Macarların bu birikimi Cumhuriyet dönemi Türk tarım-hayvancılık tarihine de yansımış Ziraat Vekaleti Atçılık Şubesi ve Karacabey Harasında Macar uzmanlar görevlendirilmiştir.²⁷

Macar Polo Atı yetiştiriciliğini hayata geçirme fikri, Dr. György Ivanics tarafından, sakatlanmış spor atlarına yeni bir şans vermek amacıyla ortaya atılmıştır. Binicilere yıllarca hizmet eden atların sonu üzücü olduğu için yaşlı atlar için Tabajdi çayırında Macar Polo Atı Yetiştirme Çiftliğini kurmuştur. İlk polo atlarından Estan Sierra kırırdağı aşınmasından mustarip olduğundan öldürülmemesi için çözüm aranmış ve bu kırsığı başka atla çiftleştirme fikri uygun görülmüştür. “Arjantin polo atı (pony) yetiştiriciliğinin geçen yüzyılda bu kadar olağanüstü sonuçlar elde etmesi ve Arjantin polo sporunun uluslararası elitler arasında bu kadar öne çıkması nedeniyle, II. Dünya Savaşından sonra kaldırılan Macar Polo Pony yetiştiriciliğinin Arjantin Polo Pony kırsakları kullanılarak yeniden başlatılması apaçık ortadaydı. Macar Polo Pony yetiştiriciliği, Arjantin Polo Pony yetiştiriciliğinin prensiplerini takip etmiş, yeni gereksinimlere daha uygun hız ve boy elde etmek için Arjantin Polo kırsaklarını İngiliz safkan aygırlarla çiftleştirme yoluna gitmiştir. ... Dr. György Ivanics, bu yaralı kırsığı sürekli büyüyen damızlık çiftliğine kabul etti ve diğerlerine de aynı şeyi yapmaya, yaralı kırsaklarını çiftleştirmeye teşvik etti. ... Bu atlar doğurduktan sonra bir süre daha hizmet vermiş ve yeni polo öğrenenlerin eğitimi için kullanılmıştır.”²⁸

SONUÇ

Alışılmış yaygın spor dallarında dünya çapında olimpiyat başarısı bilinen Macarlar, polo ile sadece beş kez olimpiyatlarda yer almış ayrıca bu spor dalına emek verip başka müsabakalara katılmıştır. Olimpiyat deneyimleri İngiliz ve Arjantinli sporcular kadar fazla olmasa da Macarlar polonun Hindistan’dan İngiltere’ye getirilmesinden sonra bu spora ilgi göstermiştir.

Siyaset tarihi ile spor ilişkisi daha çok futbol üzerinden kurulmaktadır ancak Macarlara yapılan baskı polo üzerinden de kendini göstermiştir. Naziler tarafından oyuncularını esir edilen Macarlara Sovyetler döneminde polo oynamak yasaklanmıştır. Yine de Macarlar bu sporun gelişmesi için büyük gayret göstermişlerdir. Bu polo ilgisini Macarların diğer atlı sporlardaki ilgisi ve başarısı ile birlikte düşünmek mümkündür.

Macarlar polo atı ırkının geliştirilmesi için de Arjantin birikiminden faydalanmış ve yerli atlar yetiştirmiştir.

²⁷ Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti 1931 Birinci Ziraat Kongresi, Z İhtisas Raporları, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, Ankara, Dr. Cskiy, “Türkiye Atlarının Islahı”, (s. 1790-1812); Nagehan Bacak, **Türkiye’de Macar Uzmanlar (1850-1950)**, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, yüksek lisans tezi, Muğla 2017; Edit Tasnâdi, “Genç Türkiye Cumhuriyeti’nde bir Macar Generali: Albert Bartha”, **XV. Türk Tarih Kongresi Ankara 11-15 Eylül 2006, Bildirileri**, 5. Cilt, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara 2010, (s. 2387-2392); Melek Çolak, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye-Macaristan İktisadi İlişkileri”, **Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Yayınları, yıl. 2, sayı. 4, Ankara 2004, (s. 47-54); Seyfi Yıldırım, “Cumhuriyet Döneminde Türk-Macar İlişkileri Çerçevesinde İstihdam Edilen Macar Uzmanlar”, **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, yıl. 8, sayı. 15, Bahar 2012, (s. 121-150).

²⁸ <https://magyarpoloclub.hu/projects/>

Macaristan, az nüfusuna rağmen, sporda nüfusuna oranla büyük başarılar kaydetmiş ülkelerden birisi olarak spor kültürüne önem vermektedir. Eğer polo olimpiyatlara yeniden kabul edilirse Macarların bu gayreti meyve verme olanağı bulacaktır.

EXTENDED ABSTRACT

Polo (chovgan) is an ancient equestrian sport of Central Asian origin that was brought to England from India in 1869-1870. After it was first played and teams were formed in England, other European and American countries adopted polo and began playing it in their own countries. In the sporting histories of Europe and the Americas, polo has generally intersected with local equestrian sports. Thus, polo—originally used in Asian cultures for military combat training and ceremonial purposes—emerged as a sport in its own right. Polo, a sport of Asian origin, gained acceptance in Byzantium and was played intermittently in Europe following its introduction during the Crusades. However, the Hungarians were introduced to polo only after the English; this is because the Ottomans, despite developing various equestrian sports and archery, showed little interest in polo. Consequently, it is not possible to speak of an Ottoman influence on Hungarian polo.

Competitions known as "Olympic" were held from time to time in various parts of Europe. However, the modern Olympics were initiated through the efforts of Baron Pierre de Coubertin—leading to the establishment of the International Olympic Committee in 1894—and the first Olympic Games were held in Athens in 1896. Hungary, as a European country, also became acquainted with and began playing polo in 1875. Over time, the sport progressed to the point of participation in the Olympic Games. However, in Hungary after World War II, polo players were arrested under Nazi influence, and during the Iron Curtain era, polo was banned under Soviet influence.

Considering the Modern Olympics that began in 1896, Hungary is among the countries that have won the most Olympic medals relative to their population. It was a founding member of the Olympic Committee prior to the start of the Modern Olympics in 1896 and was one of the first and most successful nations to participate in the Games.

Polo was featured in the 1900, 1908, 1920, 1924, and 1936 Summer Olympics. The British emerged victorious in the first three of these Olympic tournaments, while the Argentines won the last two. Although Hungary did not place, it participated in the 1936 games with a four-player team among the nine competing nations. Polo's inclusion in the Olympics—while involving national team participation—was characterized by competitions between teams composed of players from different countries. At the 1936 Olympics, the Hungarian team—comprising Kálmán Bartalis, István Bethlen, Tivadar Dienes-Öhm, Dezső Kovács, and Imre Szentpály—finished in fourth place, earning three Olympic points for Hungary. Looking at the 1936 Berlin Olympics as a whole, Hungary ranked third in the world standings with a total of 16 medals: 10 gold, 1 silver, and 5 bronze.

Hungarians, known for their worldwide Olympic success in conventional, mainstream sports, have participated in polo at the Olympics only five times, though they have also dedicated effort to the sport and competed in other tournaments. Despite the ideological oppression and prohibitions of Soviet Communism and Nazism, Hungarians kept the sport of polo alive. The Hungarians drew upon Argentine expertise to develop a polo horse breed and bred local horses.

This study will present a brief history of this achievement and introduce the Hungarian national polo team and its players from the 1936 Berlin Olympics. It will highlight the fact that, while polo was a game played by aristocrats worldwide, in Hungary it was a sport played by military personnel.

KAYNAKÇA

- AYAN, Dursun, “Kültürel Geçişlilikte Polo/Çevgan Oyunu”, **Dördüncü Uluslararası Türk Kültürü Kongresi Bildirileri, (4-7 Kasım 1997-Ankara)**, C. III, Azize Yasa-İmran Baba, (yay. haz.), Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı yayınları, Kongre ve Sempozyum Bildirileri dizisi: 14, Ankara 2000, (s. 93-103).
- AYAN, Dursun, “Macaristan Olimpiyat Madalyaları ve Macar Nüfusu Üzerine Oransal Bir değerlendirme (Bir Olimpik Demografya Denemesi)”, **Türk-Macar İlişkilerinin 100. Yılı Sempozyumu Bildirileri**, (ed. Melek Çolak), Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi TUMOCAM 23-25 Kasım 2023 Muğla, Çizgi yay., Konya, (s. 605-624).
- BACAK, Nagehan, **Türkiye’de Macar Uzmanlar (1850-1950)**, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, yüksek lisans tezi, Muğla 2017.
- ÇOLAK, Melek. “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye-Macaristan İktisadi İlişkileri”, **Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Yayınları, yıl: 2, S. 4, Ankara 2004, (s. 47-54).
- DIEM, Carl, **Asiatische Reiterspiele, Herausgegeben im Auftrag des Carl Diem Instituts/ Köln Von Norbert Müller (Red-)**, Liselatt, Olmps Press; Hildeshenm, Zürich, New York, 1981.
- ELSAESSER, Luise, “*Dashing About With The Greatest Gallantry’: Polo in India and the British Metropole 1862–1914*”, **Sport in History**, 2020, 40: 1, (s. 1-27).
- FİRDEVSÎ, **Şehnâme** (4 cilt), (Farsçadan çeviren. Prof. Necati Lugal, düzenleyen. Kenan Akyüz), Şark İslâm Klasikleri, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları:1170, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi: 298, Şark-İslâm Klasikleri:18, İstanbul 1993.
- GYÖR, Béla-László, Klesz, **Katonaolimpikonon**, Zrinyi Kiadó, Budapest 2012.
- IVANICS, György, **Magyar Póló 1917-1945**, Professio Kiadó, Budapest 2017.
- LAFFAYE, Horaca, **The Polo Encyclopedia**, Mc Farland & Company, Inc., Publishers, London, 2004.
- Milli İktisat Ve Tasarruf Cemiyeti, 1931 Birinci Ziraat Kongresi, Z İhtisas Raporları**, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, Ankara, Dr. Cskiy, “*Türkiye Atlarının Islahı*”, (s. 1790-1812).
- TASNÁDI, Edit, “*Genç Türkiye Cumhuriyeti’nde bir Macar Generali: Albert Bartha*”, **XV. Türk Tarih Kongresi Ankara 11-15 Eylül 2006, Bildirileri**, C. 5., Türk Tarih Kurumu yay., Ankara 2010, (s. 2387-2392).
- TİWARİ, Arvind Usha and Tiwari, Dharendra, “*Indian Sports Prehistoric to Presend Epoch*”, **International Journal of Behavioral Social And Movement Sciences**, Vol.12, Jan-Mar 2023, Issue 01, (s. 117-127).
- YILDIRIM, Seyfi, “*Cumhuriyet Döneminde Türk-Macar İlişkileri Çerçevesinde İstihdam Edilen Macar Uzmanlar*”, **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, yıl. 8, S. 15, Bahar 2012, (s. 121-150).
- <https://hajramagyarok.hu/lovaglas/bartalis-kalman-1889>
- <https://www.olympedia.org/athletes/18076>
- <https://www.olympedia.org/athletes/18078>
- <https://hajramagyarok.hu/lovaglas/dienes-oehm-tivadar-mario-1907>
- https://internationalhockeywiki.com/iHW/index.php?title=Istvan_Bethlen
- <https://www.olympedia.org/athletes/18079>
- <https://hajramagyarok.hu/lovaglas/kovacs-dezso-jeno-bela-1903>

<https://hajramagyarok.hu/lovaglas/szentpaly-imre-1904> <https://magyarpoloclub.hu/projects/>

Makale Bilgileri:

Yapay Zekâ Beyanı:	<i>Herhangi bir yapay zeka aracı kullanılmamıştır.</i>
Etik Kurul Kararı:	<i>Etik kurul kararından muaftır</i>
Katılımcı Rızası:	<i>Katılımcı yoktur.</i>
Mali Destek:	<i>Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.</i>
Çıkar Çatışması:	<i>Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.</i>
Telif Hakları:	<i>Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.</i>

Article Information:

Artificial Intelligence Statement:	<i>No artificial intelligence tools were used.</i>
Ethics Committee Approval:	<i>It is exempt from the Ethics Committee Approval</i>
Informed Consent:	<i>No participants.</i>
Financial Support:	<i>The study received no financial support from any institution or project.</i>
Conflict of Interest:	<i>No conflict of interest.</i>
Copyrights:	<i>The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.</i>

KAN YEMİNİ VE MACARLARIN ERKEN DÖNEM SİYASAL ÖRGÜTLENMESİNDEKİ ÖNEMİ

THE BLOOD OATH AND ITS SIGNIFICANCE IN THE EARLY POLITICAL ORGANIZATION OF THE HUNGARIANS

Gökhan DİLBAŞ¹

Open Access Journal

¹ Sorumlu Yazar /
Corresponding Author:

Unvan-Ad SOYAD

Doç. Dr. Gökhan DİLBAŞ

Kurum/Affiliation

Bağımsız Araştırmacı.

gokhandilbas@hotmail.com,

ORCID: 0000-0003-4337-8700

Bu çalışmanın ön incelemesinde ve yayımlanmadan önce Turnitin ile **intihal** taraması yapılmıştır. This study was screened for plagiarism using Turnitin during the **preliminary review** and prior to publication.

Başvuru/Submitted: -07.01.2026

Kabul/Accepted: -06.07.2026

Online Yayın/Published Online:

-14.07.2026

Atıf/Cite: Dilbaş, Gökhan.

"Kan Yemini ve Macarların Erken Dönem Siyasal Örgütlenmesindeki Önemi Uluslararası", Eğitim ve Tarih Araştırmaları Dergisi, C.15, S.8, 2026, ss 324-344.

ÖZET: Macar boyları, Urallardaki ana yurtlarından ayrıldıktan sonra sırasıyla Magna Hungaria, Levédia ve Etelköz'de yaşamış, yaklaşık beş yüz yıl süren göç sürecinin ardından bugünkü yurtları olan Karpatlar Havzası'na ulaşmıştır. Bu uzun yolculuk boyunca başta Türk halkları olmak üzere çeşitli topluluklarla yakın temas kurmuş, özellikle siyasi, askerî ve kültürel alanlarda Türk etkisi altında kalmıştır. Etelköz'de yaşanan gelişmeler sonucunda kendilerine bir lider seçme ihtiyacı duyan yedi Macar reisi, ettikleri kan yemini ile daha önce bağımsız boylar halinde yaşayan Macarları güçlü bir boy federasyonu altında birleştirmiştir. Bu yemin, Macarların siyasi birlik kazanmasını sağlamış ve ileride Karpatlar Havzası'nda kurulacak Macar Krallığı'nın temellerini oluşturmuştur. Ayrıca Macarların yeni yurtlarında karşılaştıkları iç ve dış tehditlere karşı birlik içinde hareket etmelerinde ve siyasi istikrarı korumalarında önemli rol oynamıştır. En eski Macar kroniği Gesta Hungarorum'da da yer alan kan yemini, Macar devletinin kuruluş sürecini anlamak açısından büyük önem taşımaktadır. Çalışmada, kan yemininin ortaya çıkışını daha iyi kavrayabilmek amacıyla Macarların en eski dönemlerinden Etelköz'e kadar uzanan süreç incelenmiş, ardından yemin olayı ayrıntılı biçimde değerlendirilmiştir. Son bölümde ise kan yemininin Türk halkları ve diğer toplumlardaki benzer örnekleri karşılaştırılarak elde edilen bulgular değerlendirilmiş ve konunun Macar tarihi açısından önemi ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler:

Kan Yemini, Macar boyları, Árpád, Gesta Hungarorum, Macaristan.

ABSTRACT: After leaving their original homeland in the Ural region, the Hungarian tribes successively settled in Magna Hungaria, Levedia, and Etelköz before reaching the Carpathian Basin after a migration lasting approximately five centuries. Throughout this period, they came into close contact with various peoples, particularly Turkic communities, and were significantly influenced by them in political, military, and cultural spheres. Following the developments in Etelköz, the seven Hungarian tribal chiefs found it necessary to choose a leader and united the previously independent tribes into a strong tribal federation through the Blood Oath. This oath established political unity among the Hungarians and laid the foundations of the Kingdom of Hungary, later founded in the Carpathian Basin. It also helped preserve unity and political stability against internal and external threats. The Blood Oath, recorded in the earliest Hungarian chronicle, Gesta Hungarorum, is crucial for understanding the formation of the Hungarian state. Accordingly, this study examines historical developments from the earliest period of Hungarian history to the settlement in Etelköz to explain the background of the Blood Oath. It then analyzes the oath in detail and concludes by comparing similar blood oath traditions among Turkic peoples and other societies, highlighting its significance in Hungarian history.

Keywords:

Blood Oath, Hungarian tribes, Árpád, Gesta Hungarorum, Hungary.

Giriş

Macarların ataları yaklaşık olarak M.Ö. IV. yüzyılda Ural Dağları civarında bulunan anayurtlarında yaşamlarını Fin-Ugor-Samoyed toplulukları içinde sürdürmekteydiler. Macar dilinin de dâhil olduğu Fin-Ugor dil birliği, M.Ö. II. yüzyıl civarında dağılmaya başlar ve bu suretle Fin-Ugor-Samoyed topluluğu iki büyük kola ayrılır. Yaklaşık bin yıl sonra Züryen, Votyak, Çeremiş ve Mordvin alt kollarıyla birlikte Fin ve Est boylarına bölünecek olan *Fin-Perm kavmi* adı verilen Fin-Ugor-Samoyed topluluğunun batı kolu Baltık Denizi'ne doğru çekilirken Ugor kavmi olarak adlandırılan ve yakın dil akrabalıkları bulunan Ostyaklar, Vogullar ve Macarlardan oluşan doğu kolu ise Ural Dağları'nın batısına çekilir. Akraba boylarla birlikte yaşamakta olan Macarların ataları bu zamanda *had* olarak adlandırılan kan bağına dayanan boylar halindedir ve *urun* adı verilen boy reislerinin idaresinde yaşamaktadırlar. Bu sırada Macarlar arasında herhangi bir siyasi oluşumdan söz etmek mümkün olmadığı gibi toplumsal yapı daha ziyade kan gütme sebebiyle birbiri ile mücadele halinde olan aile grupları şeklindedir¹.

Macarların ataları yaşanmakta olan göç dalgalarının tazyiki sebebiyle M.S. III. veya IV. yüzyılda Ural Dağları'nın batısından güneye doğru inerek günümüzdeki *Başkurdistan* sahasına gelirler ve *Magna Hungaria* adı verilen yurtlarında yaşamaya başlarlar. Bu coğrafyada yaşarken kültürlerinden ve yaşam tarzlarından etkilenecekleri Batı Türkleri ile de temas kurarlar. VI-VIII. yüzyıllar arasında Türk tarzı bir teşkilatlanma içerisine giren ve VII. yüzyıldan itibaren Hazar hâkimiyeti ile de tanışan Macarlar doğu yönünde yaşanmakta olan göç dalgaları ve tazyikler sonucunda reisleri Levedi'nin (IX. yüzyıl) önderliğinde 830 sıralarında *Levédia* olarak adlandırılan Azak Denizi kıyılarına, Don-Dinyeper nehirleri arasına gelirler. Macarlar bu sahada yaşamlarını devam ettirirken Musevi inancını benimsemiş Hazar Kağanından memnun olmayan, bu suretle Hazarlara isyan eden, ancak yenilgiye uğrayan Hazarların idaresinde bir kavim olan *Kabarlardan* da üç boy 862-881 yılları arasında Macarlara katılır ve bu suretle Macarların sayısı daha da artar².

Yaklaşık olarak 889'a kadar Karadeniz'in kuzeyinde kalan ve yaşamlarını daha ziyade göçebe şekilde sürdüren Macar boyları Peçenek saldırılarının yarattığı baskı karşısında daha çok tutunamaz ve batıya doğru çekilerek Macar tarihinde *Etelköz* adı verilen günümüzde Moldova ve Basarabya topraklarına denk gelen Dinyester ve Dinyeper nehirleri arasına yerleşirler³.

Kan Yemini

Etelköz'e yerleşim sonrası Macar-Hazar ilişkileri Peçenek tehdidi dolayısıyla giderek güçlenmiş olsa da Macarları bugünkü yurtlarına gitmeye zorlayan asıl neden askerîdir. Zira komşu oldukları Peçeneklerin saldırılarının yoğunluğu ve şiddeti bu sıralarda giderek artmaktadır ve saldırılar Macarların varlığını tehdit eder hale gelmiştir. Bu durum Macarları batıda, nihai şekilde yerleşecekleri daha korunaklı bir coğrafyaya çekilme düşüncesine sevk eder. Ayrıca bu zamanda Macarların Hazar hâkimiyetinden tamamen kurtulma ve bağımsız olma yönünde bir düşüncelerinin olduğu da inkâr edilemez. Zaten Peçeneklerin 895 yılında Etelköz sahasında Macarları ağır bir yenilgiye uğratmasından sonra Macar-Hazar ilişkileri giderek gevsemeye ve eski sıcaklığını kaybetmeye başlar, bir süre sonra da kopma noktasına gelir. Bununla birlikte Hazar Kağanının sınırları yakınında güçlü

¹ Ferenc Eckhart, *Macaristan Tarihi* (2. Baskı), çev. İ. Kafesoğlu, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2010, s. 3; Naciye Güngörmüş, *Macaristan'da Değişim ve Demokrasiye Geçiş (1989-2009)*, Köksav, Ankara, 2010, s. 19.

² János Györffy, *Magyar Nemzet Története*, A Szent-István-Tarsulat Kiadása, Budapest, 1900, s. 19; Zoltán Terplán, "Az Etelközi Fejedelemségek és Vérszerződés Kérdéseiről", *Századok*, 130. évfolyam, 1. szám, 1996, s. 975; Eckhart, a.g.e., 2010, s. 5; Güngörmüş, a.g.e., s. 19; Muzaffer Şen, *Yurt Tutuştan Trianon'a Macaristan*, Çizgi, Konya, 2016, s. 29.

³ Györffy, a.g.e., s. 19; Eckhart, a.g.e., 2010, s. 6, 8; Güngörmüş, a.g.e., s. 22; Şen, a.g.e., s. 28.

bir Peçenek varlığını istememesi ve Macarları Peçenekler ve Hazarlar arasında bir tampon olarak kullanmak istemesi üzerine Hazarlar, Macar boylarını bir kez daha ancak bu sefer eskisinden daha sağlam şekilde kendilerine bağlamaya karar verirler. Bununla birlikte Macarların batıya, Karpatlar Havzası'na doğru çekilmelerinin tek sebebinin doğu yönünde bulunan Peçenek tehdidi olduğunu düşünmek hatalı olacaktır. Zira Peçeneklerden başka kuzeyde Kiev merkezli Vareg devleti bulunmaktadır ve IX. yüzyılda bir prenslik halini aldıktan sonra giderek güçlenmeye başlamıştır. Macarlar, Varegleri bir tehdit olarak görüyor olsa da kaynaklarda Macarlar ve Varegler arasında herhangi bir mücadele yaşandığına dair bir bilgi mevcut değildir. Macarlar adına muhtemel tehdit kaynaklarından birisi de İbn Rüş'tün (1126-1198) “*Macarlardan daha çokturlar ancak daha güçsüzlerdir*” şeklinde değerlendirdiği Tuna Bulgar (681-1018) devletidir⁴.

Bizans İmparatoru VII. Konstantinos'un (Porfirogenetos ya da Porphygenitus. Hüküm süresi: 913-959) 950 civarında kaleme aldığı *De Administrando Imperio* (İmparatorluğun Yönetimi) adlı eserinde yazdığına göre Fin-Ugor kökenli *Megyer* (*Magyar/Macar*) ve *Nyek* (sınır koruyucu) dışında kalan beş boyun hepsinin ismi Türkçe olan *Kürt-Gyarmat* (çığ, kar yığını-yorulmak bilmez), *Tarján* (*Tarhan*) (ikinci kral, demirci kral), *Jenő* (hükümdarın danıştığı kişi), *Kér* (çok büyük, dev gibi) ve *Keszi* (kesik parça, bakiye) olarak adlandırılan yedi Macar boyu arasında bu zamanda hiçbir şekilde siyasi bir birlik mevcut değildir, söz konusu boylar sadece ortak bir dil ve ortak bir kökenden geldikleri bilincinden başka bir şeye sahip değildirler. Bu yedi boy, 108 alt boya ayrılmıştır ve bu boyların başında Slav dillerinde prens ya da komutan anlamına gelen Konstantinos'un “*Türkler (yani Macarlar) yedi boydan oluşurlardı, başlarında ne kendilerinden ne de yabancı yöneticilerden biri yoktu, lakin başlarında bir çeşit voyvodaları vardı*” şeklinde ifade ettiği üzere voyvoda olarak adlandırılan boy yöneticileri bulunmaktadır⁵.

Macarların bir yandan Peçenekler ile mücadele ettiği bir yandan da Hazarlardan bağımsız hareket etme düşüncelerinin olgunlaştığı bu zamanda Hazar Kağanı elçiler göndererek o sırada Macarların başında bulunan Levedi'yi yanına çağırır, ondan tüm Macar boyları üzerinde hâkimiyetini sağlamlaştırmasını ister ve onu kendi himayesi altına alacağını söyler. Kağan'ın isteğini değerlendiren Levedi, kendi yerine Álmos'u (854-895) veya Álmos'un oğlu Árpád'ı (yaklaşık 845-yaklaşık 907) önerir. Bu öneriyi kabul eden Hazar Kağanı, Levedi ile birlikte kendi elçilerini de Macarlara gönderir⁶. Konstantinos eserinde Macarların prensleri olarak ilk önce Álmos'u seçtiklerine değinmeyerek prensliğe doğrudan Álmos'un oğlu Árpád'ın seçildiğini söyler. Ayrıca Hazar Kağanının Levedi'yi ne zaman yanına çağırıp görüştüğü, Árpád'ın ne zaman prens seçildiği veya bu gelişmelerin kaç yıl sürdüğü hakkında bir bilgi vermeden sadece olayları anlatmakla yetinir⁷:

“(Levedi'nin Álmos ve Árpád hakkında Hazar) Kağanına yaptığı bu konuşma onun (Hazar Kağanı) hoşuna gitmişti ve adamlarını onun (Álmos) yanına vererek onları Türklere gönderdi, Türkler ise babası Álmos'tan daha sözü geçer olduğu için Árpád'ın prens olmasının daha iyi olacağını düşünüyorlardı ve aynı zamanda büyük bir bilgeliğe, sözü dinlenirliğe, cesarete sahipti ve bu makam için yetişmişti ve bu şekilde Hazarların geleneği ve yasalarına göre bir kalkan üzerinde kaldırılarak prens ilan edildi. Bu Árpád'tan önce Türklerin başka bir yöneticisi hiç olmamıştı ve bu andan başlayarak bugüne kadar *Turkia'nın hükümdarı onun halkından oldu.*”⁸

Konstantinos'un verdiği bu bilgiye karşın büyük ihtimalle Macar Kralı III. Béla'nın (1172-1196) kâtibi olduğu düşünülen ancak ismi bilinmediğinden dolayı *Anonymus* (İsimsiz) şeklinde anılan

⁴ Terplán, a.g.m., s. 972.

⁵ Györffy, a.g.e., s. 19; Eckhart., a.g.e., s. 6, 294; Gyula László, *Árpád Népe*, Helikon, Budapest, 1988, s. 36.

⁶ Károly Szabó, *A Magyar Vezérek Kora*, Ráth Mór, Pest, 1869, s. 36.

⁷ Terplán, a.g.m., s. 971.

⁸ Terplán, a.g.m., s. 970.

yazarın ilk Macar kroniği olarak kabul edilen *Gesta Hungarorum* (Macarların Gestası) adlı eserinin beşinci bölümünde Macar boylarının reislerinin ilk önce Álmos'u prens ilan ettiklerini okuruz⁹:

“... Bu suretle yedi reis hür iradeyle ve fikir birliğiyle, hatta oğullarının oğullarının da son kuşağına kadar Ügyek'in oğlu Álmos'u ve onun boyundan gelenleri, onun boyundan gelenler sadece filyatta daha mükemmel değil, aynı zamanda savaşta da daha üstün olduklarından Ügyek'in oğlu reis Álmos'u kendilerine prens ve komutan olarak seçti.”

Ancak eserin on üçüncü bölümünde Macar reislerinin Álmos'un yerine Magyar boyundan, efsanevi bir kuş olan Tuğrul soyundan geldiğine inanılan oğlu Árpád'ı (895?-907?) prens ilan ettiklerini okuruz¹⁰: “Prens Álmos'un tavsiyesine uyarak ve nesillerinin tamamı yemin ederek daha hayattayken oğlu Árpád'ı prens ve komutan olarak seçtiler”¹¹. Nitekim Anonymus eserinde bir daha Árpád'ın babası Álmos hakkında herhangi bir şey söylemez ve ilerleyen bölümlerde Árpád'ın yönetiminde Macarların Karpatlar Havzası'nı ne şekilde ele geçirdiğini anlatmaya başlar¹².

Görüldüğü üzere Konstantinos ve Anonymus eserlerinde Macarların prens seçimini farklı şekilde anlatmaktadırlar. Konstantinos'a göre Macar reisleri ortak kararla prensleri olarak doğrudan Árpád'ı kabul ettikten sonra “...Hazar adetlerine ve yasalarına göre onu bir kalkan üzerine kaldırmışlardır”. Konstantinos'un bu kısa anlatımı prens seçimi hakkında önemli olmakla birlikte ikincil bir öneme de haizdir. Kişiyi bir kalkan üzerinde kaldırmak suretiyle hükümdar ilan etmek âdeti bir Bizans âdeti olup Hazarlar bunu Bizanslılardan almıştır. Şayet kalkan üzerinde kaldırma âdeti bir Bizans âdeti ise o zaman Konstantinos'un eserinde bu âdetten niçin söz etmediği sorusunu sormamız gerekir. Bir Bizanslı olarak İmparator Konstantinos'un bu âdeti bilmiyor olması oldukça zor bir ihtimaldir. Bu tespitten hareketle Konstantinos'un söz konusu Bizans âdetini bildiğini ancak eserinde Hazarların bu âdeti Bizanslılardan aldığını belirtmemiş olabileceğini düşünmek en mantıklı çıkarım olacaktır¹³.

Tarihçi Gyula Kristó (1939-2004) bu aşamada önemli bir başka hususa dikkat çeker ki ona göre ilk Macar prensi Hazar hâkimiyetini kabul etmiştir ve Álmos da dâhil olmak üzere diğer reisler “Hazar örneğine göre ikili yönetim sistemini”¹⁴ kurmak zorunda kalmıştır¹⁵. Ancak bu zamanda Macar boyları üzerinde Hazarların ikili yönetim sistemini kabul ettirecek kadar güçlü bir Hazar etkisi bulunuyorsa her türlü gelişmeyi yazan Konstantinos'un eserinde bundan bahsetmesi beklenirdi ki Konstantinos böyle bir durumdan söz etmez. Bu halde Konstantinos'un eserini temel alacak olursak bu yıllarda Macarlar üzerinde güçlü bir Hazar etkisinden/hâkimiyetinden söz etmek çok da olası gözükmemektedir¹⁶.

Anonymus eserinde iki önemli bilgi daha vererek Konstantinos'tan bir adım öne çıkar. Birincisi isimsiz kâtime göre Álmos 819 yılında doğmuştur. Ayrıca Anonymus'a göre 884 yılında “Yedi Macar olarak adlandırılan yedi reis İskitya toprağından batıya gelmişti”. Şayet Álmos'un doğumunu 819, prens seçilmesini de yaklaşık olarak 880 yılında gerçekleştiğini kabul edersek o takdirde Álmos'un prens seçildiği zaman altmışlı yaşlarında, o zamana göre artık oldukça yaşlı bir

⁹ Dezső Pais, *Gesta Hungarorum*, Magyar Helikon, Budapest, 1977, s. 82.

¹⁰ Eckhart, *a.g.e.*, 2010, s. 8.

¹¹ Pais, *a.g.e.*, s. 91.

¹² Terplán, *a.g.m.*, s. 971.

¹³ Terplán, *a.g.m.*, s. 972-973.

¹⁴ **İkili yönetim sistemi:** Macarlarda yurt tutuş öncesi mevcut olan idare sistemi. Buna göre Macarların başında *kende* (*kündü*) adı verilen bir idareci ve orduyu komutan eden *dzula* (*gyula*) denilen bir komutan bulunmaktadır. Bundan başka daha ziyade hukuk işleri ile meşgul olan, *harka/horka* denilen kende ve gyula'dan sonra üçüncü sırada gelen bir unvan daha mevcuttur.

¹⁵ Terplán, *a.g.m.*, s. 973.

¹⁶ Terplán, *a.g.m.*, s. 973.

insan olduğunu düşünmemiz gerekir. Bu zamanda Álmos altmışlı yaşlarındaysa diğer Macar reislerinin kaç yaşında oldukları bilinmemekle birlikte Árpád'ın hepsinden genç, en az 35-40 yaşında olması mümkündür ki bu durumda da babasından yönetimi devralabilecek yaşta ve olgunluktadır¹⁷. Ayrıca Árpád'ın Tuğrul soyundan geldiğine inanılması diğer Macar boyları üzerinde kolaylıkla üstünlük kurmasını ve sözünü dinletebilmesini sağladığı gibi sefere giderken ordunun önünde, seferden dönüşte ise ordunun arkasında yürümesi orduyu koruma görevini üstlendiğini gösterirken bu durum diğer Macar reisleri ve boyları için de bir güven kaynağı oluşturmaktadır¹⁸.

İkinci olarak Anonymus eserinin altıncı bölümünde Konstantinos'un bahsetmediği Macar reislerinin gerçekleştirdiği bir kan yemini olayından bahseder. *Gesta Hungarorum*'un beşinci bölümünde kan yemini hadisesinin nasıl gerçekleştiğini anlatırken altıncı bölümde edilen yemine yer verir¹⁹:

“... O zaman ortak bir iradeyle reis Álmos'a şunu söylediler: “Bugünden başlayarak seni prensimiz ve komutanımız seçtik ve kaderinin götürdüğü yere kadar seni izleyeceğiz.” Sonra yukarıda bahsedilen adamların her biri reis Álmos için – pagan âdetine göre – kendi kanını bir kâseye akıttı ve yeminini bununla kutsallaştırdı. Pagan olmalarına rağmen bu yemin burada (Macaristan) bugün de sürdüğü gibi o zamanlar birbirlerine ettikleri bu yemine ölünceye kadar sadık kaldılar.

...
Yeminin ilk kısmı şöyleydi: Kendilerinin ve hatta torunlarının hayatları devam ettiği sürece hükümdarları her zaman prens Álmos'un soyundan olacaktır. Yeminin ikinci kısmı şöyleydi: Sadece mücadeleleri karşılığında elde edebilecekleri mülklerde her ne olursa olsun, her birinin payı olmalıdır. Yeminin üçüncü kısmı şu şekildedir: Álmos'u kendi özgür iradeleriyle prensleri olarak seçen reisler ne onlar ne de oğulları hiçbir koşulda prensin söylediklerinden dışarı çıkmamalı ve ülkenin sorumluluklarından kaçmamalıdır. Yeminin dördüncü bölümü şöyle demektedir: Eğer onların soyundan gelenlerden birisi hükümdara sadakatsizlik ederse veya prens ile akrabaları arasında anlaşmazlık çıkarırsa, suçlunun kanı da prens Álmos'a edilen yeminde dökülen kanlar gibi dökülmelidir. Yeminin beşinci bölümü şu şekildedir: Prens Álmos'un soyundan ve diğer reislerden herhangi biri, yeminle yapılan bu anlaşmayı bozmak isterse ebediyen lanetlensin.”²⁰

İsimsiz kâtip eserinde yeminin yukarıdaki beş maddesine yer verirken güvenilirliği tartışılır olsa da 1533 yılında gün ışığına çıkarılan *Csiki Sekel Kroniği*'nde bu beş maddeye bir madde daha eklendiği görülür²¹: “Ulusal toplantılara katılmayan ya da ulaklarını ordugâha göndermeyen ve katılmamak için bir neden göstermeyenler ya işkenceye uğrasın ya da köle durumuna düşsün.”

Görüldüğü üzere kan yemini aslında Árpád ile değil babası Álmos ile yapılmıştır. Nitekim tarihçi Frank Vilmos (1843-1924) da aynı duruma vurgu yapar²²:

“Kan yemini Avrupa'daki Árpád ile değil, Asya ovalarından kopup gelen Álmos ile yapılmıştır. Álmos'u Macarların Asya'dan Avrupa'ya olan göçünün lideri olarak kabul ediyoruz; Güneydoğu'da, Bulgar savaşıdan önce, Árpád'ın Álmos'un daha sağlığında komutayı devraldığına ve bir Sezar gibi seçilerek ulusumuzun sadece lideri değil, aynı zamanda hükümdarı olduğuna da inanıyoruz ...”

Árpád babasının yerine geçince Macar reisleri edilen yemin uyarınca herhangi bir itirazda bulunmadan yemine sadık kalmışlardır.

¹⁷ Terplán, a.g.m., s. 971.

¹⁸ Szabó, a.g.e., s. 42.

¹⁹ Pais, a.g.e., s. 82.

²⁰ Pais, a.g.e., s. 83; Magyar Mondakör-A Honfoglalás.

²¹ Ferenc Eckhart, *Magyar alkotmány és jogtörténet*, Politzer Zsigmond És Fia, Budapest, 1946, s. 296.

²² Szabó, a.g.e., s. 38, 1. dipnot.

Macar reisleri yemin ettikten, yemini kanla tasdik ettikten ve Álmos'un yerine prensleri olarak oğlu Árpád'ı kabul ettikten sonra Macar boyları 895-896 yıllarında Karpat Dağları'ndaki Verecke Geçidi'ni aşarak parçalar halinde Karpatlar Havzası'na gelirler. Karpatlar Havzası'nı ele geçiren ve hâkimiyetlerini buradaki halklara da kabul ettiren Macarlar, yeni geldikleri bu coğrafyada kendilerinden önceki halklar gibi eriyip yok olmak istemiyorlarsa komşularıyla mümkün olduğu kadar dost geçinmenin, Hristiyanlık inancını kabul etmenin ve Avrupa kültürüne adapte olmanın gerekli olduğunu anlarlar²³. Bu noktada tarihçi Tibor Baráth'ın (1906-1992) değerlendirmesine yer vermek gerekir²⁴:

“Burada bir yuva arayan Turan halkı, eğer hayatta kalmak istiyorsa, iki seçenek arasında bir seçim yapmak zorundadır: Ya Doğulu dünya görüşünü sürdürecektir, bu durumda kuracağı devleti sağlamlaştırmak için Orta Avrupa'yı yakıp yıkacak ya da bu mümkün değilse varoluşun dinamik yasaları gereği (yani doğal sınırlarımız nedeniyle Batı'ya açık ve Doğu'ya kapalı) ait olduğu kültürel topluluğa tüm kalbi ve ruhuyla katılacak ve ardından beraberinde getirdiği ahlaki değerleri feda edecek ve Doğu'ya karşı büyük fedakârlıklar yaparak kapılarını ona kapacaktır.”

Nitekim Doğu Frank Krallığı (843-962) ve Moravya Krallığı (833-907) arasındaki mücadelelerde yer almak suretiyle 880'li yıllardan beri Avrupa'da zaten siyasi bir aktör olan Macarlar, Karpatlar Havzası'na yerleşimlerinin ardından yaklaşık elli yıl daha Avrupa'da seferler gerçekleştirdikten sonra 1000 yılında Hristiyanlığı kabul ederek ve yerleşik düzene geçerek Macar Krallığı'nı kuracaklardır. Bu zamandan sonra Avrupa kültür dairesine giriş süreçleri daha da hızlanan Macarlar zaman içinde giderek Avrupa'nın aslî bir unsuru haline geleceklerdir.

Kan Yemini'nin Macar Tarihindeki Yeri

Macar reislerinin ettiği kan yemini, Anonymus'un eserinde tasvir ettiği tarihi olaylar ve süreçler içerisinde önemli bir rol oynar. Yemin olayı doğrudan prens seçimi ile bağlantı şeklinde anlatılır ve bu olayı takiben Macar boylarının yeni yurtlarını ele geçirme süreci başlar²⁵. Anonymus eserinin beşinci bölümünde kan yemini aşağıdaki şekilde tasvir eder²⁶:

“Sonra yukarıda bahsedilen adamların her biri reis Álmos için – pagan âdetine göre – kendi kanını bir kâseye akıttı ve yeminini bununla kutsallaştırdı. Pagan olmalarına rağmen bu yemin burada (Macaristan) bugün de sürdüğü gibi o zamanlar birbirlerine ettikleri bu yemine ölünceye kadar sadık kaldılar.”

Tarihçi Flórián Mátyás (1818-1904) “Bu ifadeye göre sadece altı kişi kanını bir kâseye akıtmıştır. Prens ise sadece yeminin tutulacağını ve kendisinden sonra da bunun devam edeceğini belirtmiştir...”²⁷ diyerek yeminin yedi değil, isimleri Előd, Ond, Kond, Tas, Huba ve Töhötöm olan altı Macar reisi arasında yapıldığını, Álmos'un yemin etmediğini, sadece edilen yemine kendisinin ve kendisinden sonra Macarların başına geçecek hükümdarların da uyacağını taahhüt ettiğini belirtir²⁸.

Álmos'un prens seçilmesini tasdik eden bu yemini Anonymus “pagan âdeti” (more paganismo) olarak kabul eder²⁹. Anonymus'un bu değerlendirmesi bir açıdan doğrudur. Zira Macar boylarının Hristiyan inancını kabul etmeden önce pagan geleneklerini sürdürdüğü bilinen bir gerçektir. Bu konuda Türkolog Ármin Vámbéry'nin (1832-1913) değerlendirmesi önemlidir³⁰:

²³ Pál Vágó, *A Vérszezödés Ereje*, Buenos Aires, 1976, s. 41.

²⁴ Vágó, *a.g.e.*, 1976, s. 38.

²⁵ Terplán, *a.g.m.*, s. 974.

²⁶ Pais, *a.g.e.*, s. 82.

²⁷ Németh György, *Karthágó és a só. Az ókortörténet babonái*, Budapest, Korona Kiadó, 2002, s. 181-182.

²⁸ John P. C. Matthews, *Explosion: The Hungarian Revolution of 1956*, Hippocrene Books, 2007, s. 69.

²⁹ Sudár Balázs-Petkes Zoltán, *Honfoglalás és megtelepedés*, Helikon, Budapest, 2016, s. 102.

³⁰ Terplán, *a.g.m.*, s. 974.

“Her şeyden önce eski zamanlardaki göçebelerde her anlaşma bir kan yemini idi. Üstelik bu şekildeki bir anlaşma ancak sözlü şekilde yapılabilirdi, birbirinden farklı iki taraf arasında yapılamayacağı gibi aynı şekilde iki farklı halkla da yapılamazdı ve bu şekilde yani sözlü olarak yapılan bir anlaşma sadece Macarlar ve Kabarlar veya Macarlar ve Pannonia’daki Avarlardan geriye kalanlar arasında yapılabilirdi.”

Tarihçi Gyula László (1910-1998) da aynı şekilde düşünmektedir ve yeminin ancak bir halkın farklı boyları arasında edilmişse geçerli ve bağlayıcı olacağı, edilmemişse geçerli ve bağlayıcı olamayacağı kanaatinde: *“Yemin, aynı halkın boyları arasında edilmişse bu kan yemininin hiçbir değeri yoktur”*. Gyula, bu tür yeminlerin yemini eden tarafların sembolik de olsa birbirleri ile akraba olmak için yaptıklarını belirttikten sonra şu noktaya dikkat çeker: *“Kan yemini, kan akrabaları arasında kan gütmeyi ve olası bir mücadeleyi men ediyor, boylar arasındaki çatışmaların ve bir iç savaşın çıkmasının önüne geçiyordu”*. Bu suretle kan yemininin amacı aslında aralarında herhangi bir akrabalık bağı bulunmayan halklar veya boylar arasında başta dış tehditlere karşı siyasi ve askerî bir güç birliği oluşturmak amacıyla bir çeşit akrabalık bağı tesis etmektir. Bu şekilde artık akraba olmuş halkların veya boyların zor zamanlarda birbirine yardım etmesi ve destek olması kaçınılmaz bir hal alıyor, bir yerde zorunlu oluyordu³¹.

Hukuk tarihçisi József Illés (1871-1944) de Macarların ettiği kan yemininin halen birçok bilinmeyen yönü olduğunu belirtse de bu tür yeminlerin aslında siyasi ve askerî olarak daha da güçlenmek için yapıldığına dikkat çeker³²:

“Bütün bu bilinen olaylar arasında sadece tek bir şeyi bilmiyoruz, o da prensin (yani Álmos) hür irade ile seçimine veya anayasal koşulların oluşmasına neyin sebep olduğudur. Silah arkadaşlığı, barış, devlet ya da hükümet değişikliği anlaşmalarını anlaşmanın tarafları farklı şekillerde kendi kanlarıyla güçlendiriyorlardı, ancak Anonymus’un belirttiği bu kan yemini öyle bir olaydır ki hakkında henüz hiçbir şey bilmiyoruz.”

Tarihçi Zoltán Terplán ise Anonymus’un anlatımını yeniden ele alır ve gerçekleşen bu yeminin Macarı Macara bağlama şeklinde bir sorumluluğu olmadığı gibi aynı zamanda Macarları aslında onlara katılan üç Kabar boyu ile de bağlayamayacağı şeklinde bir yorumda bulunur. Terplán’ın bu çıkarımı bir yere kadar doğru olsa da önemli bir eksiği vardır. O da söz konusu çıkarımı destekleyecek bir kaynağın bulunmamasıdır. Yemin olayına Csiki Sekel Kroniği’ni dikkate almazsak sadece Anonymus eserinde yer vermiştir ki burada da yemini Macarlar Kabarlar gibi yabancı bir halkla değil, kendi aralarında etmektedirler³³.

Yeminin her maddesinin kurulacak olan ister boy federasyonu isterse de krallık şeklinde olsun siyasi yapıyı düzenlemek, güçlendirmek ve zaman içinde oluşabilecek olumsuz durumların önüne geçmek için düşünüldüğü, bu suretle iktidar gücünün azalmadan, kesintiye uğramadan devam etmesine yönelik olacak şekilde hazırlandığı açıktır:

Kendilerinin ve hatta torunlarının hayatları devam ettiği sürece hükümdarları her zaman prens Álmos’un soyundan olacaktır.

Yeminin birinci maddesi açık şekilde yeminle artık bir boy federasyonu haline gelmiş olan Macar boylarının başında bulunacak ve aynı zamanda 1000 yılında kurulacak olan Macar Krallığı’nın da tahtına geçecek hükümdarın tek ve aynı boydan olacağını belirtmekle farklı bir hükümdar arayışına son vermekte, bu şekilde taht için çıkabilecek anlaşmazlıkların da önüne geçmektedir.

Sadece mücadeleleri karşılığında elde edebilecekleri mülklerde her ne olursa olsun, her birinin payı olmalıdır.

³¹ Terplán, **a.g.m.**, s. 974.

³² Terplán, **a.g.m.**, s. 974.

³³ György, **a.g.e.**, s. 182.

Anlaşmanın ikinci maddesi elde edilen her şeyden bütün reislerin pay sahibi olmasını garanti altına alarak çıkabilecek olası bir çatışmayı önlemeye yöneliktir.

Álmos'u kendi özgür iradeleriyle prensleri olarak seçen reisler, ne onlar ne de oğulları hiçbir koşulda prensin söylediklerinden dışarı çıkmamalı ve ülkenin sorumluluklarından kaçmamalıdır.

Anlaşmanın üçüncü maddesi alınacak kararların ortak irade ile alınması ve bu kararların sorumluluğundan kaçılmayarak yerine getirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Eğer onların soyundan gelenlerden birisi prense sadakatsizlik ederse veya prens ile akrabaları arasında anlaşmazlık çıkarırsa, suçlunun kanı da prens Álmos'a edilen yeminde dökülen kanlar gibi dökülmelidir.

Bu madde prense/hükümdara sadakatsizlik edilemeyeceğini, prens/hükümdar ve yakın çevresi arasında anlaşmazlık çıkarılamayacağını, prens/hükümdar ve yakın çevresi arasında bir anlaşmazlık yaşandığı takdirde suçluya verilecek cezayı belirtir.

Prens Álmos'un soyundan ve diğer reislerden herhangi biri, yeminle yapılan anlaşmayı bozmak isterse ebediyen lanetlensin.

Son maddenin prense/hükümdara karşı herhangi bir muhalefeti veya isyanı önlemeye yönelik olduğu görülür³⁴.

Bu noktada tarihçi Kálmán Molnár'ın (1881-1961) “kan yemininde hükümdarın seçimine ilişkin temel hükümleri bulmaktayız” yorumu önem kazanır. Nitekim 945 yılında İstanbul'a gelen Macar elçisinin İmparator Konstantinos'a verdiği bilgiye göre, Macarların komutanı Lebed (Levedi) boy birliğinin başına geçecek yetenekli bir varis bulunmadığını düşünerek prens seçiminin ertelenmesi gerektiğini belirtirken Hazar Kağanı prens seçimi sonucunda isyan veya başkaldırı hareketlerinin yaşanmaması için Macarların aynı boydan uzun yıllar boyunca prensler seçmesini talep etmektedir. Buradan hareketle kan yemininin birinci maddesinin aslında Hazar Kağanının isteğini yansıttığı söylenebilir³⁵.

Macar geleneğine göre kan yemini Macarlığın ilk anayasasıdır, bu anlaşma aynı zamanda o zamana kadar herhangi bir siyasi yapı halinde tarih sahnesine çıkmayan Macar boylarının bir millet haline dönüşme sürecinin de başlangıç noktasını oluşturur ki zaten kan yeminiyle yedi Macar boyu artık bir boy birliği, bir boy federasyonu haline gelmiştir³⁶. Yemin, yedi Macar reisinin kanlarını bir kâseye akıttıktan sonra bu adı almış ve o zamanki Macar hukuk sistemine göre kanların kâseye akıtılması hadisesi edilen yeminin tasdiki olarak kabul edilmiştir. Macar tarihinde elbette ki sayısız anlaşma mevcuttur ancak yurt tutuş öncesi yapılan bu yeminin içeriğinin ve maddelerinin kendine özgü yapısı kan yemininin Macar tarihinde ayrı bir yere konulmasını gerektirmektedir. Bu yemin, Macar boylarının bir daha ayrılmayacak şekilde birbirine kaynaştırdığı gibi Orta Çağ'da Macaristan'da saz ozanlarının terennüm ettiği şarkılar vasıtasıyla nesilden nesile aktararak yüzyıllar boyunca Macar halkının ulusal bilincinde etkisini sürdürmüştür³⁷.

Etelköz'de Álmos'un prens seçilmesinin 880 civarında olduğunu düşünürsek ve cüzi zaman kaymalarını hesaba katmazsak bu olayın isimsiz kâtibin eserini yazmasından yaklaşık üç yüz elli yıl önce gerçekleştiği görülür ki Orta Çağ'ın koşullarını da hesaba kattığımız zaman sözlü olarak gerçekleşen bir yeminin doğru şekilde yazıya geçirilmesi için söz konusu üç yüz elli yılın oldukça uzun bir zaman olduğu görülür. Bu zaman zarfında saz ozanları kan yeminini ve maddelerini terennüm

³⁴ László Erdélyi, “Az Ezeréves Magyar Alkotmány”, *Acta*, 1(IV), 1931, s. 3.

³⁵ Erdélyi, *a.g.m.*, s. 23.

³⁶ Erdélyi, *a.g.m.*, s. 36.

³⁷ Erdélyi, *a.g.m.*, s. 3; Vágó, *a.g.e.*, s. 29.

etmiş ve Anonymus'un çağında da terennüm etmeye devam ediyor olsalar da sözlü geleneğe ne kadar güvenilebileceği ciddi bir soru işaretidir. Bu arada Anonymus'un eserinde döneminde etkileri halen devam etmekte olan bozkır kültürünün yasalarını ve geleneklerini anlattığı, kralla teması bulunan insanların kraliyete yaptıkları hizmetlere tamamen yeni bir kamusal düşünce ile yaklaştığı da gözden kaçırılmamalıdır. Nitekim tarihçi Bálint Hóman'ın (1885-1951) "*Kan yemini tarihi bir gerçektir ancak Kral Béla'nın isimsiz kâtibinde okunabilen maddelerinde gelenek artık yazarın çağının anayasal haklar kavramıyla karışmıştır*"³⁸ şeklindeki değerlendirmesini bu bağlamda ele almak gerekir. Macarların yurt tutuş öncesi zamana ait Karpatlar Havzası'nın geleneksel yasalarının Orta Çağ Hristiyan Macar Krallığı zamanında, özellikle ilk Macar hanedanlığı olan *Árpád Hanedanlığı* (896-1301) döneminde de yaşamakta olduğu ve bu yasaların zamanla o zamanki Macar hukuk sistemi ile kaynaşmış olması büyük bir olasılıktır³⁹. Ancak Anonymus'tan daha sonra, XIII. yüzyılda yaşamış Macar kronik yazarı Simon Kézai'nin Anonymus'un eseriyle aynı adı taşıyan eserinde (*Gesta Hungarorum*) bozkır kültürünün yasalarına ve yurt tutuş öncesi Karpatlar Havzası'nda mevcut olan geleneksel yasalara artık yer vermediği, Kézai'nin tamamen yerleşik düzene geçmiş Macar şehir toplumunun anayasal ve kamusal haklarını ele aldığı görülmektedir⁴⁰.

Hóman ve ilerleyen zamanda László anlaşmayı Macar devletinin kuruluşu olarak kabul ederken Vámbéry, Anonymus'un yazdıklarının Avrasya'da edilen kan yeminlerine uymadığını söyler ve göçebe boyların hepsinde kanla edilen bir yeminin bulunmadığını belirtir. Piskopos ve tarihçi Arnold Ipolyi (1823-1886) ise kanla tasdik edilen bu yeminin Macar reislerinin sözlü şekilde ettiği yemini kuvvetlendirdiğini düşünür⁴¹.

Macarların bugünkü yurtlarına gelmelerinden önce Etelköz'de yaşanan iki önemli gelişme; Macar boylarının ilk prensini seçmesi ve ardından edilen kan yemini, Molnár'ın da yemini Macar halkının kadim anayasa düşüncesinin ilk örneği olarak kabul ettiği üzere aslında Macar anayasal düşünce kavramının binlerce yıllık bir geçmişe sahip olduğunu gösterirken aynı zamanda yeminin *Árpád Hanedanlığı* sona erinceye kadar yaklaşık üç yüz yıl boyunca düşüncede de olsa bir şekilde yürürlükte kalması kan yemininin gücünü ve etkisini göstermesi bakımından dikkate değerdir. Yeminin gücü *Árpád Hanedanlığı*'ndan sonra Macaristan'da hüküm süren hanedanlıklar üzerinde de etkisini göstermeye devam eder ve Macar tahtına oturan yabancı krallar dahi kendilerini bu yemine uymaya mecbur hissederler. Bu tespitler anayasal düşünce kavramının Macarlar arasında Germenlerden çok daha önce ortaya çıktığını gösterirken anayasal düşüncenin Macarlarda aslında Frank, Anglo-Sakson ve diğer Avrupa halklarından da daha önce teşekkül ettiğini göstermektedir⁴².

Macar Kralı II. András'ın (1205-1235) Alman kökenli karısı Gertrud'un (1205-1213) yönetimde etkisi artınca ve András'ın tahtı tehlikeye girince Gertrud'un bir suikaste kurban gitmesi kan yemininin gücünü göstermesi bakımından dikkate çekicidir. Yeminin Macar tarihindeki etkisi o kadar büyüktür ki 1222 yılında II. András'ın kabul ettiği asilzadelerin ama özellikle orta asilzadelerin ilk Macar Kralı I. (Aziz) István (1000-1038) döneminde elde ettiği hakları krala yeniden hatırlatan, İngiltere'de 1215'te ilan edilen *Magna Carta/Charta*'dan (Büyük Ferman) sadece yedi yıl sonra Macaristan'da ilan edilen *Aranybulla*'da (Altın Mühür/Ferman) soylulara muhalefet hakkının verilmesi de büyük ihtimalle yine kan yeminiyle bağlantılıdır. Buradan hareketle Etelköz'de yedi Macar reisi arasında gerçekleşen bu yeminin Orta Çağ'da Macar Krallığı'nın güçlü ve bağımsız

³⁸ Terplán, a.g.m., s. 976.

³⁹ Terplán, a.g.m., s. 976.

⁴⁰ Erdélyi, a.g.m., s. 3, 9.

⁴¹ Borbála Obruşánszky, "Andaság és komaság. Az eurázsiai vérszerződés vizsgálatá", *Valóság*, 2004, s. 56.

⁴² Erdélyi, a.g.m., s. 4; László, a.g.e., s. 34; Terplán, a.g.m., s. 969.

şekilde hareket etmesinde büyük payı bulunduğunu ve Macaristan'da bu zamanda yapılan yasal düzenlemeler için de gerçek anlamda bir “başvuru kaynağı” olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır⁴³.

Birçok tarihçi kan yemininin metnini Anonymus'un kısmen de olsa kendi çağında yaşanmakta olan toplumsal mücadelelere uygun şekilde yeniden kurguladığını düşünmektedir. Nitekim tarihçi István Nemeskürty (1915-2015) de Anonymus'un tarihsel bakış açısına vurgu yapar⁴⁴:

“Üstat P.'nin (Anonymus) amacı, XIII. yüzyıl Macar soylularının hak taleplerini ve iddialarını haklı çıkarmak ve yurt tutuş zamanına kadar tüm dostlarının, tanıdıklarının ve akrabalarının izini sürmektir. Ayrıca Anonymus, yazılı belgelere dayanarak çalıştığını vurgulamayı ihmal etmese de aslında doğal olarak zamanının zevklerine ve gereksinimlerine uygun bir sanat eseri ortaya koymak istemiştir.”

Anonymus eserinin başında her ne kadar⁴⁵

“Çok soylu Macar ulusunun kökeninin başlangıcı ve onun birer birer kahramanca gerçekleştirdiği serüvenleri köylülerin yalan yanlış masallarından veya saz ozanlarının doğruluk amacı gütmeyen şarkılarından rüyadaymış gibi dinlenirse çok güzel ve yeterince tatmin edici olmadıkları görülür. Bu yüzden şimdi artık daha çok belgelerin kesin anlatımından ve tarihî eserlerin açık izahatından bu soylu ulusa layık şekilde olan işlerin doğruluğu bilinecektir.”

şeklinde yazarak halk geleneklerine ve saz ozanlarının şarkılarına itibar etmediğini belirtse de eserinde saz ozanlarının kahramanlık şarkılarından ve sözlü geleneklerden yararlandığı gibi yazılı kaynaklardan da yararlanmıştır. Bundan başka dönemde tanık olduğu olaylardan ve sarayda anlatılan hikâyelerden de etkilendiği açıktır. Hatta eserini kendisinden önce gerçekleşmiş ancak sarayda etkileri halen hissedilen örneğin Macar Kralı II. Béla (1131-1141) döneminde 1131 yılında yaşanan Arad'taki kanlı meclis toplantısı⁴⁶ ve Kálmán (1095-1116) dönemi yasalarında yer alan aforoz maddesinin etkisi altında yazdığını düşünmemek için de hiçbir sebep mevcut değildir⁴⁷. Buradan hareketle Anonymus'un kendi zamanına kadar olan Macar tarihinin eksik yönlerini kendisine göre yorumlayıp yeniden kurguladığı güçlü bir ihtimal olarak düşünülebilir.

Anonymus'un eserini yazarken adını anmasa da başvurduğu en önemli kaynaklardan birisinin Prüm keşişi Regino'nun (?-915) kroniği olduğu anlaşılır. Regino eserinde İskitya'dan, İskitlerden ve İskitlerin adetlerinden bahsetmektedir. Bu suretle Anonymus'un İskitlerin adetlerini kendi eserine aktarması ve bu adetlerin kadim Macar adetlerinden farklı olmaması gayet doğaldır. Anonymus eserinin başında eserini kaleme alırken yararlandığı yazılı kaynak olarak sadece Frigya'lı Dares'in (V. yüzyıl) *Excidio Troiae historia* (Truva'nın Yok Oluşunun Tarihi) başlıklı eserini ansa da kaynakları arasında Justinus'un kroniğinin İskit bölümünden VII. yüzyılda hazırlanmış *Exordia Scythica*'yı, M.S. III. yüzyılda yaşamış Gaius Julius Solinus (?-400) ya da bilinen adıyla Solinus'un *De mirabilibus mundi* (Dünya Harikaları Üzerine) başlıklı eserini, ilk Orta Çağ ansiklopedisti olarak kabul edilen teolog Sevilla'lı Izodor'un (560-636) *Etymologiae* (Etimoloji) adlı eserini, antik Yunan tarihçisi Olynthus'lu Kallisthenes'in (M.Ö. 360-328) Büyük İskender'in (M.Ö. 336-M.Ö. 323) yaşamının Latince tercümesini, Sicilyalı Guido de Columna'nın (XIII. yüzyıl) *Historia destructionis Troiae*'sini (Truva'nın Yıkılışının Tarihi) ve yazarı bilinmeyen *Excidium Troiae*'yi kullandığı kesindir. Bununla

⁴³ László, a.g.e., s. 36; Obrušánszky, a.g.m., s. 61.

⁴⁴ István Nemeskürty, *Mi magyarok*, Akadémiai Kiadó, Budapest 1993, s. 89.

⁴⁵ Pais, a.g.e., s. 77-78.

⁴⁶ Günümüzde Romanya sınırları içinde yer alan Arad yakınlarında 1131 yılında düzenlenen diyetle krala karşı geldiği gerekçesiyle Macar Kralı Kálmán'ın (1095-1116) emriyle kör edilen Kral II. (Kör) Béla'nın (1131-1141) kör edilmesinden sorumlu olduğuna inanılan altmış sekiz soylu öldürülmüştür.

⁴⁷ Erdélyi, a.g.m., s. 4.

birlikte Anonymus'un kaleme aldıklarından kayıp kadim Macar efsanesi *Ősgeszta*'yı okuyup eserinde ondan yararlanmış olmasının oldukça zor bir ihtimal olduğu görülmektedir⁴⁸.

İsimsiz kâtibin bahsettiği “*kadim Macar*” tarzı bir yemin aslında kendisinin de çok iyi bildiği üzere ülkeden ülkeye farklılıklar gösterse de Avrupa'da XI-XII. yüzyıllarda canlılığını halen korumakta olan bir gelenektir. Anonymus'un Macar Kralı Imre'nin (1196-1204) 1198 yılında Aragon'dan⁴⁹ yaptığı evlilik esnasında Barcelona'da bulunduğunu biliyoruz. Bu suretle Anonymus'un eserini yazarken yararlandığı kaynakların bir kısmını Barcelona'dan edindiği, bundan başka eğitim almak için Paris'te bulunduğu sırada da eserinde yararlandığı birtakım kaynakları burada incelemiş olabileceği ihtimal dâhilindedir⁵⁰.

Şayet Anonymus eserinde Macar tarihinde hiç yaşanmamış ya da yaşanıp da tasvir ettiği şekilde gerçekleşmemiş bir kan yemini hadisesini kaleme almışsa o zaman isimsiz kâtibin tek bir amacı olabilir ki o da Kral I. István'ın temellerini attığı, ondan sonra Macar tahtına çıkan kralların da ellerinden geldiğince sağlamlaştırmaya çalıştığı Avrupa tarzı yönetim sistemine, dolayısıyla krala ve kraliyete karşı yaşanabilecek herhangi bir ayaklanmayı veya isyanı önlemektir⁵¹.

İsimsiz kâtibin zamanından, 1200'lü yılların başından geriye dönülüp Macar tarihine bakıldığı zaman prens seçimi ve kan yemini birbirini takip eder gibi görünüyorsa da Terplán'a göre bu iki hadise birbiri ardı sıra gerçekleşmemiş olup kısa aralıklarla gerçekleşmiştir⁵². Anonymus eserinde prens seçimini ve kan yemini Macarların Karpatlar Havzası'na gelişinden önceye tarihler. Kâtip, bu olayı Macar tarihinin en önemli dönüm noktalarından birisi olan yurt tutuş hadisesinin öncesine koymakla yurt tutuş sürecini Macarlar adına haklı ve makul göstermek ister. Reislerin yemini ve anlaşmayı yurt tutuş hadisesiyle ilişkilendirir ve Macarların yeni yurtlarını elde etmelerinin haklılığını bu şekilde ispat etmeye ve güçlendirmeye çalışır⁵³.

Prens seçiminin ve kan yemininin ardı ardına değil, birbirinden çok uzak olmayan farklı zamanlarda yapıldığı açıktır. Prens seçimi muhtemelen 854-862 yılları arasında, büyük ihtimalle 860 civarında gerçekleşmiş, Peçeneklerden alınan mağlubiyet ve yeniden alevlenen Hazar hâkimiyeti ihtimali Macar boylarının reislerine belki de uzun zamandır gündemde olan yemin için bir fırsat sunmuştur. Bununla birlikte yeminin 881'den önce yapıldığını düşünmek çok mantıklı görünmemektedir⁵⁴.

Bu olaylardan biraz sonra, 895-896'da Etelköz'ü terk eden Macarlar Karpatlar Havzası'na yönelir ve Avar Kağanlığı'nın (568-822) tarih sahnesinden çekilmesinden sonra siyasi olarak bir birliğin sağlanamadığı bu sahada Tuna Havzası'nın askerî, siyasi, ekonomik ve nüfus yapısını önce 29 Ağustos 1526 tarihinde gerçekleşen *Mohaç Meydan Muharebesi*'ne, ardından 4 Haziran 1920 tarihinde imzalanan *Trianon Barış Antlaşması*'na kadar değişmeyecek şekilde belirleyen yeni bir siyasi ve kültürel yapı inşa ederler⁵⁵.

Kan Yemini'nin Diğer Halklardaki Örnekleri

Kanla yapılan yeminlere Avrupa'dan Asya'ya kadar çok geniş bir coğrafyada, Germenlerden Moğollara kadar çeşitli halklarda rastlanmaktadır. Kan yeminleri özellikle Kuzey Avrupa'da çeşitli şekillerde karşımıza çıkmaktadır.

⁴⁸ György, a.g.e., s. 193.

⁴⁹ **Aragon**: İspanya'nın kuzeyinde yer alan bağımsız bir bölge.

⁵⁰ György, a.g.e., s. 182.

⁵¹ Erdélyi, a.g.m., s. 16.

⁵² Terplán, a.g.m., s. 976.

⁵³ Terplán, a.g.m., s. 976.

⁵⁴ Terplán, a.g.m., s. 976.

⁵⁵ Terplán, a.g.m., s. 977.

Danimarka Kralı I. Valdemar'ın (1154-1182) danışmanı olan tarihçi ve din bilgini Saxo Grammaticus'un (1150-1220) yazdığı *Gesta Danorum* (Danların Tarihi) isimli eserde kan yemininin izlerini buluruz: “Atalarımız bir anlaşma yapmak istedikleri zaman kanlarını hep birlikte ayak izlerine akıttılar ve bu izleri birbirine karıştırdılar. Bu şekilde dostluklarını kuvvetlendirmiş olurlardı”. Flórián Mátyás, Danimarkalıların kanlarını sadece ayak izlerine karıştırmak suretiyle değil, elbiselerine akıtmak suretiyle de anlaşma yapmış olabileceklerine dikkat çeker⁵⁶.

İzlanda'da XIII. yüzyılın ilk yarısında yazıya geçirildiği düşünülen *Gísla Saga*'da (Gisli'nin Sagası) yine kanla yapılan bir anlaşmaya rastlanır. Buna göre saganın ana kahramanı olan Gisli saganın diğer kahramanları Thorkel, Thorgim ve Vestein ile kanla tasdik edeceği bir anlaşma yapmak isterse de Thorgim'in fikir değiştirmesi üzerine bu anlaşma gerçekleşmez⁵⁷.

İrlandalılar hakkında yazan İngiliz yazarı Giraldus Cambrensis ya da diğer ismiyle Galler'li Gerald (1146-1223) 1188'de yazdığı *Topographia Hibernica* (İrlanda'nın Coğrafyası) adlı eserinde bu coğrafyada yapılan anlaşmalar sırasında tarafların birbirinin kanını içtiğinden bahseder. Bundan başka⁵⁸

“Bu ülke (İrlanda) hakkında kesinlikle hiçbir şey bilmiyoruz, sadece ikamet edenlerin Britanyalılardan daha vahşi olduklarını, insan eti yediklerini, açgözlü olduklarını ve ölmüş ebeveynlerini yemekle övündüklerini biliyoruz... Fakat bunları doğrulayacak hiçbir tanığımız yok, lakin insan eti yemek İskitler'de de âdettir.”

şeklinde yazar ki Gerald'ın kullandığı bu ifadeler Yunan coğrafyacısı Strabon'un (M.Ö. 64-M.S. 24) *Geographica* (Coğrafya) adlı eserinde yazdıklarına benzemektedir. Strabon, doğal olarak İrlandalılar ve İskitler arasında bir karşılaştırma yapmış olamayacağı gibi ölmüş ebeveynleri yeme âdeti de İskitlerin kökenini Massaget'lere atfeden Herodot'ta (M.Ö. 484-M.Ö. 425) görülür⁵⁹.

Kuzey Avrupa'dan Batı Avrupa'ya geldiğimiz zaman XII. yüzyılda yaşamış Fransız kronik yazarı Jean de Joinville (1224-1317) *Historie de Saint Louis* (Aziz Lajos'un Tarihi) adlı kroniğinde Bizans İmparatoru II. Balduin'in (1228-1261) Kumanlarla ettiği kan yeminini anlatırken tarafların gümüş bir kupaya kanlarını akıttıktan, bunu şarapla ve suyla karıştırdıktan sonra kan kardeşi olmak için bu karışımı içtiklerini söyler⁶⁰:

“Kumanlar suyla seyreltilmiş şarabı büyük gümüş bir kaba döktüler, kendilerini yaraladılar ve kendi kanlarını buna eklediler; Bizans İmparatoru da sarayının soylularıyla birlikte aynısını yaptı ve her iki taraf da bu kandan içti ve Kumanlar bundan böyle Bizanslılarla kan kardeşliği içinde yaşayacaklarına yemin ettiler.”

Yine XII. yüzyılda yaşamış Norman Ambroise, III. Haçlı Seferi'nin (1189-1192) tarihini yazdığı *L'estoire de la guerre sainte* (Haçlı Seferi'nin Tarihi) adlı eserinde Bizans İmparatoru II. Angelos Izsak (1185-1195) ile Mısır'da hüküm süren Selahaddin Eyyubi'nin (1175-1193) 1191'de yaptığı anlaşmadan bahseder ve tarafların birbirinin kanını içtiğini belirtir⁶¹: “İçlerinde bir hilekârlık olmadığının kanıtı olarak birbirlerinin kanından içmek suretiyle dostluk anlaşması yapmışlardı.”

Orta Çağ kronik yazarlarının antik dönemden, Yunan-Roma geleneğinden beslendikleri bir gerçektir. Yunan ve Roma tarih yazımı ise özellikle sınırları ötesinde yaşayan halkları barbar olarak tanımlayan, Avrupa'nın doğusundan ve kuzeyinden gelen doğruluğu tartışmalı bilgilerin ve haberlerin Yunan ve Roma tarih yazarları tarafından derlenmesine dayanır. Bu geleneğin yansımaları M.Ö. V.

⁵⁶ György, a.g.e., s. 183.

⁵⁷ György, a.g.e., s. 183.

⁵⁸ György, a.g.e., s. 183.

⁵⁹ György, a.g.e., s. 183.

⁶⁰ György, a.g.e., s. 183; Obrušánszky, a.g.m., s. 58.

⁶¹ György, a.g.e., s. 183.

yüzyıla kadar uzanır. Örneğin Yunan oyun yazarı Eshilos (M.Ö. 525-M.Ö. 456) *Tebai'ye Karşı Yediler* adlı eserinde Tebai'yi kuşatan yedi komutanın ettiği yemini şu şekilde aktarır⁶²:

“... ”

*Yedi adam, her biri gözü pek yedi komutan, bir boğayı
Yere çaldılar, kanını siyah bir kalkanın üzerine akıttılar,
Ellerini hayvanın kanına bulayarak her biri tek tek,
Mars'ı⁶³, Enyo'yu⁶⁴, kan içen Fobos'u⁶⁵ çağırarak
Kadmos'un⁶⁶ şehrini ya savaşla yakıp yok edeceklerini
Ya da orada ölüp toprağı kanla sulayacaklarına yemin ettiler.”*

Aynı şekilde M.Ö. 401'de Pers Kralı II. Artakserhas (M.Ö. 405/4-M.Ö. 359/8) ve Akameniş İmparatorluğu (ya da Hehamenişiler. M.Ö. 550-M.Ö. 330) tahtında söz sahibi olmak isteyen kardeşi Kiros (M.Ö. 424-M.Ö. 401) arasında gerçekleşen *Cunaxa Muharebesi*'nde de Yunan paralı askerleri ve Pers komutanları arasında yapılan anlaşma şu şekilde tasvir edilir⁶⁷: “... Yemin ettikten sonra bir boğa, bir tilki, bir domuz ve bir koç kurban ettiler ve kanlarını bir kalkan üzerine döktüler. Hellenler kılıçlarını, barbarlar ise mızraklarını kana buladılar...”. Herodot'un kaleme aldığı Helen-Pers mücadelesinde de kanla yapılan bir anlaşmadan söz edildiği görülür⁶⁸: “...Bu halklar yemin ettikleri zaman Hellenler gibi davranırlar, zira onlar da kollarını keserler ve birbirlerinin kanını emerler.” Herodot ayrıca İskitlerde gerçekleşen kan yeminini de şu şekilde tasvir eder⁶⁹:

“Topraktan hazırlanmış büyük bir kâseyi şarapla doldururlar, sonra anlaşmanın tarafları kendilerini hançerle yaralayarak kanlarını bu şaraba karıştırırlar, bundan sonra karışıma bir kılıç, ok, savaş baltası ve mızrak bırakırlar. Bu esnada dualarını ederler, en nihayet anlaşmanın tarafları bahse konu karışımdan teker teker içerler ve onların nesillerinin liderleri de aynı şekilde yaparlar.”

İskitlerde yemin eden taraflar kendilerini yaralayarak kanlarını Macar reisleri gibi akıtıyor olsa da Macarların ve İskitlerin yaptığı kan yeminleri arasında önemli bir fark mevcuttur. O da Anonymus'un anlatımında ne şaraptan ne kan içiminden ne de silahların kana bulanmasından bahsetmemesidir. Arada birtakım farklar görülse de Macarların yaptığı şekilde kan yeminlerinin benzerlerinin daha ziyade yaşam tarzları Macarlarınkine benzeyen Avrasya bozkır halkları arasında yaygın olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır⁷⁰.

Aynı şekilde M.S. I. yüzyılda yaşamış Romalı coğrafyacı Pomponius Mela (?-45) da Herodot gibi Karadeniz'in kıyısında oturan Taurosların kuzeyinde ikamet eden İskitlerin kanla yaptıkları anlaşmalardan bahseder⁷¹:

“Daha içerilerde ikamet edenlerin âdetleri daha vahşi, coğrafyaları ise daha zorludur. Savaşa ve öldürmeye isteklidirler ve ilk başta ölmüş düşmanın yarasından kanını içmek savaşçıların geleneğidir. Birisi ne kadar çok insan öldürmüşse onlar arasında o kadar ünlü olur. Birisi kan dökmemişse bu, ona en büyük hakarettir. Hatta anlaşmaları bile kan dökmeden yapılmaz. Anlaşmayı yapanlar kendilerini yaralarlar, akan kanı karıştırırlar ve içerler. Bu, sadakatin en güvenilir göstergesidir.”

⁶² György, a.g.e., s. 183.

⁶³ **Mars**: Yunan mitolojisinde Ares olarak geçen Roma mitolojisindeki savaş tanrısı.

⁶⁴ **Enyo**: Yunan mitolojisinde yıkıcı savaşlar ve katliamların tanrıçası.

⁶⁵ **Fobos**: Yunan mitolojisinde korkunun ve korkma duygusunun tanrısı.

⁶⁶ **Kadmos (Cadmus)**: Yunan mitolojisinde Thebai şehrinin kurucusu.

⁶⁷ <http://classics.mit.edu/Herodotus/history.4.iv.html>

⁶⁸ <http://classics.mit.edu/Herodotus/history.4.iv.html>

⁶⁹ <http://classics.mit.edu/Herodotus/history.4.iv.html>

⁷⁰ György, a.g.e., s. 185.

⁷¹ György, a.g.e., s. 186.

Pomponius'un eserinin kopyası IX. yüzyılda Ravenna'da yaşamış Flavius Rusticus tarafından yazılmıştır. Eserin kopyası IX. yüzyılın sonunda Auxerre'de görülmüş, X. yüzyıldan 1451'e kadar Orléans'ta muhafaza edilmiş, oradan İtalya'ya gelmiş olup 1612'den beri de Vatikan'da bulunmaktadır. Anonymus bu eseri okumamıştır, ancak yukarıda da bahsettiğimiz üzere eserinin kaynakları arasında Pomponius'un eserinden yararlanmış olan, kan yemininin kökeninin İskitlere değil Medlere dayandığını söyleyen coğrafyacı ve gramer bilgini Gaius Julius Solinus'un bulunduğu aşikârdır⁷².

Deipnosophistae adlı eserinin kaynağı, M.Ö. II. yüzyılda yaşayan Posedion olan, M.S. 200 civarında yaşamış Yunan retorik ve gramer bilgini Athenaeus günümüzde İran'da bir bölge olan Larestan sahasında bulunan ve İrani bir dil konuşan Karmanyalıların yeminlerinden bahseder⁷³: "... Onlar iyi niyetlerinin göstergesi olarak yüzlerini keserler, birbirlerinin kanlarından içtikleri zaman dostluklarının tamamlanacağını düşündüklerinden içeceklerine akan kanlarını karıştırırlar". Bundan başka Romalı tarihçi Tacitus'un (56-117/120) da Ermenistan'daki bir taht mücadelesi sırasında yapılan bir kan yemininden söz ettiği görülürken Eflatun [Platon] (M.Ö. 428/427 veya 424/423-M.Ö. 348/347) da *Critias* adlı eserinde kanla yapılan bir yeminden bahsetmektedir⁷⁴.

Macar kronik yazarı Simon Kézai'nin eserinde söz ettiği *Vérbulcsú* şahsiyetinde de İskitler'deki kan içme olayının bir benzeri mevcuttur⁷⁵:

"Yedinci ordunun reisine Vérbulcsú derler. Bu, Zalá'da, Balaton Gölü'nün kıyısında otururdu. Büyükbabasını Krimhild Muharebesi'nde Almanlar öldürdüğünden bu durum onu müthiş bir intikam duygusuna sevk etmiş, bu suretle birçok Almanı acımasızca öldürüp onlara duyduğu öfkeden dolayı bazılarının kanını şarap gibi içtiğinden ona Vérbulcsú derlerdi."

Kézai'nin bu anlatımın yanına Saxo Grammaticus'un eserinde bahsettiği Danimarkalıların miğferlerinden kendi kanlarını içmesi hadisesini koyduğumuz zaman kanla yapılan anlaşmaların çerçevesi daha net şekilde çizilmiş olur. Bununla birlikte Anonymus'un açık şekilde Macarların acımasızlığını övmek için değil, eserini yazarken yararlandığı kaynaklarda bulduğu kan yeminlerinin olumlu sonuçlarını öne çıkararak ilk bakışta çok da olumlu bir izlenim vermeyen kan yemininin anlaşmayı yapan taraflarda nasıl bir heyecan dalgasına (*Bugünden başlayarak seni prensimiz ve komutanımız seçtik ve kaderinin götürdüğü yere kadar seni izleyeceğiz*) ve ardından gelen motivasyonun büyük kitlelerin yaşamında ne şekilde bir değişikliğe (Macarların Karpatlar Havzası'na gelmesi) sebep olduğunu göstermek istemiştir⁷⁶.

Kan yeminine benzer yeminlerin büyük kısmı Romanya'da yaşayan Sekeller ve Kuzey Macaristan'da ikamet eden Palóclar arasında da yapıldığı görülür. Macar halk geleneğinde halen yaşıyor olan *komaság*⁷⁷ aslında tarih boyunca yapılmış olan kan yeminlerinin farklı bir örneğidir⁷⁸.

Kan yemininin Macar halk geleneklerinde farklı bir yeri bulunmaktadır. Birçok halkın geleneğinde çeşitli şekillerde karşımıza çıkan ve farklı isimler altında anılan *hayat ağacı* sembolünü Macar halk geleneklerine adapte ettiğimiz zaman yurt tutmak için yemin etmiş yedi Macar reisinin, Macar halkına sonsuza kadar yaşayacakları bir yurt vermek amacıyla bu anlaşmayı yaptıkları sonucuna varırız. Hayat ağacı, Macar geleneğinde *Tanrı ağacı, kadın ağacı, ruh ağacı* vb. şekilde

⁷² György, a.g.e., s. 186.

⁷³ György, a.g.e., s. 187.

⁷⁴ György, a.g.e., s. 184.

⁷⁵ György, a.g.e., s. 189.

⁷⁶ György, a.g.e., s. 189.

⁷⁷ **Komaság**: Macaristan'da taşrada genellikle birbirlerinin çocuklarının vaftiz törenine katılarak vaftiz ebeveyni olan, vaftiz töreninden sonra verilen ziyafette de hazır bulunan kişiler arasındaki bağ anlatan terim.

⁷⁸ Obrusánszky, a.g.m., s. 56.

isimlendirilirken *kan ağacı* olarak da anılır. Ayrıca bozkır kültürü geleneğinde her halkın büyü bir yaşam ağacı vardır ve Macarların bu sembolü bir yönüyle kan yemininin karakterini de yansıtmaktadır⁷⁹.

Salzburg piskoposu Theotmar (Dietmar, 874-907) Papa IX. Ioannes'e (898-900) yazdığı mektupta pagan nesneler üzerine yapılan bir yeminden bahseder⁸⁰: “*Bu Slavlar bizi Macarlarla birlikte Katolik dinini ihlal etmekle ve köpekler, kurtlar ve diğer dinsiz ve pagan şeyler üzerine yemin edip onlarla barış yapmakla suçladılar...*”. Orientalist Henry Serruys (1911-1983) da köpek veya kurt üzerine yapılan yeminlerin de aslında kan yemininin bir çeşidi olduğunu söyler ki Joinville de Bizanslılar ve Kumanlar arasında bir anlaşma yapıldığı zaman Kumanların kendileri ve Bizanslılar arasında bir köpek yürütüp sonra onu kestiklerini, bu suretle anlaşmayı bozacak olan tarafın da söz konusu köpek gibi ikiye kesileceğini vurguladıklarını belirtir⁸¹.

Kan yemini aralarında akrabalık bağı bulunmayan iki veya daha çok insanın veya boyun sembolik de olsa akraba olmak, akrabalık bağı tesis etmek amacıyla kanlarını karıştırmaları demektir. Kadim toplumlarda ve göçebe halklarda kan bağı toplumsal yapının temelini oluşturmaktadır. Bu suretle kurulacak bir akrabalık bağı boyu her şekilde daha güçlü kılacaktır. Bu şekilde göçebe bir devlet, hatta göçebe bir imparatorluk kurmak ve bunun sözlü de olsa bir anayasasını yapmak mümkün olmaktadır. Göçebelerde kadim zamanlarda sözlü yasalar esas kabul edilirken bu toplumların yarı göçebe veya tamamen yerleşik düzene geçmesinden sonra yasaların artık yazılı şekilde yapıldığı görülür. Yazılı şekildeki yasalar ortaya çıkıncaya kadar geleneksel şekilde nesilden nesile aktarılan sözlü yasaların Avrasya coğrafyasında görece aynı veya benzer oldukları gözden kaçırılmamalıdır⁸².

Kan yemininin değişik versiyonları XIII. yüzyılda yazılmış *Moğolların Gizli Tarihi* adlı eserde de tasvir edildiği üzere Moğollarda, bundan başka Kazaklarda ve Anadolu Türklerinde de görülmektedir. Örneğin Türklerde görülen *kirvelik* ve *ahiret kardeşliği* uygulamaları aslında kan yemininin farklı örnekleridir. Dilbilimci Piotr Borawski ve Aleksandr Dubianski (1941-2020) Polonya'daki Tatarlar arasında kullanılan kan kardeşliği kelimesine dikkat çekerek ki bu kelimenin aynısı Türkçe'de de bulunmaktadır⁸³.

SONUÇ

Macar boylarının 895-896 yıllarında Árpád'ın önderliğinde Karpatlar Havzası'na gelerek Avrasya bozkır kuşağının batıdaki son halkasına nihai şekilde yerleşmelerinin Macar ve Avrupa tarihinde yeni bir sayfa açtığına kuşku yoktur. Macarlar bu coğrafyada yeni bir inançla ve kültürle tanışır, bir süre sonra bu yeni inancı kabul ederler ve artık dâhil oldukları Avrupa kültürünü de özümseyerek zaman içinde Avrupa'ya tam anlamıyla uyum sağlarlar.

Macar boylarının Karpatlar Havzası'na gelmelerinden kısa süre önce gerçekleşen prens seçimi ve ardından yapılan kan yemini, yurt tutuş zamanında ve daha sonrasında yaşanan zor zamanlarda Macarların iç ve dış tehlikeler karşısında dağılmadan bir arada kalmalarını sağladığı gibi aynı zamanda bu dönemdeki tehditlere karşı da güçlü şekilde cevap vermelerini sağlar.

Etelköz'de yedi Macar reisi arasında gerçekleşen yemin ve bu yeminin kanla tasdik edilmesi Macar tarihinde anayasal sürecin başlangıcı olarak kabul edildiği gibi aynı zamanda o zamana kadar

⁷⁹ Kardoss Irma Szádeczky, A vérszerződés tradicionális szimbolikájára (és annak megjelenése egyes Árpád-kori hatalmi jelvényeinken). VIII. Hungarológiai Kongresszus. A Nyelvi-Nemzetiségi Kérdés Jogi Szabályozása Magyarországon Szimpozion, Debrecen, Debreceni Egyetem Jogtörténeti Tanszék, 2017, s. 76.

⁸⁰ Obrisánszky, a.g.m., s. 58.

⁸¹ Obrisánszky, a.g.m., s. 58; Dianna Orovec Borbély, *Macar Masallarında ve Efsanelerinde Şamanizm*, T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul, 2022, s. 172.

⁸² Obrisánszky, a.g.m., s. 54.

⁸³ Obrisánszky, a.g.m., s. 62.

henüz siyasi bir yapı haline gelmemiş Macarların da bir millet haline geliş süreçlerinin başlangıç noktasını oluşturur. Bu şekilde yeminin Macarları yeni bir yurt arayışı için motive ettiği ve Macarlığın varlığını tehdit eden gelişmelerin günden güne arttığı bir zamanda Macar boylarını bir arada tutup geleceğe güvenle bakmalarını sağladığı bir gerçektir.

Bu yemin sadece Macar boylarının güçlerini birleştirmesi sonucunu getirmemiş, 1000 yılında Macar Krallığı'nın kuruluşunu ve daha sonrasında krallığın sağlam temeller üzerinde hızlı bir şekilde yükselişini sağlamış, Karpatlar Havzası'nda güçlü bir siyasi ve askerî yönetim sisteminin oluşmasını temin etmiş, bu suretle Orta Çağ Macar Krallığı'ndan günümüzün modern Macaristan'ına giden yolun önünü açmıştır.

Macarlar Karpatlar Havzası'na yerleşimleri sonrası gerçekleştirdikleri seferler sebebiyle ilk zamanlarda Avrupa'yı dehşete sürükleyen bir halk olarak tasvir edilmiş olsalar da IX. yüzyılda Avrupa'da böyle bir yeminin uzaktan da olsa benzerinin dahi yapılmasının mümkün olmadığı bir zamanda Macar reislerinin Macarlığın geleceğini garanti altına alacak şekilde kanla tasdik ettikleri bir yemin etmeleri Macarlar arasında anayasal düşünce kavramının köklerinin çok eskilere dayandığını ve devletin devamlılığı ilkesinin erken zamanlarda olgunlaştığını göstermektedir.

Macarlar yeni yurtlarındaki tehditlere ve tehlikelere ancak kan yemini gibi kesin ve bağlayıcı hükümler içeren bir yemin ile karşı durabilirlerdi. Bu şekilde Macarların Asya'dan getirdikleri savaşçı karakterleri, o zamana kadar Karpatlar Havzası'nda şekillenmiş gelenekler ve Avrupa'nın kültürel getirileri bir araya gelerek yurt tutuşu takiben Macarların Avrupa'nın ortasında sağlam temellere dayalı bir devlet kurmalarını sağlamıştır. Avrupa'yı doğudan gelen tehlikelere karşı savunma görevini üstlenen Macarlar, 1526 yılında Mohaç'ta Osmanlılar karşısında yıkılıncaya kadar yaklaşık altı yüz yıl boyunca Avrupa'nın büyük askerî ve siyasi güçlerinden biri olarak yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Türklerin Macaristan'dan çekilişinden sonra Macar ulusal bilincini yok etmek, en azından zayıflatmak isteyen Habsburglara karşı ulusal bilinçte yaşamaya devam eden bu kan yemini Habsburgların amaçlarını gerçekleştirmelerini önleyen en önemli öğelerden birisi olmuştur. Bu güçlü bilinç, 1920 yılında I. Dünya Savaşı'nı Macaristan adına resmen bitiren Trianon Barış Antlaşması'na kadar, hatta ondan sonra da Karpatlar Havzası'nın doğal birliğinin bozulmamasını ve yüzyıllar önce I. István tarafından kurulan tarihî Macaristan'ın dağılmamasını sağlamıştır.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

In Hungarian historiography, the event known as *Blood Oath* (Vérszerződés) is regarded as a foundational episode symbolizing political unity and legitimacy during the settlement of the Hungarian tribes in the Carpathian Basin. This agreement occupies a central position in medieval origin narratives of the Hungarians and is commonly interpreted as one of the ideological cornerstones of early Hungarian statehood. According to the narrative, the leaders of the seven Hungarian tribes sealed an agreement by mixing their blood in a ritual act, thereby pledging mutual loyalty and a shared destiny. This ceremony symbolized both the collective nature of political authority and the recognition of the leadership of the Árpád dynasty.

However, the historical authenticity of the Blood Oath has been widely debated in modern scholarship. The absence of contemporary sources and the reliance on chronicles written in the twelfth and thirteenth centuries place the event in an ambiguous space between history, myth and legend. As a result, the Blood Oath constitutes not only a subject of historical inquiry but also a significant case for the study of collective memory, political legitimacy and identity formation. This extended abstract

aims to analyze the historical context, narrative representations and long-term political and cultural significance of the Blood Oath within Hungarian history.

Methodology

This study employs a qualitative research design based on historical and conceptual analysis. The primary sources consist of medieval Hungarian chronicles, most notably the *Gesta Hungarorum* which provide the most detailed accounts of the Blood Oath. These texts are examined through close textual analysis with particular attention paid to narrative structure, symbolic language and political implications.

In addition, modern historiographical interpretations of the Blood Oath are analyzed comparatively. The study contrasts positivist approaches, which question the factual basis of the event, with cultural-historical and symbolic interpretations that emphasize its ideological function. The question of whether the Blood Oath represents an actual historical event or a retrospective legitimizing narrative is addressed by situating the sources within their political and social contexts. Methodologically, the study adopts an interdisciplinary framework that integrates perspectives from history, anthropology and political theory.

Results and Conclusion

The findings indicate that the symbolic and ideological significance of the Blood Oath is predominant. In the examined chronicles, the agreement serves to depict the Hungarian tribes as forming a consensual political union while simultaneously presenting the leadership of the Árpád dynasty as both natural and legitimate. This narrative structure reflects the political interests of the ruling elite at the time the chronicles were composed.

The ritual use of blood in the narrative elevates the agreement from a pragmatic political arrangement to a sacred and irrevocable bond. Such symbolism aligns with known practices of steppe cultures and reinforces the connection between the Hungarians and their nomadic heritage. The analysis further demonstrates that the Blood Oath contributed to shaping key concepts in medieval Hungarian political culture, including collective decision-making, loyalty and dynastic legitimacy.

In modern historiography, particularly during the nineteenth century, the Blood Oath was reinterpreted within nationalist frameworks as evidence of the ancient unity and sovereignty of the Hungarian people. This reinterpretation underscores the role of the Blood Oath as a foundational myth rather than a strictly historical account. Consequently, the narrative has functioned as a powerful ideological tool across different historical periods.

The Blood Oath occupies a central place in narratives concerning the early history of Hungary, despite the lack of definitive evidence for its historical occurrence. This study concludes that the Blood Oath should be understood primarily as a foundational myth that served political legitimization and collective identity formation. Its detailed depiction in medieval chronicles reflects the ideological needs and power structures of the periods in which these texts were produced.

Ultimately, the Blood Oath invites scholars to move beyond the question of “what happened” and to consider “how” and “why” certain narratives were constructed and preserved. In this respect, the Blood Oath represents a compelling example of the interplay between myth, symbolism and power in historical writing. Future research may benefit from placing the Blood Oath within a broader comparative framework, examining similar foundational myths across Central and Eastern Europe.

KAYNAKÇA

- BORBÉLY, D. O., **Macar Masallarında ve Efsanelerinde Şamanizm**, T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul, 2022.
- ECKHART, F., **Magyar alkotmány és jogtörténet**, Politzer Zsigmond és Fia, Budapest, 1946.
- ECKHART, F., **Macaristan Tarihi** (2. Baskı), çev. İ. Kafesoğlu, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2010.
- ERDÉLYI, L., “Az Ezeréves Magyar Alkotmány”, **Acta**, 1(IV), 1931, s. 1-28.
- GÜNGÖRMÜŞ, N., **Macaristan'da Değişim ve Demokrasiye Geçiş (1989-2009)**, Köksav, Ankara, 2010.
- GYÖRFFY, J., **Magyar Nemzet Története**, A Szent-István-Tarsulat Kiadása, Budapest, 1900.
- GYÖRGY, N., **Karthágó és a só. Az ókortörténet babonái**, Budapest, Korona Kiadó, 2002.
- LÁSZLÓ, G., **Árpád Népe**, Helikon, Budapest, 1988.
- MAGYAR MONDAKÖR “A Honfoglalás”, KMCSSz kiadványa, **Akadályverseny** (2018-2019).
- MATTHEWS, J. P. C. **Explosion: the Hungarian Revolution of 1956**, Hippocrene Books, New York, 2007.
- NEMESKÜRTY, I., **Mi magyarok**, Akadémiai Kiadó, Budapest 1993.
- OBRUSÁNSZKY, B., “Andaság és komaság. Az eurázsiai vérszerződések vizsgálata”, **Valóság**, 2004, s. 54-65.
- PAIS, D., **Gesta Hungarorum**, Magyar Helikon, Budapest, 1977.
- SUDÁR, B.-Petkes, Z., **Honfoglalás és meglepedés**, Helikon, Budapest, 2016.
- SZABÓ, K., **A Magyar Vezérek Kora**, Ráth Mór, Pest, 1869.
- SZÁDECZKY, K. I., A vérszerződés tradicionális szimbolikája (és annak megjelenése egyes Árpád-kori hatalmi jelvényeinken). **VIII. Hungarológiai Kongresszus. A Nyelvi-Nemzetiségi Kérdés Jogi Szabályozása Magyarországon Szimpozium**, Debrecen, Debreceni Egyetem Jogtörténeti Tanszék, 2017, s. 74-80.
- ŞEN, M., **Yurt Tutuştan Trianon’a Macaristan**, Çizgi, Konya, 2016.
- TERPLÁN, Z., “Az Etelközi Fejedelmválasztás és Vérszerződés Kérdéseiről”, **Századok**, 130. évfolyam, 1. szám, 1996, s. 969-977.
- VÁGÓ, P., **A Vérszerződés Ereje**, Buenos Aires, 1976.
- <http://classics.mit.edu/Herodotus/history.4.i.v.html> (Erişim tarihi: 02.01. 2026).

Resimler

- 1) Kan Yemini, 1896-1897 (Bertalan Székely, 1835-1910)
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/90/Sz%C3%A9kely_Bertalan_V%C3%A9rszerz%C5%91d%C3%A9s.jpg (Erişim tarihi: 10.12.2025)
- 2) Macarların yedi reisi (Resimli kronik. XIV. yüzyıl)
<https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/5b/HetVezér-ChroniconPictum.jpg> (Erişim tarihi: 18.12.2025)

EKLER

1) Kan Yemini
(Bertalan Székely, 1835-1910)

2) Macarların yedi reisi
(Resimli kronik. XIV. yüzyıl)

Makale Bilgileri:

Yapay Zekâ Beyanı:	<i>Herhangi bir yapay zeka aracı kullanılmamıştır.</i>
Etik Kurul Kararı:	<i>Etik kurul kararından muaftır</i>

Katılımcı Rızası:	<i>Katılımcı yoktur.</i>
Mali Destek:	<i>Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.</i>
Çıkar Çatışması:	<i>Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.</i>
Telif Hakları:	<i>Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.</i>
Article Information:	
Artificial Intelligence Statement:	<i>No artificial intelligence tools were used.</i>
Ethics Committee Approval:	<i>It is exempt from the Ethics Committee Approval</i>
Informed Consent:	<i>No participants.</i>
Financial Support:	<i>The study received no financial support from any institution or project.</i>
Conflict of Interest:	<i>No conflict of interest.</i>
Copyrights:	<i>The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.</i>

TÜRK ARŞİVLERİNİN İLK MACAR ARAŞTIRMACISI: IMRE KARÁCSON: 20. YÜZYILDA BİR ARŞİV ARAŞTIRMASINDA KARŞILAŞILAN ZORLUKLAR

IMRE KARÁCSON: THE FIRST HUNGARIAN RESEARCHER OF THE OTTOMAN ARCHIVES CHALLENGES ENCOUNTERED IN AN ARCHIVAL RESEARCH IN THE 20TH CENTURY

Mesude ŞENOL¹

Open Access Journal

Sorumlu Yazar /
Corresponding Author:
Mesude ŞENOL
Bağımsız Araştırmacı
senolmesude@gmail.com
ORCID:0009-0004-8240-9156

Bu çalışmanın ön incelemesinde ve yayımlanmadan önce Turnitin ile **intihal taraması** yapılmıştır.
This study was screened for plagiarism using Turnitin during the **preliminary review** and prior to publication.

Başvuru/Submitted: 01-06-2026-
Kabul/Accepted: 24-06-2026
Online Yayın/Published Online: 14-07-2026

Atıf/Cite: Şenol, Mesude. "Türk Arşivlerinin İlk Macar Araştırmacısı: Imre Karácson: 20. Yüzyılda Bir Arşiv Araştırmasında Karşılaşılan Zorluklar." *Uluslararası Eğitim ve Tarih Araştırmaları Dergisi*, vol. 8, no. 15, 2026, s. 345-357

ÖZET: Bu makalede İstanbul'a Osmanlı Arşivlerinde Macar tarihine ait belgeleri araştırmak üzere gelen Macar Imre Karácson'un (1862-1911) araştırmalarını yaparken karşılaştığı zorluk ve bunların nedenleri üzerinde durulacaktır. 20. yüzyıl başlarında İstanbul'daki arşiv ve kütüphanelerde Macar Hükümeti tarafından Macarlara ait belgeleri araştırmak amacıyla görevlendirilmiş olan Imre Karácson, araştırmalarını sürdürmüş olduğu 1907-1911 yılları arasında pek çok zorlukla karşılaşmıştır. Osmanlı arşivleri daima araştırmacıların dikkatini çekecek derecede zengin kaynaklara sahipti. Macar araştırmacılar da diğer yabancı araştırmacılar gibi Osmanlı arşivlerinde çalışmak isteseler de bu arşivlerin Batı'daki arşivlerden farklı olan sistemi, bürokratik zorluklar, ülkenin içinde bulunduğu olumsuz siyasi ve ekonomik koşullar bunu mümkün kılmadı. Bunların arasından az da olsa Türk memurları aracılığıyla, kimi zaman ücret karşılığında aslından kopya alarak belgelere ulaşabilenler oldu. Dönemin Türk tarih yazımı genellikle arşiv belgelerini araştırmaya dayanmadığından, sadece yabancı araştırmacılar değil Türkler arasında da arşivlere giren ilk kişilerden biri Imre Karácson oldu. Dönemin Osmanlı dünyasına ışık tutan önemli bir kaynak özelliğine sahip Imre Karácson'un İstanbul'da bulunduğu sırada tutmuş olduğu günlüğü, Macar Başbakanı Sándor Wekerle'ye (1848-1921) göndermiş olduğu raporlar ve amiri Lajos Thallóczy'ye (1857-1916) bu dönem zarfında yazmış olduğu mektuplar çalışmamızın dayanağını oluşturmaktadır. Bu şekilde yabancı bir araştırmacının gözünden Türk arşiv ve kütüphanelerinin o zamanki durumu ile birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nun mevcut sosyal ve siyasi manzarası da ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler:

Imre Karácson, Osmanlı Arşivleri, II. Ferenc Rákóczi, II. Meşrutiyet.

ABSTRACT: This article examines the challenges encountered by the Hungarian scholar Imre Karácson during his archival research on Hungarian history in Istanbul, as well as the underlying causes of these difficulties. Appointed by the Hungarian government to identify documents of Hungarian relevance in Istanbul's archives and libraries, Imre Karácson faced numerous obstacles between 1907 and 1911. Although the Ottoman archives possessed exceptionally rich resources that consistently attracted scholarly interest, systemic differences compared to Western archival practices, bureaucratic hurdles, and the Empire's adverse political and economic conditions complicated access for Hungarian and other foreign researchers. Despite these barriers, a limited number of scholars managed to obtain copies of documents through the mediation of Ottoman officials, occasionally in exchange for fees. Given that Turkish historiography of the period did not yet prioritize primary archival research, Imre Karácson emerged as a pioneer—not only among foreign scholars but also in comparison with his contemporary Turkish counterparts—in gaining direct access to the archives. This study is based on Imre Karácson's personal diaries, the reports he submitted to Hungarian Prime Minister Sándor Wekerle (1848-1921), and his correspondence with his supervisor, Lajos Thallóczy (1857-1916). Through the perspective of a foreign researcher, these sources reveal the condition of Ottoman archives and libraries at the time, while simultaneously reflecting the broader social and political landscape of the Empire.

Keywords:

Imre Karácson, Ottoman archives, II. Ferenc Rákóczi, Second Constitutional Era.

Giriş

Geçmişte Osmanlı İmparatorluğu'nun sahip olduğu geniş sınırlar, bu sınırları içerisinde yer alan veya ona komşu olan ülkelerle yapılan yazışmalar, çok uzun bir süredir araştırmacıların ilgisini çekmektedir. Yabancı araştırmacıların Osmanlı tarihine yakın ilgisi sonucunda XVII. yüzyıldan itibaren Osmanlı diplomatiği hakkında makaleler ve kitaplar yayımlandı. Bu yayımlardan sonra Türk belgelerine gösterilen önem daha da arttı¹. Diğer taraftan Fransız devrimi sonrası başlayan ulusal tarih yazma çalışmaları da araştırmacıları, yurt içinde ve yurt dışında arşiv araştırmalarına yöneltti. Bu nedenle çok sayıda yabancı araştırmacı Türk arşiv ve kütüphanelerine yöneldi. Ancak aşağıda açıklanacak sebepler yüzünden büyük bir kısmı başarılı olamadı.

Bu araştırmacılar arasında çok sayıda Macar bilim insanı da bulunuyordu. Bu bilim insanları, kendi tarihlerine ışık tutacak kitap ve belgelerini bulmak için Osmanlı arşiv ve kütüphanelerine ilgi gösterdi². Bu yolda Armin Vámbéry'nin (1832-1913) attığı ilk adımı³, aralarında Imre Karácson da olmak üzere pek çok Macar araştırmacı takip etti. Ancak Türk ve yabancı araştırmacılar arasında Osmanlı Arşivlerine girerek araştırma yapan ilk kişi olması⁴ sebebiyle Imre Karácson'u bu araştırmacıların en önemlisi olarak kabul edebiliriz.

Imre Karácson, İstanbul'da kaldığı dönemde yaptığı araştırmaların sonuçlarını, kendisini bu araştırma için görevlendirmiş olan Macar Başbakanı'na yıllık olarak gönderdiği raporlarla bilgilendirdi⁵. Ayrıca Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Maliye Bakanlığı'nda Bölüm Başkanı olarak görev yapan Lajos Thallóczy'ye⁶ yazdığı mektuplar⁷ ve İstanbul'da tutmuş olduğu günlük⁸, konuyla ilgili araştırmalarımızı aydınlatan önemli kaynakların başında gelmektedir. Özellikle İstanbul'daki faaliyetlerinin yer aldığı günlük Osmanlı tarihi açısından önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır.⁹

Imre Karácson'un Bu Görev İçin Seçilmesi

1906 yılının Ekim ayında, Macar tarihi açısından önemli bir olay gerçekleşti. Türk topraklarına iltica etmiş ve mezarı Rodosto'da¹⁰ bulunan Macar hürriyet savaşının lideri II. Ferenc

¹ Mübahat S. Kütükoğlu, **Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)**, İstanbul, Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı, 1998, s.7.

² Ildiko Arbanasz, György Csorba, "Magyar kutatok az Isztambuli levél- és könyvtarakban a masodik vilaghaboru elött", **A kisérlet folytatódik. II. Nemzetközi Armin Vámbéry Konferencia**, 2005, s. 7-46.

³ Sándor Papp, "Osmanlı Arşivlerinin Açılışından Jön Türk İhtilaline: Bir Macar Papazı ve Tarihçisinin Gözüyle II. Meşrutiyet, II. Abdülhamid'in Hal'i ve V. Mehmet Reşat'ın Tahta Çıkışı", **Osmanlılar ve Macarlar, Bir Diplomatik Tarih**, İstanbul, 2023, s. 369.

⁴ Imre Karácson'dan önce de Osmanlı arşivlerine ilgi gösteren yabancı araştırmacılar olmuştur. Örneğin Romanya Hükümeti, kendi tarihleri ile ilgili belgeleri derlemek üzere İstanbul'da Divan-ı Hümayun'da bulunan belgeleri, arşivlerdeki memurlar tarafından - ücret karşılığında- sureti alınmak suretiyle temin etmişlerdir: Imre Karácson, **Günlük**, 20 Aralık 1907 tarihli not; Jan Reychman-Ananiasz Zayoczkowski, **Osmanlı Türk Diplomatikası El Kitabı**, İstanbul, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivleri Daire Başkanlığı, 1993, s.17. Ancak bizzat Osmanlı arşivlerine girerek araştırma yapan ilk yabancı Imre Karácson'dur. Karácson'un yazmış olduğu ama ölümünden sonra basılan Török Magyar Oklevéltár 1533-1789 adlı eserin önsözünde, Imre Karácson hem Türkler hem de diğer yabancı bilim adamları arasında, eski Osmanlı Arşivlerine giren ilk kişi olarak belirtilmektedir: Imre Karácson, **Török-Magyar Oklevéltár 1533-1789**, Ed. Lajos Thallóczy, János Krcmárik, Gyula Szekfü, Budapeşte, Staphaneum Matbaası, 1914, s.3.

⁵ Karácson Imre: **A magyar miniszterelnökhöz intézett évi jelentésének (1907-1910) foglalmazványai**, Budapeşte, OSZKK, Analekta 2866.

⁶ Bu görev için Imre Karácson'u, Macar Başbakanı Sándor Wekerle'ye öneren Lajos Thallóczy'dir.

⁷ Imre Karácson'un Amiri Lajos Thallóczy'ye yazdığı mektuplar, Budapeşte'de Széchényi Kütüphanesi Elyazmaları bölümünde Fond XI/516 numaralı dosyadadır.

⁸ Imre Karácson'un İstanbul'a geldiği zamandan ölümüne kadar burada olan olayları kaydettiği "A törökországi tartozkodásom főbb eseményei" adı altındaki el yazması günlük, bugün Budapeşte'de aynı kütüphanenin 2651 Vol I-II numaralı dosyasındadır.

⁹ György Csorba, "The Hungarian Turkologist, Imre Karacson's diaries as historical sources of the late Ottoman Empire", **Sultan II. Abdülhamid ve Osmanlı Modernleşmesi**, C.1, 2022, s. 141,148

¹⁰ Tekirdağ ili.

Rákóczi'nin naaşı, Osmanlı yetkililerinden alınan izinle buradan alınarak, o dönem Macaristan sınırları içerisinde yer alan Kassa'da¹¹ yeniden defnedildi. 1904 yılında Avusturya Macaristan İmparatoru I. Franz Joseph'in izniyle, Macar Hükümeti tarafından Türk devlet adamları nezdinde başlayan bu girişim, defin törenini takiben başka bir gelişmeyi de beraberinde getirdi¹². Macar Hükümeti, Osmanlı Sultanı II. Abdül- hamid'in 1906 yılında vermiş olduğu araştırma iznine¹³ dayanarak, II. Ferenc Rákóczi'nin Türkiye'ye geliş sürecini Türk resmi devlet belgelerinde araştırma yönünde bir karar daha aldı. Bu görev için gerekli olan tüm vasıfları taşıyan Imre Karácson'u, resmi görevle İstanbul'a gönderdi. Türkçeye son derece vakıf ve daha önce de bilimsel çalışmalar için birkaç kez İstanbul'a gelmiş, doktorasını yapmış Katolik bir rahip olan Imre Karácson, kendisine gerekli tüm kitap ve belgelerle 6 Nisan 1907 yılında İstanbul'a ulaştı.

XX. Yüzyıl Başlarında İstanbul'daki Osmanlı Arşivlerinin Durumu

O dönemin Osmanlı Arşivleri, sistem olarak Avrupa ülkelerindeki arşivlerden çok farklıydı. Türk bürokrasisi gereğince devlet idaresi ile ilgili kararlar, padişah fermanları ve her türlü yazışma dosyalama şeklinde değil, konusuna göre çeşitli defterlere kaydedilir; bunlar kese, torba ve sandıklarda farklı şekillerde muhafaza edilirdi¹⁴. Bu defterler, klasik Osmanlı bürokrasisinde büyük önem taşıdığı için bulundukları defterhanede, devletin üç hazinesinden birisi olarak kabul edilirdi¹⁵. İdari yönetim merkezleri değiştiğinde de tüm evraklar yeni merkeze taşınırdı.

Ancak iç ve dış mücadeleler ve savaşlar, yangınlar gibi olumsuz faktörler sebebiyle, Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk döneminden günümüze, yok denecek kadar az sayıda evrak gelebildi¹⁶. 1453 yılında İstanbul fethedildikten sonra, defterlerin ve diğer dokümanların sayısı artmaya başlamış, bu artış Kanuni Sultan Süleyman döneminde, devletin sınırlarının genişlemesine paralel olarak artmaya devam etmiştir.

Devlete ait defterler ve diğer yazılar, Sultan'ın meclis görüşmelerini yaptığı yerlere yakın bir yerde muhafaza edilirdi. Ancak zamanla evrak sayısında yaşanan artış nedeniyle, bu belgeler, konularına ve bağlı bulunduğu makamlara göre farklı yerlerde muhafaza edilmeye başlandı. Imre Karácson İstanbul'a geldiğinde de arşivlerin durumu bu şekildedir.

İstanbul fethedildikten sonra burada bulunan arşivleri şöyle sıralayabiliriz: Yedikule, İstanbul'un fethinden sonraki ilk arşivdir. Burası, Bizans döneminde inşa edilmiş, bir dönem zindan olarak da kullanılmıştır. İkisi Osmanlı döneminde inşa edilmiş olmak üzere, yedi kuleden oluşmaktadır. Devletin önemli belgeleri, bu kulelerden birisinde, devlet hazinesi ile birlikte muhafaza edilmiştir¹⁷. Daha sonra bu belgeler buradan Atmeydanı'nda bir binaya nakledildi.

İstanbul'dan önceki idari merkez olan Edirne'deki divan ve askeri arşiv malzemeleri, 18. yüzyılın ikinci yarısında, Topkapı Sarayı'na taşınmıştır. Taşınan bu belgeler, sarayın Kubbealtı denilen

¹¹ Bugün Slovakia'da bulunan Kosice şehri.

¹² Mesude Şenol, "Bir İade-i İtibarın Tarihe Yansımaları:II. Ferenc Rákóczi'nin Kemiklerinin Macaristan'a Götürülmesi ve Türkiye'de Macar Tarihi Araştırmalarının Başlaması", *Cumhuriyet'in 100. Yılında Türk-Macar Dostluk İlişkilerinin Dünü, Bugünü ve Geleceği*, 2004, s. 237-338.

¹³ Thallóczy Lajos'un Sadrazam Ferdi Paşa için yazdığı ve 31 Ekim 1906'da Sunmuş Olduğu Memorandum, Széchényi Kütüphanesi, El yazmaları Bölümü, Budapeşte, Analekta 6028.

¹⁴ Türk arşiv sistemi ve yapılan düzenlemeler açısından daha geniş bilgi için: Arşiv Meseleleri, Lajos Fekete, Terc. Tayyip Gökbilgin, Devlet Basımevi, İstanbul, 1939.; Macar Asıllı Türk Tarihçisi ve Arşivist Lajos Fekete'nin Arşivciliğimizdeki Yeri, Bilge Kaya, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 1994.

¹⁵ Uğurhan Demirbaş, Ali Osman Çınar vd., *Belgelerle Arşivcilik Tarihimiz (Osmanlı Dönemi)*, Ankara, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Başkanlığı, 2000, s. 6-7.

¹⁶ Necati Aktaş, Yusuf Halaçoğlu, "Başbakanlık Osmanlı Arşivi", <https://islamansiklopedisi.org.tr/basbakanlik-osmanli-arsivi> / (E. Tarihi 20.04.2026)

¹⁷ Uğurhan Demirbaş, Ali Osman Çınar vd., *Belgelerle Arşivcilik Tarihimiz (Osmanlı Dönemi) I*, Ankara, 1999, s. 1-5.

ve önemli devlet işlerinin görüldüğü bölümün yanında bulunan Hazine-i Amire’de, devlet hazinesiyle birlikte muhafaza edilmeye başlandı.

Divan toplantıları, Paşakapısı da denilen Babıali’de yapılmaya başlanınca, burada bulunan resmi evrakın bir kısmı, Sultanahmet’te Sarây-ı Atîk denilen mahzene, bir kısmı da Bâbîâli’ye yakın Tomruk Dairesi’ne taşındı. Bir bölüm önemli evrak da Topkapı Sarayı’nda divan toplantılarının yapıldığı Kubbealtı’nın bitişiğinde yer alan ve bugün silâh müzesi olan dış hazinede toplandı. Maliye evrakı ise yine Sultanahmet’te Çadır Mehterleri Kışlası’nda muhafaza edilmekteydi¹⁸.

Osmanlı arşivlerinin modernleşmesi, ülkede yenileşme çabalarının başlangıcı olan Tanzimat dönemine denk gelir. Topkapı Sarayı, idari merkez olarak önemini yitirip Babıali bürokrasi merkezi olunca, iki idari merkez arasındaki uzaklıktan dolayı, Sultan Abdülmecid döneminde buraya yeni bir arşiv binası yaptırıldı. Defterhane ve adı geçen mahzenlerde olumsuz koşullarda ve düzensiz bir şekilde saklanan arşiv malzemelerinin ve defterlerin konulduğu bu arşive, “Hazine-i Evrak” adı verildi. Imre Karácson’un araştırma yaptığı diğer arşivler içerisinde, en düzenli bulduğu ve katalog sisteminin bulunduğu Hazine-i Evrak, modern arşivcilik gereklerine göre düzenlenmişti¹⁹.

Hazine-i Evrak arşivi dışındaki arşivlerin düzenlenmesi, XX. yüzyılın başlarında, II. Meşrutiyet’in ilanı sonrasında gerçekleşti. Osmanlı İmparatorluğu’nun kurulduğu ve güçlü olduğu dönemlerde, oldukça iyi muhafaza edilen arşivlerin durumu, imparatorluğun siyasi ve ekonomik olarak çöküşe geçişiyle paralel olarak bozulmaya başlamıştı. İhtiyaç üzerine yapılan yer değiştirmeler nedeniyle dağılmış olan evrakların büyük bölümü, depolandığı binaların depolamaya uygun olmayan durumu nedeniyle rutubetten nemlenip, çürüdü²⁰.

Maliye defterleri ise önceleri Topkapı Sarayı’nda bulunan Defterhane ’de muhafaza edilirken, 1837’de Maliye Nezâreti kurulunca bu defterler için Sultanahmet’te bir arşiv deposu yaptırıldı. 1867’de ise Beyazıt’taki Fuad Paşa Konağı’nın Maliye Nezâreti’ne tahsisinden sonra hazine dairesinin altındaki dükkânlar tahliye edilerek, bir evrak mahzeni inşa edildi. Ordu ve adliye ile ilgili kurumların belgeleri de diğerleri gibi Babıali’ye taşındı²¹.

Imre Karácson, 26 Ağustos 1908 tarihli mektubunda, Babıali arşivi dışında Macar tarihi ile ilgili evrakların bulunduğu, dört arşiv daha olduğunu yazdı. Bunlar Topkapı Sarayı arşivi, Ayasofya Camii yanındaki Evkaf Nezareti’ne dair dört arşiv, Atmeydanı’nda Maliye Nezareti’ne ait büyük arşiv ve Defterhane arşivi idi.

Imre Karácson’un Kütüphane Araştırmaları

Imre Karácson, arşivlerde araştırma yapmak için gerekli olan ve Sultan tarafından verilecek izin (irade) için, şahsen ve büyükelçilik kanalıyla defalarca müracaat etmesine rağmen, gerekli izni alamayınca İstanbul’da bulunan kütüphanelere yöneldi. İstanbul’da bulunan cami ve diğer kütüphaneler²² için dönemin Maarif Nazırı Haşim Paşa’dan izin istedi ve izni aynı gün içinde aldı²³. Bu kütüphanelerde başta Evliya Çelebi Seyahatnamesi²⁴ olmak üzere Macar tarihi bakımından önemli birkaç kitaba da rastladı ve bunları Macarcaya tercüme ederek Macaristan’da yayımlanmasını sağladı.

¹⁸ Atilla Çetin, “Osmanlı Arşivlerinin Tarihçesi”, **Osmanlı Arşiv ve Araştırmaları Sempozyumu**, İstanbul, 1985, s. 63-64)

¹⁹ Imre Karácson, Hazine-i Evrak’ta araştırma yapma iznini, Sadrazam Ferid Paşa’dan başvurduğu gün aldı. **Günlük**, 25 Haziran 1907 tarihli not.

²⁰ Demirbaş vd., **a.g.e.**, s.10.

²¹ Necati Aktaş, **a.g.m.** (E. Tarihi 20 Nisan 2026)

²² Ayrıntılı bilgi için Osmanlılarda Kütüphaneler ve Kütüphanecilik.Tarihi Gelişimi ve Organizasyonu, İsmail E. Erünsal, Timaş Yayınları, 2015.

²³ Imre Karácson, **Günlük**, 27 Nisan 1907 tarihli not.

²⁴ Imre Karácson, seyahatnamenin V. ve VI. ciltlerinin büyük kısmını, Evlia Cselebi, Török világutazó magyarországi utazásai 1660-1664 başlığıyla, 1904 yılında Macarcaya tercüme etti. Beşirağa Camii’nde bulmuş olduğu seyahatnamenin

İstanbul’da medrese kütüphaneleri yanında bazı cami ve mescitlerde, tekkelerde de kütüphaneler mevcuttu. Imre Karácson, camii kütüphanelerindeki sistemin de Batı’daki kütüphane sisteminden çok farklı olduğunu gördü. Çoğu kütüphanede katalog sistemi, ödünç alma sistemi ve kuralları yoktu²⁵. İstanbul kütüphanelerine ait edindiği bilgileri, 1911 yılında Macaristan’da, “Konstantinapolis’teki Kütüphaneler”²⁶ adı altında, Könyvszemle adlı dergide yayımladı.

İstanbul’da Eski Saray’da (Saray-ı Atik) bulunan ve Topkapı Sarayı yapıldıktan sonra buraya taşınan şehrin ilk kütüphanesi, çeşitli dillerde yazılmış oldukça zengin yazma eserlere sahipti. Ancak Bizans’tan kalan eserlerin bu kütüphaneye intikal ettiğini varsayan ve bu nedenle XVII. yüzyıldan itibaren buraya araştırmacılar yüzünden ciddi kayıplara uğramıştı. Bu kişiler rüşvet karşılığında kütüphaneden çok sayıda eseri çıkardılar hatta bunların bir kısmı yabancılara, kalanı da Pera’da satıldı²⁷. Ayrıca sayıları az olsa da bazı kitaplar hediye edildi, bazıları hazineye geri alındı, bir kısmını da başka kütüphanelere gönderdiler²⁸. Imre Karácson, burada araştırma izni almak için çok uğraştı. Ancak izin aldıktan sonra burada bulunan az sayıdaki eser karşısında hayal kırıklığına uğradı. Düşüncelerini günlüğüne şöyle kaydetti: “...Topkapı Sarayı’nda bulunan ve hasetle korunan kütüphaneyi inceledim. Gerçekten burayı görmek için gerekli olan onca yazışma zahmetine değmedi. Bu, bilimsel araştırma yapmak isteyen yabancı için Türkler tarafından yapılan bir aldatmaca... Burada tarih araştırması yapmak imkânsız, yabancıya burada en ufak bir yol gösterme yok çünkü memurlardan her biri kendisini rapor ederse diye diğerinden korkuyor. Yabancılarla temasta bulunmak çok tehlikeli...”²⁹. Ancak buraya gelmesinin bir faydası oldu. Çalışanların birinden sarayın bir binasında Maliye Nezareti’ne ait muhasebe evraklarının bulunduğu bilgisini aldı.

II. Abdülhamid dönemi, kütüphanecilik tarihi açısından önemlidir. Bu dönemde, Vakıf kütüphanelerinin ıslahına, katalogların hazırlanmasına, okuyucuya düzenli hizmet vermeye büyük çaba harcandı. Imre Karácson, 14 Kasım 1907 tarihinde günlüğüne, 13 Ekim (7 Şevval 1325) tarihli İkdam Gazetesi’nden alıntı yaparak şunları yazdı: “Türk hükümeti, halka açık kütüphanelerde bulunan kitapların sayımının yapılmasını ve bunların envanterlerinin çıkarılmasını emretti”. Bayezid Camii’ndeki kütüphaneye yaptığı bir ziyarette, burada görevli hocaların katalog hazırlama çalışmasına tanık olan Imre Karácson, günlüğüne hocaların bu işi, çok bilinçsizce yaptıklarını yazdı³⁰. Imre Karácson’un hem günlüğünde hem de mektuplarında, İstanbul’da araştırmaları boyunca kütüphanelerde karşılaştığı hocaların, yeterli eğitim almadıklarından, işlerini iyi yapmadıklarından, hatta zaman zaman göreve bile gelmediklerinden sıkça şikâyet ettiğini görmekteyiz³¹.

Bu dönemde, bir yandan okuyucular için kütüphanelerde önemli hizmetler verilirken, bir yandan da idare tarafından sakıncalı görülen kitaplar, okuyucular düşünülmeden kütüphanelerden toplatılmakta idi. Imre Karácson’un Macarcaya tercüme ettiği Evliya Çelebi’nin Seyahatnamesi de bu yasaklı kitaplardan birisiydi. Bu seyahatnamenin, Macaristan’la ilgili bilgiler içeren yedinci cildinde,

1664-1666 tarihlerini içeren kısmını, 1908 yılında İstanbul’da tercüme etti. Eser, Budapeşte’de aynı yıl içinde basıldı. Ayrıca bak. Necip Asım, Doktor Karaçon Imre, TOEM, S.8. 1327, s.516-518.

²⁵ İsmail. E. Erünsal, **Osmanlılarda Kütüphane ve Kütüphanecilik. Tarihi Gelişim ve Organizasyonu**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2015, s.22.

²⁶ Imre Karácson, “A konstantinápolyi könyvtárak”, **Könyvszemle**, 1911, s.1-9.

²⁷ Erünsal, **a.g.e.**, s. 98.

²⁸ Erünsal, **a.g.e.** s. 184.

²⁹ Imre Karácson, **Günlük**, 4 Haziran 1907 tarihli not.

³⁰ Imre Karácson, **Günlük**, 22 Ekim 1908 tarihli not. Bu nota göre, burada katalog hazırlayan hocalar, orada olmasına rağmen Naima’nın 1066-1070 yılları arasını konu alan eserinin VI. cildini, orada bulunmasına rağmen fark etmedikleri için kaydetmediler.

³¹ Imre Karácson’un Türkler hakkındaki olumsuz görüşleri ve nedenleri için: Mesude Şenol, “Macar Araştırmacı Imre Karácson’un Gözüyle Türkler”, **10. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildiriler Kitabı**, 2023, s. 309-321.

eksik kalan birkaç sayfayı tamamlamak üzere Beşirağa Camii'ne gitmişti. Burada görevli hocalar, izin belgesini göstermesine rağmen, yasaklı bir eser³² olduğu gerekçesi ile kitabı, Imre Karácson'a vermediler. Maarif Nezareti'ndeki büro amiri Memduh Bey ile sorunu çözen Karácson, bu olayı günlüğüne "...Doğu'da böyle bilgisiz bir halkın arasında tarih araştırması yapmak ne kadar zorluk ve zaman kaybıyla ilerliyor" şeklinde kaydetti³³.

İstanbul'daki diğer kütüphanelerden başka, Yıldız Sarayı'nda da biri kişisel, diğeri de özel binadaki büyük kütüphane olmak üzere iki kütüphane mevcuttu³⁴. Ancak çok istemesine rağmen bu kütüphaneyi göremeyen Imre Karácson, 29 Aralık 1907 tarihinde günlüğüne, kütüphanelerde bulunan bazı önemli kitapların, Sultan II. Abdülhamid tarafından Yıldız Sarayı'na getirilmesi hakkında, "...Türkiye'de değerli olan ne varsa hepsi Yıldız'a gidiyor" diye yazdı³⁵.

Imre Karácson, halka açık kütüphanelerin dışında şahıslara ait kütüphanelerde de araştırmalar yaptı. Bunlardan birisi, bir zamanlar Adliye Nazırlığı yapmış Rıza Paşa'nın Rumelihisarı'nda bulunan evindeki ve diğeri Ortaköy'de Halis Bey'in evindeki kütüphane idi. Bu kütüphaneler, oldukça zengin kitap koleksiyonuna sahipti ve sahiplerinin, bu değerli kitapları nereden edindikleri konusunda, Imre Karácson'un kafasında soru işaretleri oluşmuştu. Bu beylerin, kütüphanelerinde bulunan kitaplar hakkında bilgi sahibi olmamaları ise Karácson'u oldukça şaşırtan bir durumdu³⁶.

İstanbul'daki Arşiv Araştırmaları Sırasında Karácson'un Karşısına Çıkan Engeller

Imre Karácson İstanbul'daki görevine, Sultan II. Abdülhamid'in 1906 yılında Macarlara vermiş olduğu araştırma iznine dayanarak başlamıştı. Buna rağmen İstanbul'a geldiği 6 Nisan 1907'den, vefat ettiği 2 Mayıs 1911'e kadar arşivlere girme konusunda çok büyük zorluklar yaşadı. Bu zorlukların başında arşivlerin farklı yerlerde bulunmaları geliyordu. Hazine-i Evrak arşivi dışındaki arşivlerde, belgelerin nerede olduğuna dair çizelgelerin mevcut değildi. Arşivlerin nerede olduğu, içerisinde bulunan yazıların muhteviyatı konusunda yol gösteril(e)memiş, bu arşiv yerlerini çoğunlukla kendisi araştırarak bulmak zorunda kalmıştı. İzin alabildiği arşivlerde bulunan evraklar düzenli olmadığı gibi, yer darlığı nedeniyle başka binalara nakil olan evrakları da karışmış vaziyette buluyordu. Bu durumu Macar Başbakanı'na yazmış olduğu ilk yıllık raporda şöyle ifade etmektedir: "... Türkiye'de Tarih araştırmaları yapmak alışılmamış bir şey³⁷, [yapmak isteyenler] ne Macaristan'da ne de hiçbir Avrupa ülkesinde benzeri olmayan zorluk ve engellemelerle karşılaşılıyor. Öncelikle Macaristan'da veya başka yerlerde olduğu gibi merkezi ve Avrupai anlamda düzenlenmiş milli bir arşiv olmaması, eski dönemlerden kalma yazıların farklı yerlerde dağınık bir biçimde olması çalışmalarımı güçleştirdi". Yine aynı raporda, Türklerin de diğer Müslüman milletler gibi geçmişin

³² Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi, İstanbul'da Vezir Han'da bir odaya hapsedilmiş, meşrutiyetin ilanına kadar da burada kalmıştır: Yusuf Akçuraoglu, **Türk Yılı 1928**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2009, s. 381.

³³ Karácson, **Günlük**, 24 Şubat 1908 tarihli not.

³⁴ Erünsal, **a.g.e.**, s.267. Ayrıca ayrıntılı bilgi için Murat Candemir, "Yıldız Sarayı Kütüphanesi: Saraydan Üniversite'ye", **Tarih Dergisi**, No. 45, 2008; Tuba Çavdar Karatepe- Hüseyin Türkmen, "Yıldız Sarayı Kütüphanesi", **Osmanlı Dünyasında Bilim ve Eğitim: Milletlerarası Kongre Tebliğleri**, İstanbul, 2001

³⁵ 29 Haziran 1907 tarihinde amirine yazdığı mektupta, "...hafız-ı kütüp ve bir başka görevliden, Sultan'ın bazı önemli kitapları Yıldız Sarayı'na aldığını öğrendiğini" bildiriyor.

³⁶ Imre Karácson, "A konstantinápolyi könyvtárak", s. 9.

³⁷ Türkler, tarih yazımında eski belgeleri kullanmışlardır. Örneğin, Feridun Bey'in, pek çok Türk tarihçisine kaynaklık eden, XVI. yüzyılda reisülküttap olduğu dönemde derlemiş olduğu belgelerden hazırladığı, Münşeâtü's selatin adlı eseri, uzun bir süre için Türk resmi belgelerinin en geniş koleksiyonunu teşkil etmiştir: Jan Reychman-Ananiasz Zayoczkowski, **Osmanlı Türk Diplomatikası El Kitabı**, İstanbul, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivleri Daire Başkanlığı, 1993, s.5. Imre Karácson da bu eserden oldukça faydalanmış, Divan-ı Hümayun'daki bazı belgelerin Feridun Bey'in eserinde bulunması nedeniyle bu belgelerin suretini almayıp sadece tercüme etmiştir: Amiri Thallóczy'ye yazdığı 05.08.1907 tarihli mektup. Türk tarihçileri tarh yazımı açısından arşivlerle ilgilenmeye başlamaları, 27 Kasım 1909'da Tarih-i Osmani Encümeni'nin kuruluşundan sonradır: Jan Reychman-Ananiasz Zayoczkowski, **a.g.e.**, s. 17. Imre Karácson da bu Encümen'in muhabir üyeleri arasındaydı.

hatıralarına, en çok da eski yazılara hürmet göstermediklerini, hürmet gösterdikleri kitapların, dini kitaplar olduğunu belirtiyordu. Gözlemleri, Sultanların fermanlarının muhafaza edilmiş olduğu ama diğer resmi yazıların, o güne kadar gelmeleri tesadüf eseri olduğu yönündeydi.

Zamanının büyük kısmını Osmanlı bürokrasisi ile mücadele ederek geçirdi. Geleneksel Türk bürokrasisi gereği her türlü izin, bizzat Sultan'ın veya sadrazamın onayından geçiyordu. Karácson'un bulunduğu dönemde ülkedeki idari sıkıntılar nedeniyle nazırlar, kendi sorumluluk alanına giren arşivlerde araştırma yapılması için bile inisiyatif almayıp, mutlaka Sultan veya sadrazam tarafından verilen izni görmek istiyorlardı. Üstelik araştırma yapmak için tek bir izin de yeterli olmuyor, her arşiv için ayrı ayrı izin almak gerekiyordu. Ancak bazı arşivlere erişimde sadrazam onayı, hatta bazı durumlarda nazırlar tarafından bizzat verilen izinler yeterli oldu.

Imre Karácson, 6 Nisan 1907'de İstanbul'a gelir gelmez, derhal nerelerde, ne konuda çalışma yapmak istediğini belirten ayrıntılı bir memorandum (yönerge) ve araştırma izni için bir dilekçe hazırladı. Sadrazam Said Paşa, dilekçeyi Sultan'a bizzat arz edeceğini vaat etmesine rağmen ilk araştırma izni ancak 5 Ağustos'ta, yani başvurudan dört ay sonra çıktı.

Imre Karácson, verilen bu izinle, modern anlamda düzenlenmiş ilk arşiv olan Hazine-i Evrak arşivinde araştırma yaptı. Ancak aradığı döneme ait evraklar maalesef burada yoktu. Çünkü amiri Lajos Thallóczy, İstanbul'a seyahatinden önce Karácson'a arşivlerde "1526'dan 1739'a kadar olan dönemi" araştırması talimatını vermişti. Ayrıca 1526 yılından önceki evraklar ile, Budapeşte'den İstanbul'a getirilen Macar Corvinaları'nın nerelerde bulunduğunu da araştırmasını istemişti³⁸.

İstanbul'a geldiği andan itibaren Babıali'de Beylikçi'yi her ziyaretinde Beylikçi, Divan-ı Hümayun'daki belgeler arasından Macar tarihine dair buldukları evrakları Karácson'a teslim ediyordu. Nadiren de olsa defterleri eline alıp incelediğini³⁹ de günlüğünden okuyoruz. Günlüğüne kaydettiği 27 Ağustos 1907 tarihli notunda Imre Karácson mühimme defteri adı verilen defterleri incelemek için Beylikçi'ye ısrarda bulununca Beylikçi'nin "...onları okumak çok zor olduğu için [bu işle] boşuna yorulmasın diye belgeleri kendileri arayacaklar" şeklindeki açıklamasını, "Türk kıskançlığı" olarak nitelendirdi. Oysa onun kıskançlık olarak nitelendirdiği bu durum, aktüel siyasi meselelerle ilgili belgelerin yer aldığı devlet arşivinde başka milletten bir yabancının hoş görülmemesi olabilirdi⁴⁰.

Imre Karácson, Topkapı Sarayı arşivi için kendisine uzun bir süre verilmeyen iznin gerekçesini, amirine yazdığı 19 Ağustos 1907 tarihli mektubunda şöyle açıkladı: Sultan, takıntı derecesindeki şüphesini nedeniyle Karácson'un tarihi araştırma bahanesiyle hükümeti lehine casusluk yapmak istediğine dair kuşku duyuyordu⁴¹. Imre Karácson, haksız da sayılmazdı çünkü İstanbul'a geldiği zamanlarda imparatorluk siyasi ve ekonomik bir krizin içindeydi. Uluslararası alanda meydana gelen sorunlar, Sultan II. Abdülhamit'te, yabancılara karşı güvensizlik yaratmıştı⁴². Ayrıca daha önce de ifade edildiği üzere, "...Türklerde [arşiv belgelerine dayalı] tarih araştırmaları yapmak alışılmış bir şey değildi"⁴³. Bu nedenle eski dönemlere ait yazıları araştırmak, araştırma yaptığı yerlerde görev yapan memurlarda ona karşı güvensizliğe neden olmuştu. İleri gelen devlet

³⁸ Thallóczy Lajos: Utasítások Karácson Imre részére, s.2.

³⁹ Günlükteki 13 Ağustos 1907 tarihli notta, Beylikçi'yi ziyaretinden iki adet vesikayla döndüğünü, 1129 yılına ait defteri kendisinin de incelediğini yazmıştır.

⁴⁰ Sándor Papp, *a.g.m.*, s.345.

⁴¹ Günlüğe "...Karácson'a arşivlerde araştırma yapan bir araştırmacı değil de hükümetlerinin bir ajanı olma şüphesiyle yaklaşıtlarını, bu nedenle tanıdığı Türk bürokratlar tarafından sıklıkla, arşivlerde gerçekten ne aradığının sorulduğu" yazdı.

⁴² Sultan II. Abdülhamid'in, Macar Armin Vámbéry ile olan yakın dostluğu, Vámbéry'nin İngilizler adına istihbarat görevi nedeniyle bozulmuş ve Vámbéry bir daha İstanbul'a davet edilmemişti.

⁴³ Imre Karácson, A magyar miniszterelnökhöz intézett évi jelentésének (1907-1910) foglamazványai, OSZKK, Analekta 2866.

büyükleri ve Türk aydınları ile yakın ilişkilerde bulunmuş , onlarla bilimsel işbirlikleri yapmış olsa da bu ön yargıyı tamamen yıkması mümkün olamadı. Tarih araştırmalarının ardında siyasi bir amaç olup olmadığı düşüncesiyle kendisine şüphe duyulması, çalışmalarını olumsuz olarak etkiledi. Bu olumsuzlukları bertaraf etmek amacıyla çoğu zaman arşivlerde beraber çalıştığı kişilere hediyeler ve bahşiş vermek durumunda kaldı⁴⁴. Karácson, kötü arşiv koşulları nedeniyle mahvolacağı veya kontrol olmaması nedeniyle kaybolabileceği düşüncesiyle, eline fırsat geçtiğinde, yine “bahşiş” karşılığında⁴⁵ bazı belgeleri veya kitapları aldı.

Karácson, 14 Temmuz 1908 tarihli mektubunda arşivler için izin alamamasının başka bir sebebinden daha bahseder. Ona göre sarayda Sultan’ın etrafında bazı kötü amaçlı insanlar vardı ve bunların para almak için bazı işlemlerin gerçekleşmesini engelliyorlardı⁴⁶. Örneğin kendisinden para almak amacıyla daha önce yazdığı dilekçeleri kasıtlı olarak Sultan’a iletmediklerini ve Sultan’ın haberi olmaksızın onun yerine olumsuz cevap verdiklerini düşündü.

Nihayet II. Meşrutiyet’in ilanından sonra 1908 yılının Kasım ayında, Topkapı Sarayı’nın arşivleri için izin çıktı. Karácson, uzun süreden beklediği bu iznin, II. Meşrutiyet’in ilanının sağladığı özgürlük ortamı nedeniyle verildiğini düşündü. Karácson bu olaydan sonra araştırmalarının geleceği adına tüm umudunu, bu büyük siyasi değişime bağladı. 22 Kasım 1908’de Thallóczy’ye yazdığı mektupta ve 2 Ocak 1909 tarihli Başbakanlık raporunda “...bugüne kadar tamamen kapalı olan Topkapı Sarayı arşivlerinin kapısının kendisine açıldığını” yazdı.

İstanbul’da Osmanlı tarihine ilgisi olanlar da Imre Karácson’un araştırmalarını dikkatle izliyorlardı. II. Abdülhamid’den sonra tahta çıkan V. Mehmed Reşad’ın tarihe büyük ilgisi vardı. Yeni bir Osmanlı Tarihi kitabı yazılması için emir vermiş, bu işin başına da Vakanüvist Abdurrahman Şeref Bey’i atamıştı. Onun başkanlığında Türk Tarih Encümeni adını alan bir heyet oluşturuldu. Abdurrahman Şeref Bey’le iyi ilişkiler içerisinde olan Karácson hem muhabir üye olarak encümende yer aldı hem de yazdığı makaleler encümenin dergisinde yayımlandı⁴⁷.

Tarih Encümeni üyeleri, belgelere dayalı olarak hazırlayacakları Osmanlı Tarihi kitabı için arşivlere yöneldiler. Arşivlerin kaotik durumu karşısında arşivlerin düzenlenmesi ve arşiv belgelerinin bir merkezde toplanması gündeme geldi. Bunun üzerine Abdurrahman Şeref Bey, uzun süredir arşivlerde çalışan Karácson’dan yardım istedi. Kendi çalışmaları açısından bunu bir fırsat olarak gören Karácson, arşiv düzenleme komisyonunda yer aldı. Çalışmaların başında kendisine sürekli olarak danışılan Karácson, daha sonra arka planda kaldı. 29 Haziran 1909 tarihli mektubunda “...Bu işi o başlatmış olmasına rağmen, milli gurur liderliği elimden aldı” şeklinde şikâyetinde bulundu.

Karácson’un İstanbul’da araştırma yaptığı yerleri, camii ve diğer şehir kütüphanelerin yanı sıra Babıali, Topkapı Sarayı, Defterhane ve Evkaf Vekâleti Arşivleri, Fener Ortodoks Patrikhanesi ve Fransız Elçilik Kütüphanesi olarak sıralayabiliriz. Tüm bu araştırmaları sonucunda derlediği belgelerden ancak vefatından sonra yayımlanmış olan üç önemli kaynak eser meydana geldi⁴⁸.

⁴⁴ Ülkedeki ağır ekonomik şartlar, Karácson için çoğu zaman bahşiş vermeyi zorunlu hale getirmişti. Hatta çalışanlar bazen bunu kendileri talep etmişlerdir. Günlüğüne 20 Aralık 1907’de kaydettiği notta Evkaf Nezareti’nde Arşiv Müdürü Mazhar Efendi, “...Bahşiş olarak bir şey alıp alamayacağımı” sormuştur. Günlüğünde ve mektuplarında sık sık bundan şikâyet ettiği dikkati çekmektedir.

⁴⁵ Karácson, Günlük, 18 Ağustos 1907.

⁴⁶ Günlük’te 10 Haziran 1908 tarihli not.

⁴⁷ Asım, Doktor Karaçon Imre, s. 518.

⁴⁸ Imre Karácson, *A Rákóczi emigráció Török okmányai 1717-1803*, Magyar Tudományos Akadémia, Budapeşte, 1911; Imre Karácson, *Török-magyar oklevéltár 1553-1789*, Szent István Társulat, Budapeşte, 1914; Imre Karácson, *Török történetirók*, 3. Cilt (1566-1659) Magyar Tudományos Akadémia. Budapeşte, 1916

Imre Karácson büyük bir gayretle çalıştı, büyük sorunlarla mücadele etmek zorunda kaldı. İşlerinin kolay ilerlemesi için Babıali’de ve çalıştığı arşivlerde görev yapan memurlarla, ilişkilerini iyi tutmaya önem vermişti. Onların güvenini kazanmak zaman alıyordu. II. Meşrutiyetin ilanından sonra resmi dairelerde görev yapan memurların birçoğu görevden alınıp, yerlerine yeni memurlar atanmıştı. Yeni göreve gelenlerde güven duygusu yaratmak zaman alacaktı. Zaman ise Karácson için çok kıymetliydi.

Bosna-Hersek’in Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tarafından ilhakı, bir Macar olarak Imre Karácson’u zor durumda bıraktı. Siyasi meselelere karışmak istemese de ilhak konusuyla ilgili olarak Türk ve Macar gazetelerine makaleler yazdı. İstanbul’da yayınlanan makaleleri de bilgi amaçlı Macaristan’a gönderdi.

Ramazan ayları ve uzun dini bayram tatilleri süresince hiçbir çalışma yapamadı. Ancak özellikle üst düzey bürokratlarla arasını iyi tutmak amacıyla yaptığı bayram ziyaretleri, büyük memnuniyetle karşılandı. Kimi zaman bu ziyaretleri, karşılaştığı sorunları dile getirmek ve çözüm aramak için bir fırsat olarak da kullandı. Kış mevsiminin getirdiği soğuk hava koşullarında, ısıtılmayan odalarda, bazen masa sandalye bile bulamadan çalıştı. Topkapı Sarayı arşivleri açıldığında, yıllardır yağmur sularının arşive sızması ile oluşan küf, rutubet, toz ve haşerelerin oluşturduğu olumsuz ortamda, hiçbir düzen içermeyen, üst üste yığılmış evraklarla günlerce uğraşmak zorunda kaldı. Bu ortamda kapıldığı düşünülen bir enfeksiyon nedeniyle 1911 yılının Nisan ayı başından itibaren rahatsızlanan Imre Karácson, hastalığının giderek artması nedeniyle 2 Mayıs 1911’de İstanbul’da hayatını kaybetti. Macar bilim dünyası onu “Macar bilim şehidi” olarak nitelendirdi.

SONUÇ

Imre Karácson, Macar Hükümeti tarafından kendisine verilen Osmanlı Arşivleri’ndeki Macar tarihi belgelerini, özellikle de II. Ferenc Rákóczi’nin maiyetiyle birlikte Türk topraklarına ilticasına dair belgeleri araştırma göreviyle 6 Nisan 1907’de İstanbul’a geldi. Hem disiplini ve çalışkanlığı hem de kendisine verilen bu büyük sorumluluğun ağırlığı altında, İstanbul’da neredeyse hiçbir gününü boşa geçirmedi. Gelir gelmez çalışma amacını ve araştırma yapmak istediği yerleri içeren memorandumu Babıali’ye sundu. Daha önce de bilimsel araştırma amacıyla İstanbul’a gelmiş olduğu için Türk insanı ve toplum yapısı hakkında bilgilere sahipti. Ancak ülkenin içinde bulunduğu olumsuz siyasi ve ekonomik koşullar nedeniyle bu gelişinde işler düşündüğünden de zor, ruhsal ve fiziksel olarak da yıpratıcı tarzda gelişti.

Bu zorlukların pek çok sebebi vardı. En başta geleni Türklerde bürokrasi geleneğinin Batı’ya göre çok farklı oluşuydu. Belgeler genellikle defterlere kaydedilerek saklanıyordu. İmparatorluğun sınırları genişledikçe belge sayısında meydana gelen artış nedeniyle arşivlik malzeme arttığı için bunları başka binalara taşımak gerekti. Önceleri düzenli ve sağlıklı ortamda bulunan arşivlik malzeme, imparatorluğun siyasi ve ekonomik gerilemesine paralel olarak yeterli ilgiden uzak kaldı. Ayrıca bürokratların arşivler hakkında yeterli bilgiye sahip olmaması, katalog sisteminin bulunmaması hangi evrakın nerede olabileceği hakkında bir araştırmacının önüne çıkabilecek en büyük engeldi.

Karşısında çıkan diğer bir zorluk, her arşivde araştırma yapmak için Sultan’dan ayrı izin alınması zorunluluğuydu. Özellikle Topkapı Sarayı arşivinde araştırma yapmak için bir buçuk yıl beklemek zorunda kaldı. Bu süre zarfında zaman kaybetmemek adına sadrazam veya hangi nazırdan hangi arşiv ve kütüphane için kolayca izin aldıysa buralarda araştırma yaptı. Özel şahıslar veya gayrimüslimlere ait kütüphaneler de dâhil olmak üzere İstanbul, Bursa ve Konya gibi şehirlerdeki kütüphanelerde araştırmalar yaptı.

Bir yabancınn arşivlerde araştırma yapması alışılmış bir durum değildi. Araştırma yaptığı yerlerde hakkında şüphe uyanmasına neden oldu. Çünkü Türklerde tarih araştırmaları Batı'ya göre farklı sistemle yapılyordu. Bu nedenle asıl görevinin siyasi olduğunu, hükümeti adına araştırma yaptığını düşündüler. İmparatorluğun içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılar nedeniyle kimi zaman maaşlarını alamayan görevlilerin maddi beklentileri, Imre Karácson'u zorlayan sebeplerden bir başkası oldu. Üstelik çoğu zaman soğuk kış aylarında ısıtılmayan soğuk odalarda, uygun olmayan çalışma ortamlarında çalışmak zorunda kaldı.

II. Meşrutiyet'in ilanına kadar her yerde kendini hissettiren siyasi baskı, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra daha sık görülen görev değişiklikleri, Karácson'un araştırmalar için izin aldığı veya birlikte çalıştığı kişilerin sık sık değişmesi, yeni göreve gelenlerde ise güven telkin etmesi büyük zaman kaybına neden oldu.

Özellikle Topkapı Sarayı arşivlerinde yıllarca kötü durumda kalmış arşiv malzemesinin durumu, bunların tasnifi için Babıali'ye taşınması sırasında evraklarının taşınma şekli, tarihi evrakların daha da harap olması açısından Karácson'u üzdüğü gibi, zaten dağınık şekildeki belgelerin tamamen birbirine karışması araştırması sırasında büyük zaman kaybına neden oldu. Burada yardımına koşan sadece tesadüfler ve şansı oldu. Yıllarca toz, pislik ve rutubet içinde kalmış evrakları tek tek elden geçirirken sağlığı da riske girdi. Bu esnada aldığı bir enfeksiyon nedeniyle, 2 Mayıs 1911 yılında İstanbul'da yaşamını yitirdi.

Ancak ondan kalan bilimsel miras, sadece Macar tarihi adına değerli belgeler, kitaplar, makaleler kazandırmakla kalmadı, özellikle günlüğü, amiri Lajos Thallóczy'ye yazdığı mektuplar ve makaleleri, Türk siyasi ve kültür hayatı açısından önemli kaynaklar olarak önemini korumaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

Imre Karácson, a Catholic priest who held a doctorate in theology and possessed an exceptional command of the Turkish language, was commissioned by the Hungarian government to conduct research in the Turkish archives. His primary objective was to identify documents related to Hungarian history, with a specific focus on the asylum of Francis II Rákóczi and his entourage in Ottoman territories. Karácson arrived in Istanbul on April 6, 1907, and fulfilled this mission with remarkable success and dedication until his passing on May 2, 1911.

Upon his arrival, Karácson encountered significant obstacles arising from the fundamental differences between the Ottoman and Western bureaucratic and archival systems. As the Empire expanded, the sheer volume of documentation outpaced the capacity of existing storage facilities, leading to the dispersal of records across multiple locations. The absence of comprehensive catalogs further hindered the identification of specific documents. Even within the *Hazine-i Evrak* (the Treasury of Documents), which functioned as a central archive, Karácson frequently encountered bureaucrats who lacked sufficient knowledge regarding the content or location of the records. He occasionally interpreted this lack of expertise as deliberate obstruction or even malice. To navigate these challenges, Karácson employed various strategies, including fostering personal rapport with officials through gifts or providing *bahış* (gratuities) within his financial means.

Securing access to each archival site required a separate imperial decree (*irade*), resulting in prolonged waiting periods that Karácson viewed as a waste of valuable time. During these intervals, he concentrated his research on libraries and archives under the jurisdiction of the Grand Vizier or other ministers, where permissions were more readily obtained. He meticulously recorded his findings, as well as his observations on the operational systems of these institutions, in his diaries and correspondence. However, his work was consistently hampered by the Empire's precarious political

and economic conditions. Political pressures, frequent bureaucratic rotations, and the constant need to establish trust with new officials created an arduous working environment. When faced with such professional isolation and suspicion, he sought counsel from his supervisor, Lajos Thallóczy. Thallóczy's guidance and his high-level references among Ottoman statesmen proved indispensable. Consequently, the diary Karácson kept from his first day in Istanbul evolved into a vital primary source, documenting not only his scholarly struggles but also the significant historical events he witnessed.

During his tenure, Karácson's interests extended beyond Hungarian history. He translated sections of Evliya Çelebi's *Seyahatnâme* (Book of Travels) concerning Hungary, based on manuscripts held at the Beşir Ağa Mosque. Several of his major works—including a compilation of documents on Rákóczi's exile and a study of Ottoman historiographers—were published posthumously. Another posthumous publication contains a collection of documents he compiled and translated from the archives during his stay.

Despite these demanding conditions, Karácson produced invaluable scholarship for Hungarian historiography. His intellectual legacy includes astute observations on Ottoman domestic and foreign policy, particularly as an eyewitness to the Second Constitutional Era. Although he refrained from direct political involvement, he translated contemporary news and developments for the Hungarian press. He maintained strong ties with the Ottoman intellectual elite and high-ranking bureaucrats, as evidenced by the eulogies published after his death.

Furthermore, Karácson played a pioneering role in the modernization of Turkish archival practices. He participated in the archival reorganization efforts initiated during the reign of Sultan Mehmed V Reşad. Regulations regarding modern archival buildings sent by his supervisor, Thallóczy, served as a roadmap for the Ottoman commission, which was then undecided on classification methods. As a corresponding member of the *Tarih-i Osmani Encümeni* (Ottoman Historical Committee), he attended meetings regularly and contributed critical insights. His article on İbrahim Müteferrika, published in the Committee's journal, resonated widely in the Turkish press. Additionally, he supported the movement toward the simplification of the Turkish language by sharing the developmental stages of the Hungarian language in this regard—a stance that drew both criticism and support.

In conclusion, Karácson's body of work remains a crucial resource for understanding the evolution of Turkish archival and historical studies. However, his writings reveal the difficulty of maintaining objectivity under the era's challenging conditions. Influenced by his clerical identity and the perceived hostility of certain colleagues, his diaries, reports, and letters frequently contain critical and negative assessments of the Turkish milieu.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

KARÁCSON, I. "A törökországi tartozkodásom főbb eseményei" OSZKK, 2651 Vol I-II, Budapeşte.

KARÁCSON, I. Lajos Thallóczy'ye Mektuplar, OSZKK, Fond XI/516, Budapeşte.

KARÁCSON, I. A magyar miniszterelnökhöz intézett évi jelentéseinek (1907-1910) foglalmazványai, OSZKK, Analekta 2866, Budapeşte.

THALLÓCZY, L. Memorandum, OSZKK, Analekta 6028, Budapeşte.

THALLÓCZY, L. Utasítások Karácson Imre részére, OSZKK Analekta 6028, Budapeşte.

İnternet Kaynakları

Necati Aktaş, Yusuf Halaçoğlu, “Başbakanlık Osmanlı Arşivi”,
<https://islamansiklopedisi.org.tr/basbakanlik-osmanli-arsivi/> / Erişim tarihi 20.04.2026

Araştırma ve Telif Eserler

- ARBANASZ, I, CSORBA, Gy. “Magyar kutatók az Isztambuli levél- és könyvtárákban a második világháboru elött”, **A kísérlet folytatódik. II. Nemzetközi Ármin Vambéry Konferencia**, 2005, s. 7-46.
- CSORBA, Gy. “The Hungarian Turkologist, Imre Karacson’s diaries as historical sourcess of the late Ottoman Empire”, **Sultan II. Abdülhamid ve Osmanlı Modernleşmesi**, C.1, 2022, s.141-148.
- ÇETİN, A. “Osmanlı Arşivlerinin Tarihçesi”, **Osmanlı Arşiv ve Araştırmaları Sempozyumu**, 1985, s. 65-66.
- DEMİRBAŞ, U., ÇINAR, A. Osman. vd. **Belgelerle Arşivcilik Tarihimiz (Osmanlı Dönemi) I**, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Başkanlığı, 2000.
- ERÜNSAL, İsmail E., **Osmanlılarda Kütüphaneler ve Kütüphanecilik. Tarihi Gelişim ve Organizasyonu**, Timaş Yayınları, 2015.
- FEKETE, L. **Arşiv Meseleleri**, Terc. Tayyip Gökbilgin, Devlet Basımevi, 1939.
- KARÁCSON, I. “A konstantinápolyi könyvtárak”, **Magyar Könyvszemle**, 1911 s. 1- 9.
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat S., **Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)**, Kubbealtı Akademisi Kültür ve San’at Vakfı, 1998.
- ŞENOL, Mesude, “Bir İade-i İtibarın Tarihe Yansımaları: II. Ferenc Rákóczi’nin Kemiklerinin Macaristan’a Götürülmesi ve Türkiye’de Macar Tarihi Araştırmalarının Başlaması”, **Cumhuriyet’in 100. Yılında Türk-Macar Dostluk İlişkilerinin Dünü, Bugünü ve Geleceği**, 2004, s. 237 - 338.
- ŞENOL, Mesude, “Macar Araştırmacı Imre Karacson’un Gözüyle Türkler”, **10. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildiriler Kitabı**, 2023, s. 309-321.

Makale Bilgileri:

Yapay Zekâ Beyanı	<i>Herhangi bir yapay zeka kullanılmamıştır.</i>
Etik Kurul Kararı:	<i>Etik Kurul kararından muaftır.</i>
Katılımcı Rızası:	<i>Katılımcı yoktur.</i>
Mali Destek:	<i>Bu çalışma herhangi bir kurum ve kuruluş veya şahıs tarafından fonlanmamıştır.</i>
Çıkar Çatışması:	<i>Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.</i>
Telif Hakları:	<i>Bu çalışmada görsel kullanılmamıştır.</i>

Article Information:

<i>Artificial Intelligence Statement:</i>	<i>No artificial intelligence tools were used.</i>
<i>Ethics Committee Approval:</i>	<i>It is exempt from the Ethics Committee Approval.</i>
<i>Informed Consent:</i>	<i>No participants.</i>
<i>Financial Support:</i>	<i>The study received no financial support from any institution or Project.</i>
<i>Conflict of Interest:</i>	<i>No conflict of interest.</i>
<i>Copyrights:</i>	<i>No visuals were used in this study.</i>

Macar Askerlerinin Gözünden Osmanlı İmparatorluğu: Çöldeki İttifak, Dr. Gyula Kemény ve Lajos Somogyi'nin Günlüklerinden, Çev. Gábor Fodor - Emre Saral, İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 2025, 440 sayfa, ISBN: 978-625-5839-13-8.

Uğur TATLISUMAK

Open Access Journal

1 Sorumlu Yazar / Corresponding Author: Dr. Öğr. Üyesi Uğur TATLISUMAK, Adnan Menderes Üniversitesi
ugurtatlismak@yahoo.com , **ORCID:** - <https://orcid.org/0000-0003-3930-3722>, **ROR ID:** <https://ror.org/03n7yzv56>

Bu çalışmanın ön incelemesinde ve yayımlanmadan önce Turnitin ile intihal taraması yapılmıştır. This study was screened for plagiarism using Turnitin during the preliminary review and prior to publication.

Başvuru/Submitted: 31-05-2026 **Kabul/Accepted:** 07-06-2026 **Online Yayın/Published Online:** 14-07-2026

Atıf/Cite: Tatlısumak, Uğur. "Macar Askerlerinin Gözünden Osmanlı İmparatorluğu: Çöldeki İttifak, Dr. Gyula Kemény ve Lajos Somogyi'nin Günlüklerinden, Çev. Gábor Fodor - Emre Saral, İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 2025, 440 sayfa, ISBN: 978-625-5839-13-8." *Uluslararası Eğitim ve Tarih Araştırmaları Dergisi*, vol. 8, no. 15, 2026, ss. 358-361.

Giriş

Birinci Dünya Savaşı'nın literatürü incelendiğinde, Osmanlı coğrafyasındaki ittifak ruhunun genellikle Alman-Osmanlı eksenli bir anlatı üzerinden kurgulandığı görülür. Oysa Sina-Filistin cephesi gibi stratejik alanlarda Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun askeri varlığı, müttefikler arası güç dengeleri ve kültürel etkileşimler açısından hayati bir öneme sahiptir. Yeditepe Yayınevi tarafından neşredilen eser, bu tarihsel ve metodolojik boşluğu doldurmak amacıyla titiz bir edisyon sürecinin ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Emre Saral ve Gábor Fodor'un ortak çabalarıyla Türkçeye kazandırılan çalışma, Büyük Savaş Araştırmaları Kamu Vakfı'nın on beş yılı aşkın bir süredir yürüttüğü çalışmaların akademik bir ürünüdür. Eserin ana tezi, ittifakın cephe hattındaki Macar bir doktorun ve Macar telefoncu bir erin günlüklerinde nasıl yansıdığını ortaya koymaktır.

Birinci Dünya Savaşı (Cihan Harbi) süresince Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, müttefiki Osmanlı Devleti'ne kapsamlı askerî, tıbbi ve teknik destek sağlamıştır. Yaklaşık 115.000 kişilik bir kuvvetle Galiçya gibi cephelerde Osmanlı ile omuz omuza savaşan bu imparatorluğun, özellikle Sina-Filistin ve Çanakkale cephelerindeki topçu bataryaları stratejik bir öneme sahip olmuştur. Bu kitapta yer alan anılar, müttefik yardımlarının sadece cephe hattıyla sınırlı kalmadığını; lojistik, eğitim, sağlık hizmetleri ve sivil halka yönelik insani yardımları da kapsadığını göstermektedir. Dr. Gyula Kemény ve Lajos Somogyi gibi kişilerin anıları müttefik askerlerin Osmanlı coğrafyasına, kültürüne ve savaşın getirdiği yıkıma dair öznel ve derinlikli bakış açılarını sunmaktadır.

Çalışma, Macaristan'daki "Büyük Savaş Araştırmaları Kamu Vakfı" Başkanı Tamás Pintér ve askeri tarihçi Dr. Ferenc Pollmann gibi otoritelerin editörlüğünde dijitalleşen süreçlerin bir meyvesidir.

Eser, iki zıt sosyal ve askerî profili sentezleyerek benzersiz birçok boyutluluk sunar. Albay Dr. Gyula Kemény, Budapeşte Bilimler Üniversitesi mezunu bir hekimdir; entelektüel derinliğiyle savaşın hijyenik, psikolojik ve sosyolojik çöküşünü analiz eder. Öte yandan, sivil hayatta kürkçü ustası olan, cephede ise telefoncu ve topçu olarak görev yapan Lajos Somogyi yer alır. Somogyi'nin teknik

becerisi ve halk tabakasından birinin gözüyle kaleme aldığı anıları, Kemény'nin aristokratik ve eleştirel bakışıyla birleştiğinde; bir müttefikinin Osmanlı'ya dair “yukarıdan” ve “aşağıdan” bakış açılarını tamamlar.

Kitap, rastgele bir anı derlemesi olmanın ötesinde, stratejik bir kurgu ile yapılandırılmıştır. Doç. Dr. Emre Saral'ın akademik girişile başlayan eser, müttefik topçu birliklerinin Osmanlı coğrafyasındaki varlığını tarihsel bir zemine oturtur.

Eserin iskeleti, Kemény'nin 29 bölüme ayrılmış “Filistin Günlüğü” ve Somogyi'nin Kudüs-Gazze hattına odaklanan kayıtları üzerine kuruludur. Anlatı akışı; Belgrad'dan İstanbul Boğazı'na, oradan Şam, Kudüs, Eriha ve Gazze üzerinden Mısır'daki esir kamplarına kadar uzanan geniş bir coğrafi hattı takip eder.

Metne dahil edilen 100 fotoğraf, 8 harita ve bir gazete kupürü, arşivsel bir katkı teşkil eder. Özellikle müttefik askerlerinin Mardin'de yerel halkla etkileşimini gösteren görseller ve Skoda bataryalarının mevzi fotoğrafları, günlüklerdeki sübjektif anlatıyı nesnel bir tarihsel geçerlilikle desteklemektedir.

Askerî açıdan bakıldığında; Osmanlı'nın ağır topçu eksikliğini gideren Avusturya-Macaristan bataryalarının teknik detayları çarpıcıdır. Özellikle 7.5 cm (M15) dağ topları, 15 cm (M99) ağır obüsler ve 24 cm'lik motorlu havan bataryalarının İngiliz karşı-batarya ateşine karşı sunduğu taktik avantajlar detaylandırılmıştır. Von Marno Tümeni'nin Skoda toplarını Toros Dağları üzerinden öküzlere, mandalar ve insan gücüyle aşarak çöle nakletmesi, harp tarihindeki lojistik imkansızlıkların örneklerinden biridir.

Günlüklerde savaşın sonundaki çözülme süreci insanî bir trajedi olarak incelenmektedir. 1918 sonbaharında demiryolu vagonlarında yaşanan kargaşa ve ardından Mısır'daki (Sidi Bishr, Heliopolis ve Tel el-Kebir) esir kamplarında verilen yaşam mücadelesi, zafer anlatılarının dışında kalan “mağlubiyet sosyolojisi”ni yansıtmaktadır. Ayrıca Üsküdar'daki Alman Hastanesinde vefat eden Danzsch, Vincent ve Kanalas gibi askerlere ait mezar kayıtları, savaşın yıkıcı etkilerini somutlaştırmaktadır.

İlgili eser, Birinci Dünya Savaşı'nın Sina-Filistin Cephesi'ni müttefik konumundaki bir “öteki”nin perspektifinden değerlendirmek isteyen araştırmacılar için önemli bir başvuru kaynağı niteliğindedir.

Emre Saral, kitabın başına eklenen çalışmasıyla, Viyana ve Budapeşte arşivlerinden elde ettiği veriler ışığında, Avusturya-Macaristan'ın Osmanlı Devleti'ne askerî birlik gönderme kararının ardındaki temel nedeni; Osmanlı pazarı üzerindeki Alman nüfuzuna karşı duyulan endişeyi net bir biçimde ortaya koymaktadır. Dönemin Genelkurmay Başkanı Conrad von Hötzendorf'un müttefiklerini “gizli düşmanlar” olarak nitelendirmesi, söz konusu ittifakın aslında ne derece kırılgan bir rekabet zeminine inşa edildiğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Çalışmanın metodolojik temelini oluşturan günlükler, savaşta iki farklı sosyal statü üzerinden incelemektedir. Gyula Kemény'nin günlüğü, yazarın kendi ifadesiyle “en özgün ve ham” metindir. Daha önce yayımlanan Sırpça ve İtalyanca günlüklerin aksine Filistin Günlüğü üzerinde sonradan bir düzeltme yapılmamış olması, metnin tarihsel gerçekliğini artırmaktadır. 37. Piyade Alayı 3. Taburunda tabip albay olarak görev yapan Kemény; İstanbul'dan, tifo ve kolera salgınlarının etkili olduğu Ürdün Vadisi'ne uzanan tarihsel bir süreci kaydetmektedir. Diğer taraftan, 4. Dağ Topçu Alayı 1. Bataryasında görevli telefoncu er Lajos Somogyi'nin kayıtları ise daktilo edilmiş ve fotoğraflarla desteklenmiş bir nitelik taşır. Sivil yaşamında kürk ustası olan Somogyi'nin anlatısı, Gazze muharebelerindeki başarılarından cephe hattındaki lojistik yetersizliklere kadar savaşın alt rütbeliler tarafından nasıl algılandığını yansıtmaktadır.

Kitabın öne çıkan özelliklerinden biri, metni yalnızca bir anlatı olmaktan çıkarıp tarihsel birer kanıt hâline getiren görsel zenginliğidir. Gábor Fodor ve İclal-Tunca Örses arşivlerinden temin edilen fotoğraflar, anlatının belgesel değerini desteklemektedir. Örneğin Görsel 2’de Harbiye Nazırı Enver Paşa’nın Macar obüs bataryasını teftişi, ittifakın üst düzey askerî onayını belgelendirirken; Görsel 6’da yer alan Feriköy Mezarlığı’ndaki anıt, bu ittifakın ağır kayıplarını bir “hafıza mekânı” üzerinden somutlaştırmaktadır. Çeviri bağlamında Gábor Fodor ve Emre Saral’ın Macarcadan yaptıkları titiz aktarım, metnin özgün yapısını koruyarak esere akademik bir akıcılık kazandırmıştır. Ferenc Pollmann’ın editörlüğü ise günlük sahiplerinin olgusal hatalarını (örneğin Monarşi’nin 1918 başındaki sevkıyat kararlarına dair sapmaları) dipnotlar aracılığıyla düzelterek çalışmayı güvenilir bir başvuru kaynağına dönüştürmüştür.

Askerî tarih disiplini perspektifinden incelendiğinde, eserin teknik bağlamdaki ayrıntıları dikkat çekicidir. Skoda fabrikalarında üretilen 30.5 cm çapındaki havanların ve 24 cm’lik motorlu topların Çanakkale (Anafartalar/Suvla) savunmasındaki kritik işlevi, müttefikler arası teknik iş birliğinin sahadaki etkisini kanıtlamaktadır (s. 22-23). Bununla birlikte eser, salt teknik verilerin ötesine geçerek güçlü bir sosyolojik eleştiri boyutu da barındırmaktadır. Kemény’nin Türk kadınına yönelik “noli me tangere” (bana dokunma) tahlili, Batılı bir gözlemcinin Doğu’nun kapalı sosyal yapısı karşısındaki yabancılaşmasını yansıtır. Yazarın bilhassa Levanten topluma yönelik ahlakî çöküntü ve ticari istismar iddiaları üzerinden geliştirdiği eleştirel tutum, dönemin İstanbul’undaki sınıfsal ve etnik gerilimlere dair sosyolojik bir çerçeve sunar. Öte yandan, Türk askerinin “alçak gönüllülüğü ve sabrı” karşısında ifade ettiği derin saygı, müttefikler arasındaki hiyerarşik önyargıların sahada nasıl aşıldığını gösteren somut bir örnektir.

Eserin ikinci bölümünü oluşturan Somogyi’nin günlükleri ise 1915’in sonlarından 1917’deki Gazze Muharebeleri’ne kadar uzanan süreci; askerî operasyonlar, lojistik sorunlar, kültürel gözlemler ve kutsal mekânlara yönelik ziyaretler bağlamında ele almaktadır.

Somogyi ve birliği, askerî görevlerinin yanı sıra bölgedeki dinî merkezleri ziyaret etme imkânı da bulmuştur. Via Dolorosa (Çile Yolu), Kutsal Kabir Kilisesi ve Ağlama Duvarı gibi mekânlara yapılan bu ziyaretler aracılığıyla yazar, şehirdeki farklı inanç gruplarının (Müslüman, Yahudi, Hristiyan) bir arada yaşama pratiğini ve müttefik subaylara gösterilen saygıyı ayrıntılarıyla betimlemiştir. Günlüklerin askerî açıdan en kritik bölümleri ise İngiliz kuvvetlerine karşı yürütülen savunma harekâtlarına odaklanmaktadır. Birinci Gazze Muharebesi’nde (26-27 Mart 1917) stratejik öneme sahip bir tepede mevzilenen Macar bataryası, olumsuz hava koşullarında gerçekleşen İngiliz taarruzuna karşı Türk piyadeleriyle birlikte mücadele etmiştir. Topların soğutulması için gereken suyun tükenmesine rağmen Macar askerlerinin zorlu koşullarda isabetli atışlara devam etmesi ve Türk-Macar birliklerinin gösterdiği ortak direnç, İngiliz kuvvetlerinin kuşatmayı kaldırarak geri çekilmesiyle sonuçlanmasına neden olmuştur.

Sonuç

Eser, kaçınılmaz olarak dönemin “Avrupalı müttefik” bakış açısının beraberinde getirdiği hiyerarşik ve yer yer oryantalist unsurları da barındırmaktadır. Yerel halkın “pis paçavralara sarınmış Araplar” şeklinde tanımlanması veya yerel inançlara yönelik mesafeli tutum, dönemin kültürel kodlarını yansıtmaları bakımından eleştirel bir yaklaşımla değerlendirilmelidir. Ayrıca Kudüs’te Avusturya-Macaristan askerlerinin kendi dinî kurumlarında (Hacı Evi/Pilgerhaus) konaklamaları ve milliyetçi marşlarla karşılanmaları, ittifak içerisindeki mikro milliyetçilik ve dinî aidiyet duygusunun askerî disiplinin önüne geçtiği anları belgelemektedir. Yine de bu öznel yaklaşım, eserin belgesel değerini zedelememekte; aksine dönemin zihniyet dünyasını kavramamıza katkı sağlamaktadır.

Macar Askerlerinin Gözünden Osmanlı İmparatorluğu: Çöldeki İttifak, vadettiği “Macar perspektifi”ni sunma hedefine akademik bir titizlikle ulaşan disiplinler arası bir çalışmadır. İlgili eser,

yalnızca askerî tarihçiler için değil; Dr. Kemény'nin tıp tarihine dair tahlilleri, İstanbul ve Şam'daki şehir hayatına yönelik gözlemleri ve esaret sürecini aktardığı kayıtları dolayısıyla sosyal tarihçiler için de temel bir kaynaktır. Yazarın 1918 sonlarındaki zorlu esaret süreci, İstanbul'un işgali sırasında yaşadığı psikolojik yıkım ve Ocak 1919'da Reşid Paşa Vapuru ile Budapeşte'ye dönüşü, imparatorlukların çöküş dönemindeki bireysel trajedilerin tarihsel yansımalarını sunmaktadır.

Sonuç olarak belirtilmelidir ki bu çalışma, resmî tarih belgelerindeki kurumsal anlatıyı birincil kaynakların sunduğu kişisel deneyimlerle zenginleştirmektedir. Eserin gelecek baskıları için getirilebilecek temel metodolojik eleştiri; kaynak metinde geçen ve araştırmacıların takibini zorlaştıran karmaşık yer adları ile teknik askerî terminolojiyi (batarya numaraları, rütbe adları) kapsayan bir “dizin” eksiğidir. Birincil kaynakların sunduğu özgün verileri akademik bir disiplinle harmanlayan bu çalışma, Birinci Dünya Savaşı literatüründe önemli bir yer edinmiştir.

Makale Bilgileri:

Yapay Zekâ Beyanı:	<i>Herhangi bir yapay zeka aracı kullanılmamıştır.</i>
Etik Kurul Kararı:	<i>Etik kurul kararından muaftır</i>
Katılımcı Rızası:	<i>Katılımcı yoktur.</i>
Mali Destek:	<i>Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.</i>
Çıkar Çatışması:	<i>Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.</i>
Telif Hakları:	<i>Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.</i>

Article Information:

Artificial Intelligence Statement:	<i>No artificial intelligence tools were used.</i>
Ethics Committee Approval:	<i>It is exempt from the Ethics Committee Approval</i>
Informed Consent:	<i>No participants.</i>
Financial Support:	<i>The study received no financial support from any institution or project.</i>
Conflict of Interest:	<i>No conflict of interest.</i>
Copyrights:	<i>The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.</i>